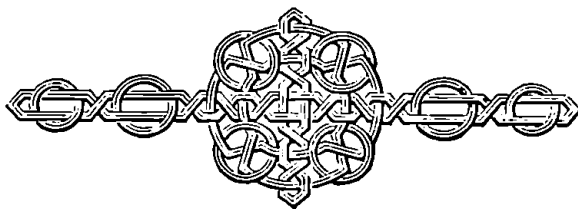

დაიბეჭდა ნეკრესელი მიტროპოლიტი სერგის (ჩეკურიშვილი) ლოცვა-კურთხევით

ნ ე კ რ ე ს ი

ცნობარი მომლოცველთა და მოგზაურთათვის

მონასტრის, ეპარქიის და ნაქალაქარის ისტორია. არქეოლოგიური და
სახელოვნებათმცოდნეო კვლევა. ლეგენდები და სინამდვილე.
დღევანდელიობა.

ნეკრესი
2010

ავტორ-შემდგენლები: ნოდარ ბახტაძე
ნათელა თევდორაშვილი
გიორგი ბაგრატიონი

ცნობარის ზოგიერთ ნაკვეთში წარმოდგენილია აკადემიკოს ლევან ჭილაშვილის მოსაზრებები ნეკრესის ნაქალაქარის არქეოლოგიური ძეგლების შესახებ.

ცნობარში გამოყენებულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში დაცული რამდენიმე ექსპონატის ფოტოსურათი და ამავე მუზეუმის არქეოლოგიური ექსპედიციის სამეცნიერო დოკუმენტაცია.

სამეცნიერო რედაქტორი: ნოდარ ბახტაძე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტი: გურამ ყიფიანი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ყდის დიზაინი და დაკაბადონება: გიორგი ბაგრატიონი

© საქართველოს საპატრიარქოს ნეკრესის ეპარქია, 2010

© ყვარლის რაიონის არქეოლოგიური ფონდი, 2010

ISBN 978-9941-0-2499-3

ილია II

უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი
და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი

ნეკრესელი მიტროპოლიტი სერგი (ჩეკურიშვილი)

ისტორიულ ქალაქ ნაქრესის და ნაქრესის მონასტრის მდებარეობა, დაარსების ეპოქა და ვითარება

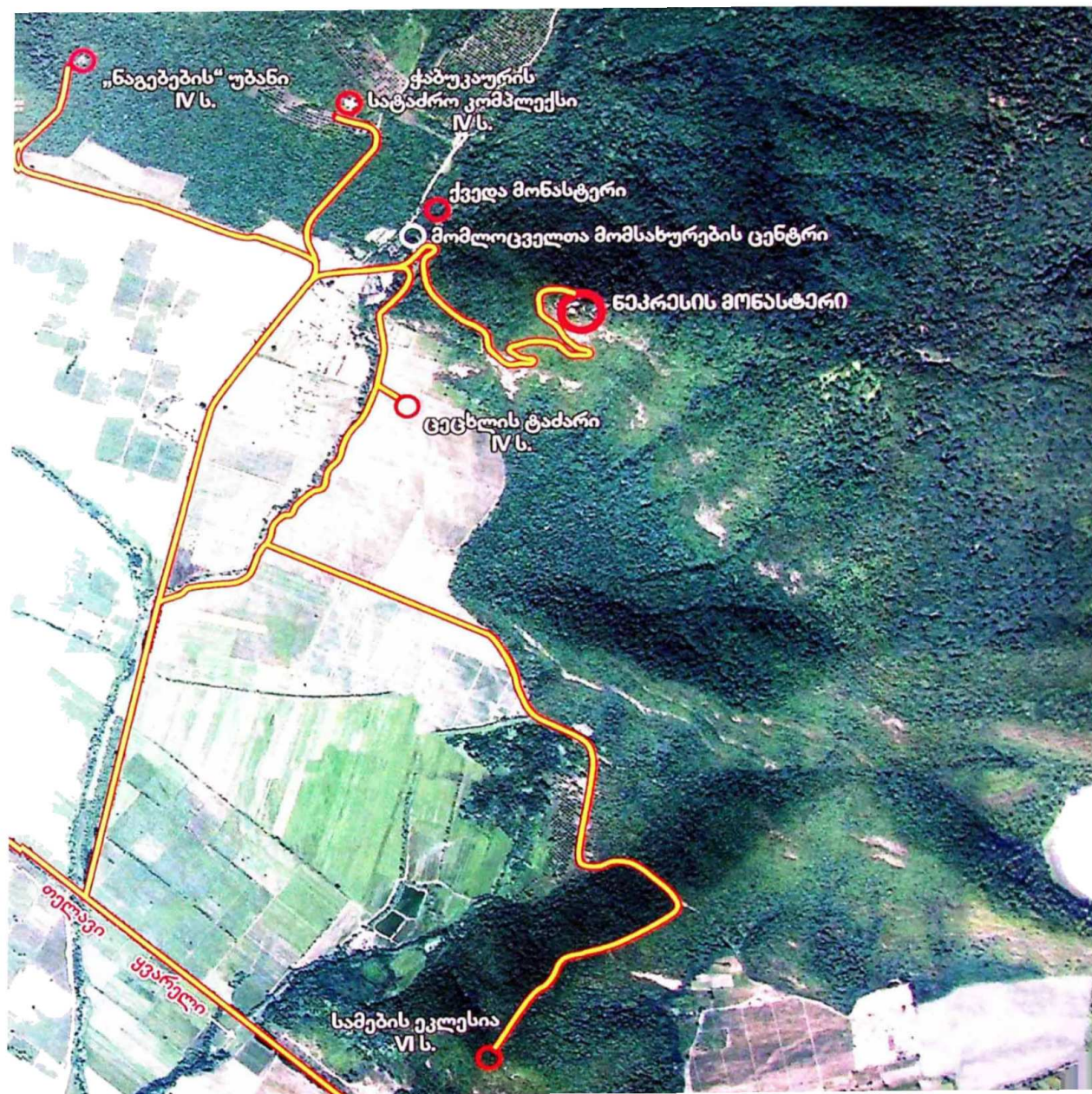
საქართველოს მართლმადიდებლური სამოციქულო ეკლესიის ნეკრესის ეპარქიის ტერიტორია, საქართველოს თითქმის ყოველ რეგიონში შემორჩენილი უხვი კულტურული მემკვიდრეობის ფონზეც კი, გამორჩეულად მდიდარია სხვადასხვა ეპოქის ისტორიული ნაგებობებით და არქეოლოგიური ძეგლებით, ჩვენი წინაპრების სულიერ ცხოვრებაზე მეტყველი ქრისტიანული სინმიდეებით.

ამათგან, წინაისტორიული სამოსახლოების, უძველესი ნაქალაქარ-ნასოფლარების, წარმართული თუ ადრექრისტიანული საკულტო ნაგებობების დიდი ნაწილის ნანგრევები ჟამთასვლისა და ავბედობის შედეგად ჯერ კიდევ მიწის წიაღშია მოქცეული და მეცნიერთაგან გამომზეურებას ელის. შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ნიმუშების ერთი ნაწილი კი, უმთავრესად ეკლესია-მონასტრები

და ციხე-სიმაგრეები, სასწაულებრივად გადარჩენილი საქართველოს ამ მრავალ ქირგამოვლილ მხარეში სხვადასხვა ჯურის დამკვირობელთა გამანადგურებელ ლაშქრობებს, მრავალგზის დაზიანებულნი და ზოგჯერ გადაკეთებულნი, დღემდე მაინც ზეზეურად მდგარნი ამშვენებენ ისედაც ულამაზეს გარემოს. მაგალითად, თავდაპირველი აღნაგობა რამდენადმე მაინც შეუნარჩუნებია კავკასიონის მთავარი ქედის მთისწინა განშტოებათა კონცხებსა და კალთებზე შეფენილ გრემის მთავარანგელოზთა ტაძრის დიდებულ კომპლექსს და ამ ნაქალაქარის კიდევ რამდენიმე ეკლესიას, საბუის ნათლისმცემლის მონასტერს და წმიდა შიოს ეკლესიას, შილდის ღმრთისმშობლის და წმიდა გიორგის ეკლესიებს, ძველი გავაზის (ახალსოფლის) და არემის (მთისძირის) ნაქალაქართა ადრეული შუა საუკუნეების ეკლესიებს, ლელიანის წმიდა

თევდორეს ეკლესიას, ტურისციხის, აბაშისა და ყვარლის ციხე-სიმაგრეებს და სხვა მრავალს.

ამ ეპარქიის წარსული და ამჟამინდელი სულიერების განსხეულებულ გვირგვინად, ქრისტიანული კულტურის უმთავრეს ცენტრად, ალბათ მაინც ნეკრესის ნაქალაქარის ისტორიული კომპლექსი და იქვე მდებარე საეპისკოპოსო კათედრა – ნეკრესის მამათა მონასტერი უნდა ჩაითვალოს.

კახეთის ამ მხარის ყველაზე სახელგანთქმული ქრისტიანული საგანე, ნეკრესის სამონასტრო ანსამბლი მდინარე ალაზნის ველის მარცხენა კიდედან, კავკასიონის ქედის უკიდურესი სამხრეთი განშტოების ტყით დაფარულ ფერდობზეა გაშენებული, ყვარელი-თელავის გზატკეცილის მერვე კილომეტრზე. როგორც უკანასკნელი 2 ათწლეულის განმავლობაში ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა კვლევამ დაადასტურა, ისტორიული ქალაქ ნეკრესის უბნები სწორედ ამ ვიზუალური დომინანტის ქვემოთ გაშლილ, მცირედ დაფერდებულ, ტყითა და სამეურნეო სავარგულებით დაფარულ დაბლობზე ყოფილა განფენილი.

ამ უძველესი ქალაქის ისტორია მჭიდროდაა დაკავშირებული საქართველოს სახელმწიფოებრიობის სათავეებთან, შემდეგ კი, 2 ათასწლეულზე მეტი ხნის განმავლობაში, ქვეყანაში მიმდინარე თითქმის ყოველ მნიშვნელოვან პოლიტიკურ და კულტურულ მოვლენასთან. ქალაქ ნეკრესის საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ეპარქიის ცენტრად ჩამოყალიბებისა და მის მახლობლად მონასტრის დაარსების ისტორიის სწორად გააზრებისთვის, დიდი მნიშვნელობა აქვს ძველი ქართული წერილობითი

წყაროების ცნობებს ამ ოდესლაც დიდებული ქალაქის შესახებ.

ლეონტი მროველის „ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს, რომ ძვ. წ. II საუკუნეში იბერიის მეფე ფარნაჯომმა, კახეთის მხარეში საფუძველი ჩაუყარა ქალაქ ნეკრესის, იგივე ნელქარისის მშენებლობას: „... და იწყო შენებად კახეთს ქალაქისა ნელქარისსა, რომელ არს ნეკრესი“. ნეკრესის ქალაქის სტატუსს ადასტურებს აღნიშნულ წყაროში დაცული კიდევ ერთი ცნობა, სადაც ნათქვამია, რომ იმავე საუკუნის ბოლოსვე, ქალაქ ნეკრესის მშენებლობა დაუსრულებია მეფე არშაკს: მან „... განაშენა ნელქარ, ქალაქი კახეთისა, რომელ არს ნეკრესი“. მოგვიანებითაც, XVIII ს-ში, ცნობილი ქართველი ისტორიკოს-გეოგრაფოსი ვახუშტი ბაგრატიონი თავის ნაშრომში „აღწერა სამეფოჲსა საქართველოჲსა“, ადასტურებს ქალაქ ნეკრესის ესოდენ ადრეულ წარმოშობას და მისი მეფე ფარნაჯომის მიერ დაარსების ვერსიას უჭერს მხარს. ამრიგად, ჩვენ ხელთ არსებულ ყოველ ისტორიულ წერილობით წყაროში, სადაც კი ქალაქ ნეკრესის წარმოშობისა და განვითარების პირველ ეტაპებზეა საუბარი, მემატიაწიეებს აღნიშნულ მონარქებისთვის ამ ქალაქის მშენებლობაზე ზრუნვა გამორჩეულად დიდ დამსახურებად ჩაუთვლიათ. აქედან გამომდინარე, მეცნიერები ჯერ კიდევ ამ ნაქალაქარის არქეოლოგიური კვლევის პირველი შედეგების მიღებამდე ვარაუდობდნენ, რომ ნეკრესი წარმართულ ხანაში არა მხოლოდ გამაგრების სისტემებით გამორჩეული სტრატეგიული ობიექტი, არამედ სოციალურ-ეკონომიკურად დაწინაურებული, მსხვილი ურბანისტული ცენტრი უნდა ყოფილიყო.

იბერიის ქალაქი ნეკრესი ძლიერების ზენიტში ყოფილა, როდესაც პალესტინაში კაცობრიობის მომავლის განმსაზღვრელი, უმნიშვნელოვანესი მოვლენები მოხდა – მაცხოვრის დაბადება, მისი სასწაულებრივი მოღვაწეობა და ჯვარცმა.

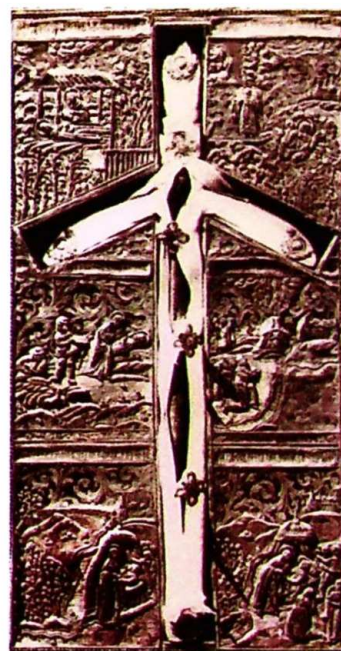
საქართველოში ქრისტიანობა ჩვენი ნელ-ნელა მიმდინარე პირველივე საუკუნეში იქადაგეს მოციქულებმა: ანდრია პირველწოდებულმა, სვიმონ კანანელმა, ბართლომემ და მატათამ, რომლებიც თავის წილზედრ ქვეყანაში, მაცხოვრის მოძღვრების საქადაგებლად ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელმა გამოგზავნა. მათ და-

ფუძნეს პირველი ტაძრები, ქადაგებებით და სასწაულებით მრავალი ქართველი მოაქციეს ჭეშმარიტ რწმენაზე.

წმიდა მოციქულების შრომას უშედეგოდ არ ჩაუვლია. IV საუკუნის პირველ ნახევარში, როდესაც წმიდა ნინო ქართლში ქრისტიანობის საქადაგებლად შემოვიდა, ხალხისათვის უცხო არ იყო ქრისტიანული იდეოლოგია. ქრისტეს შობიდან 326 წელს საქართველოში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა. მეფე მირიანის თხოვნით, რომის იმპერატორმა კონსტანტინემ საქართველოში ეპისკოპოსი და სამღვდელოება გამოგზავნა. პირველი საეპისკო-

ღმრთისმშობლის დიდების კომპოზიცია.
ნეკრესის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძრის საკურთხეველის მოხატულობა

წმიდა ნინოს ჯვარი.
თბილისი, სიონი

პოსო კათედრა დაარსდა მცხეთაში. პირველი მამამთავარი საქართველოს ეკლესიისა მთავარეპისკოპოსი იოანე იყო.

ლეონტი მროველის ცნობით: „მირიან იგი არს, რომელმან ჟამსა სიბერისა მისისა იცნა ღმერთი დამბადებელი, და შეინყნარა სახარება წმიდა ნინოს მიერ, და იქმნა აღმსარებელ წმიდისა სამებისა და თაყვანისმცემელ ჯუარისა პატიოსნისა“.

საქართველოში ქრისტიანული აღმსარებლობის შემოღებამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ და კულტურულ წინსვლაში, დამოუკიდებლობის შენარჩუნებაში, მოძალებული უცხოტომელი დამპყრობლების წინააღმდეგ ქართველთა შეკავშირება-გაერთიანებაში.

ნეკრესი რომ ამ ეპოქაში კვლავაც დიდად დანიშნაურებული ქალაქი ყოფილა, ამაზე ლეონტის თხზულებაშივე დაცული კიდევ ერთი ცნო-

ბა მეტყველებს – IV ს-ის დასაწყისის ამბების თხრობისას მემატიანე გვიამბობს, რომ ქართველთა გამაქრისტიანებელი მეფე მირიანის მამაძუძემ და მზრუნველმა, მირვანოზმა „მოამტკიცა ზღუდენი ნეკრესის ქალაქისანი“.

ქვეყნის ხელისუფლების მიერ ქრისტიანობის სახელმწიფოს ოფიციალურ რელიგიად აღიარებიდან დაახლოებით 4-5 ათწლეულის შემდეგ სამეფო ქალაქ ნეკრესში მირიან მეფის შვილიშვილის, იბერიის მეფე თრდატის ძალისხმევით დაიწყო და მის სიცოცხლეშივე დასრულდა იმდენად გამორჩეული ქრისტიანული ტაძრის მშენებლობა, რომ ეს ფაქტი უძველეს ისტორიულ ქრონიკებში ხაზგასმითაა აღნიშნული, როგორც საქვეყნო მნიშვნელობის მოვლენა: „და დაჯდა მეფედ თრდატი და მის ზევე ნეკრესს კახეთისასა ეკლესია აღიშენა განსრულებით“; „ხოლო მანაღაშენა ეკლესია ნეკრესისა“ („მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, „ქართლის ცხოვრება“).

ქრისტიანობის საყოველთაოდ გავრცელება კახეთში, ისევე როგორც ზოგადად აღმოსავლეთ საქართველოში, ერთბაშად არ მომხდარა და სრულიად უმტიკივნეულოდ არ ჩაუვლია. ახალმა მრწამსმა ფეხი თავდაპირველად საზოგადოების ზედა ფენებში მოიკიდა, შემდეგ კი დაბალ სოციალურ ფენებშიც გავრცელდა; ამ პროცესს თან ახლდა ქრისტიანობის დაპირისპირება ერთი მხრივ ადგილობრივ წარმართულ სარწმუნოებასთან, მეორე მხრივ კი სპარსეთის გავლენით გავრცელებულ მაზდეანობასთან (ცეცხლთაყვანისმცემლობასთან).

მეფე თრდატის მიერ IV ს-ში ქალაქ ნეკრესში აგებული დიდი ტაძრის ნაშთი („ჭაბუკაურის“ ბაზილიკა)

ცეცხლთაყვანისმცემლობა სპარსელების ეროვნული სარწმუნოება იყო. ეს რელიგიური დოქტრინა მზის, დედამიწის, ცეცხლისა და წყლის გაღმერთებაზე იყო დამყარებული. რაკი ცეცხლი წმიდა სტიქიონად მიაჩნდათ, ამიტომ თითოეულ მორწმუნეს თავის სახლში დაუმრეტელი ცეცხლი უნდა აენთო და მისი დაშრეტა დიდ ბოროტმოქმედებად ითვლებოდა.

V საუკუნის იბერიაში, ირანის მხრივ ქვეყნის ნაწილის ექსპანსიასთან ერთად, ბრძოლა ქრისტიანობასა და მაზდეანობას შორის ისე გამწვავდა, რომ ზოგჯერ ოჯახებში განხეთქილება სუფევდა – ოჯახის ერთი წევრი მაზდეანობას ემხრობოდა, მეორე კი ქრისტიანობას იცავდა (გავიხსენოთ იაკობ ხუცესის „წამებაი წმინდისა შუშანიკისი დედოფლისაი“).

სპარსელი დამპყრობლები ყოველი ხერხით ცდილობდნენ მაზდეანობის გავრცელებას, ქრისტიანების შეცდენას და გადაბირებას. მათ „ადგილნი მრავალნი განჰმზადეს მათისა მის სამსახურებელისა ცეცხლისათვის ქვეყანისა და მრავალთა შეაცდუნებდეს დაუმტკიცებელთა სარწმუნოებასა, გონებითა ნაკლულევანთა“. ამით ირანელები თავისი პოლიტიკური ჰეგემონიის გაძლიერებას ცდილობდნენ. ისინი აღარ სჯერდებოდნენ ამიერკავკასიის ქვეყნების ვასალურ მდგომარეობას და მათ სპარსეთის ჩვეულებრივ პროვინციებად გადაქცევას უპირებდნენ.

არჩილ მეფის ზეობისას, 423-438 წლებში, ცეცხლის მსახურნი მცხეთაში ერთ ცალკე უბანს, „მოგუთას“ ფლობდნენ, ხოლო 450 წლისათვის, ძველი ქართული და სომხური წერილო-

ნეკრესის ნაქალაქარი. არქეოლოგიურად გამოვლენილი მაზდეანური ტაძრის ნაშთი. ხედი ნეკრესის მონასტრიდან

ბითი წყაროების (ჯუანშერის, ლაზარ ფარაბეცის, ელიშეს) ცნობათა თანახმად, მათი კოლონიები აქ უფრო გაზრდილა.

სპარსეთის ხელისუფლება იბერიის მმართველთაგან ცეცხლთაყვანისმცემლობის მოქადაგობის და გავრცელების თავისუფლებას თხოულობდა: „მიგზავნე ცეცხლის მსახურნი ქალაქსა თქვენსა, და იყვნენ მუნ მათ ზედა ეპისკოპოზნი სჯულისა ჩვენისანი, და ვინცა ქართველნი ნებითა თვისითა აღირჩევდეს რჯულსა ჩვენსა ნუ აყენებთო“. ამ ულტიმატუმზე საგდუხტ დედოფალი (დედა ვახტანგ გორგასალისა), იძულებული გახდა დათანხმებულიყო და სპარსეთის შაჰმა „წარგზავნა ცეცხლის მსახურნი მცხეთას და მათ ზედა ეპისკოპოსად ბინაქარ, და დასხდეს მოგვთასა“. ეს მოგვთა ეპისკოპოსი „ასწავებდა ქართველთა სჯულსა თვისსა... და გარნა წვრილისა ერისაგან მოაქცია მრავალი ცეცხლის მსახურებას“.

ვახტანგ გორგასლის მეფობის დასაწყისში ქართლის სამეფო სასანური ირანის ვასალური სახელმწიფო იყო. V საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ქრისტიანი ქართველები და სომხები იარაღით ხელში დაუპირისპირდნენ სპარსელთა პოლიტიკურ და რელიგიურ ძალმომრეობას. ჯუანშერის ცნობით, ვახტანგ გორგასალმა მაშინ „შეაგდო საპყრობილესა შინა ბინაქარან მაცდური, ეპისკოპოსი ცეცხლის მსახურთა, და მოსრნა და განსხნა ყოველნი ცეცხლის მსახურნი საზღვართაგან ქართლისათა“, ნიქოზში კი მანამდე მოქმედი ცეცხლის სამლოცველოს ადგილას ქრისტიანული ტაძარი აუგია. ეს იყო პირველი სერიოზული შეტევა მაზდეანებზე ქრისტიანულ ქართლში.

ვახტანგ გორგასალმა აღმოსავლეთი და დასავლეთი საქართველო ერთ სამეფოდ გააერთიანა და დაიმორჩილა კავკასიის მთიანეთი. მან ქვეყანა დაჰყო ადმინისტრაციულ ერთეულებად – საერისთაოებად. ხოლო „ძესა მისსა, პირმშოსა პირველი ცოლისასა, დაჩის, მისცა ქალაქი ჭერმისა და ნეკრესისა და ქალაქი კამბეჩოვანისა, რომელ არს ხორაბუნჯი, და ყოველი ქვეყანა მტკუარსა აღმოსავლეთით, რომელიც იყო ჰერეთი“.

ვახტანგ გორგასალმა ჩაატარა საეკლესიო რეფორმა, და, რაც მთავარია, ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია მოუპოვა. ქართლის ეკლესიის სათავეში მან მთავარეპისკოპოსის მაგივრად კათოლიკოსი დააყენა, შექმნა ახალი საეპისკოპოსოები. როგორც ჯუანშერის „ცხოვრება ვახტანგ გორგასალისა“ გვამცნობს, ანტიოქიელმა პატრიარქმა მეფისა და ქართველი დიდებულების თხოვნით აკურთხა 12 ეპისკოპოსი და პე-

ტრე კათოლიკოსად – „ხოლო მცხეთას მეფემან ვახტანგ ალაშენა ეკლესია სვეტიცხოველი, და მუნ შინა დასვეს პეტრე კათოლიკოსად და სამოელ ეპისკოპოსად მცხეთასვე საეპისკოპოზოსა. და დასვა ერთი ეპისკოპოსი კლარჯეთს, ეკლესიასა ახიზსა, ერთი არტანს, ერუშეთს; ჯავახეთს, ნუნდას, ერთი მანგლისს, ერთი ბოლნისს, ერთი რუსთავს, ერთი ნინოწმიდას, უჯარმის კარსა, რომელი გორგასალსა აღეშენა; ერთი ჭერემს მისსავე აღშენებულსა, და მუნ ქნა ქალაქი ერთი, შორის ორთავე ეკლესიასა, რომელი იგი მანვე ალაშენა.“

მეფე ვახტანგ გორგასალის დროსვე ჩამოყალიბდა ნეკრესის ეპარქიაც, რომლის სამწყსო ტერიტორია საკმაოდ განვრცობილი იყო, ხოლო მისი მღვდელმთავარი იყო „ეპისკოპოზ გაღმა მხარისა დიდოთურთ“. ბუნებრივია ვივარაუდოთ, რომ ამ საეკლესიო ერთეულის ცენტრალური რეზიდენცია კათედრალური ტაძრითურთ, თვით ქალაქ ნეკრესის ფარგლებში მდებარეობდა.

ვახტანგ გორგასალის მცდელობა, საქართველო საბოლოოდ გაენთავისუფლებინა ირანელი დამპყრობლების ძალმომრეობისაგან, სამწუხაროდ მარცხით დამთავრდა და თვით ეს წმიდანი მეფეც მტერთან ბრძოლისას აღესრულა. სასანური მმართველების ხელქვეით მყოფმა ირანმა კვლავ განიმტკიცა პოზიციები ამიერკავკასიაში და, კერძოდ, აღმოსავლეთ საქართველოშიც.

VI საუკუნე აღმოსავლეთ საქართველოში მაზდეანობის განსაკუთრებული მძლავრობის პერიოდი იყო, რისი ნათელი მონშობაა თუნდაც ის ფაქტი, რომ სტეფანოზ ერისმთავრის სახელზე მოჭრილ ფულზე ერთხანს ზოროასტრული

სიმბოლიკაც კი იყო გამოსახული. სპარსელებმა მანამდე (523 წ) იბერიის მეფე გურგენი მაზდეანობის მიღებაზე უარის თქმის გამო გადაქვეს ქართლიდან.

523 წელს ქართლში იფეთქა აჯანყებამ სპარსეთის წინააღმდეგ. აჯანყება დამარცხდა, რასაც ქართლში მეფობის გაუქმება და სპარსელთა მმართველობის დამყარება მოჰყვა. სპარსელებმა ქვეყნის უზენაეს გამგებლად და თავის წარმომადგენლად მარზაპანი დანიშნეს. ქართლის სათავეში მდგომ მარზაპანს დიდი სასამართლო და ადმინისტრაციული უფლებები მიენიჭა. მას ემორჩილებოდა ადგილობრივ ქალაქებში ჩაყენებული ჯარი. მარზაპანის ხელში იყო ხარკი, სამხედრო ბეგარა. დაბალ წოდებათა გასამართლების, მათი სიკვდილ-სიცოცხლის უფლება ჰქონდა. ირანის ფილოსოფიურ სკოლებში ამზადდებდნენ მაზდეანობის მქადაგებლებს, რომლებიც ქრისტიანებად ევლინებოდნენ ქართველებს, საეკლესიო წოდებებს ეუფლებოდნენ, რათა შიგნიდან დაერღვიათ ქართული ეკლესია. დიდ ქალაქებში ვაჭრებსა და ხელოსნებს შეღავათებს აძლევდნენ, თუ ისინი მაზდეანობას მიიღებდნენ. თბილისში ქრისტიანული ტაძრების გვერდით კერპმსახურთა ტაძრები იგებოდა.

მრავალი ქართველი ქრისტიანული სარწმუნოების გამაგრცელებელი მოღვაწე და მისი განმტკიცებისათვის მებრძოლი, სპარსელებმა წამებით გამოასალმეს სიცოცხლეს.

და აი, ამ დროს, საქართველოში შემოდის ახალი, მძლავრი ქრისტიანული სამისიონერო ძალა სირიელ მამათა სახით, რომელთა მოღვა-

ნეობამ ახალი სული შთაბერა ქვეყანაში ქრისტიანული რელიგიის განმტკიცების და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის გაძლიერების საქმეს. VI ს-ში მსოფლიოში მართლმადიდებლობა საგრძნობლად გაძლიერდა, რაშიც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა 553 წელს კონსტანტინოპოლში მოწვეულმა მსოფლიო საეკლესიო კრებამ. ამ კრებაზე დაგმოხილ იქნა მონოფიზიტიზმი, ნესტორიანელობა და სხვა ერეტიკული მიმართულებები. ქართლ-კახეთში ჩამოსული ასურელი მოღვაწეების მთავარ დამსახურებად სწორედ ქვეყანაში მართლმადიდებლური აღმსარებლობის საბოლოოდ დამკვიდრება ითვლება.

მატიანე გვამცნობს: „მოვიდა იოანე შუამდინარით, რომელსა ეწოდა ზედაზნელი, განმანათლებელი ქართლისა და განმწმენდელი სჯულისა, მშენებელი ეკლესიათა, რომელმან ქმნა სასწაულები და ნიშნები მრავალნი, მან და მონაფეთა მისთა, რომელთა განაკვირვეს ყოველნი ქართველნი“. იოანე ზედაზნელმა და მისმა 12 მოწაფემ საქართველოში სულიერი მოღვაწეობით გააძლიერეს მართლმადიდებლური სარწმუნოება და ქართლსა და კახეთში კეთილად წარმართეს სულიერი ცხოვრება, დააარსეს ახალი ეკლესია-მონასტრები.

იოანეს მოწაფენი მკაცრი ასკეტური ცხოვრებით ცდილობდნენ შეესრულებინათ უფლის წინაშე დადებული ბერული აღთქმა სიყვარულისა და ერთგულებისა.

იოანეს მოწაფეთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული იყო აბიბოსი, რომელსაც ბედმა არგუნა ნეკრესში დაუღალავი მოღვაწეობა და სამწყსოს განახლება-გაძლიერება.

აბიბოს ნეკრესელის მარტვილობის ავტორი

ნერს: „დაეპყრო ქართლი მეფესა სპარსეთისა-
სა, ამის გამო ადგილნი მრავალნი განიშადეს
მთისა მის სამსახურებელისა ცეცხლისათვის და
მრავალთა შეაცთუნებდეს“. ცეცხლის სამსახუ-
რებელი ადგილი ყოფილა მცხეთაში, არმაზის
ციხის აკროპოლში, სადაც არმაზის კერპი იდგა,
და ნიქოში, სადაც ვახტანგ გორგასალმა შემ-
დეგ ეკლესია აღაშენა.

ჰაგიოგრაფი, რომელსაც აღუწერია ასურელ
მამათა ცხოვრება, გვამცნობს: რადგან ორი
ეპისკოპოსი წილკნელი და ნეკრესელი გარდაც-
ვნილები იყვნენ, კათოლიკოს ევლალეს და ეპის-
კოპოსებს გადაუწყვეტიათ იოანეს მონაფეთაგან
ორი გამოერჩიათ ეპისკოპოსად ჟამის წირვის
შესრულების შემდეგ. და როდესაც აბიბოსს და
ისეს დაუსრულებიათ წირვა, „შეიპყრა კათო-
ლიკოსმან ერთითა ხელითა ისე, ხოლო ერთითა
აბიბოს, ამბორს უყო და ჰრქუა: გიხაროდენ ეპის-
კოპოსო წილკნისაო, და გიხაროდენ ეპისკოპოსო
ნეკრესისაო“ და „... წარიყვანა კათალიკოზმან და
ჰყვნა ორივენი ეპისკოპოზ და წარავლინა აბიბოს
საყდარსა ზედა ნეკრესისასა“.

„ქართლის ცხოვრება“ გვაუწყებს: „აქა დად-
გრა წმიდა აბიბოს, იგი ათორმეტ მამათაგანი,
და იქმნა იგი ეპისკოპოზ, მწყემსი გალმა მხარისა
დიდოურთ... ამან მოაქცივნა უმრავლესნი მთი-
ულნი“. წმ. აბიბოსის მოღვაწეობის სწორედ ეს
უკანასკნელი ასპექტი – აღმოსავლეთ საქარ-
თლოსა და ჩრდილოეთ კავკასიელი მთიელების
საბოლოოდ მოქცევა ქრისტიანობაზე, მესაბა-
მისად კი პოლიტიკური ბატონობის გავრცელე-
ბა ამ რეგიონებზე, სისხლხორცეულად მნიშვნე-
ლოვანი იყო ქართლის იმჟამინდელი მმართვე-
ლებისათვის.

წმიდა მღვდელმონაშე აბიბოს ნეკრესელი ეპისკოპოსი.
თანამედროვე ხატის პირი

აბიბოსის მღვდელმთავრობა ამ მხარეში
ძალზე მძიმე პერიოდს დაემთხვა – ისევე რო-

ნეკრესის ნაქალაქარი. ჭაბუკაურის ბაზილიკაზე VI ს-ში
მინაშენი ეკლესია. ეპისკოპოსის (სავარაუდოდ აბიბოს
ნეკრესელის) ტახტი საკუროთხეველში

გორც აღმოსავლეთ საქართველოს მრავალ სხვა პროვინციაში, იმხანად ნეკრესშიც მაზდეანობის საკმაოდ მძლავრი კერა არსებულა – ცეცხლთაყვანისმცემლებმა ნეკრესის ეკლესიის მახლობლად სალოცავი ააგეს, სადაც დღედაღამ ჩაუქრობლად ენთო ცეცხლი. ისინი აიძულებდნენ ქართველებს ცეცხლისათვის ეცათ თაყვანი.

ნეტარმა აბიბოსმა, ნეკრესში დამკვიდრების შემდეგ მკაცრად გაილაშქრა მაზდეანობის წინააღმდეგ. იგი დაულალავად დადიოდა თავისი ეპარქიის დაბა-ქალაქებსა და სოფლებში, ჭეშმარიტებას ქადაგებდა, ჩრდილოეთ კავკასიის მთის წარმართ მოსახლეობას კი ქრისტეს რჯულზე მოაქცევდა. მან „დალენნა კერპნი და უღმრთოთა მათ არწმუნა ქრისტე და ნათელსცა მათ“. ქართველმა მღვდელმთავარმა სპარსელთ ღმერთ-ცეცხლიც შეურაცხყო – „დაასხა

მცირედ წყალი ხენეში და დაპრიტა იგი“. განრისხებულმა სპარსელებმა შეიპყრეს წმიდა მღვდელმთავარი, „ფრიად გვემეს, კინლა ვიდრემლა მოკლეს“, წამოიყვანეს ქართლისაკენ; როდესაც მცხეთას მიუახლოვდნენ, წმიდა მღვდელმთავარმა სვეტიცხოვლის ტაძარში ილოცა. მაშინ ევედრა მტარეალებს, შიო მღვიმელის ნახვის უფლება მიეცათ მისთვის. სპარსელებმა განუტევეს ნეტარი აბიბოსი და მან იხილა ნეტარი ბერი. აქ საუბრის დროს შიოსთვის უთქვამს: „უსჯულონი ესე სპარსნი განძვინდეს ჩვენზედა ამპარტავნებითა თვისითა, რამეთუ დაიპყრეს სოფელი ესე ჩვენიო“. სულიერმა ძმებმა ერთად ილოცეს. ნეტარმა შიომ მრავალი სიტყვით განამტკიცა წმიდა აბიბოსი და წმიდა მღვდელმთავარი სიხარულით შეუდგა თავის ღვანლს. ამის შემდგომ მიჰგვარეს მარზაპანს „ზენა სოფლად, სოფელსა, რომელსა ჰქვიან რეხი“. აბიბოსი არც მარზაპანს შეუშინდა და პირში მიახალა: „მე არვინ ვიცი მეუფედ, გარნა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, ხოლო ცეცხლი იგი, რომელი მე დავპრიტე, რაითამცა საცთური განვაქარვე ეშმაკისა, ხოლო გლოცავ, რაითა განეყენეთ უნდოსა მას მსახურებასა და მხოლოსა მსახურებდით, რამეთუ წერილ არს: „უფალსა ღმერთსა შენსა თაყვანისცე და მას მხოლოსა მსახურებდე“. განრისხებულმა მარზაპანმა მღვდელმთავრის წამება ბრძანა.

მრავალი ტანჯვისა და გვემის შემდეგ „ქვით განტვინეს ნეტარი აბიბოს, მოკრდეს და განათრიეს გარეშე ქალაქსა“, რათა მისი ცხედარი ნადირ-ფრინველს დაეგლიჯა.

წმიდა მოღვაწის ცხედარს მხეცნი და ფრინველნი არ შეჰხებია. რეხის ბერებმა აბიბოსის

წმიდა ნაწილები სამთავისის მონასტერში პატივით დაკრძალეს. წმიდა აბიბოსის საფლავთან მრავალი სასწაული აღესრულებოდა. ქართლის ერისმთავრის სტეფანოზის დროს, კათოლიკოს თაბორის (629-634 წწ) სურვილით წმიდა მღვდელმონაზიმ უხრწნელი ნაწილები სამთავისიდან მცხეთის სამთავროს მონასტერში დაასვენეს და წმიდა ტრაპეზის ქვეშ დაფლეს – „ქვეყანაი ჩვენი წმიდათა ნაწილთა (მათთა) დაუნჯებითა სანატრელ იქმნა“.

ნეტარმა აბიბოსმა მრავალი სასწაული აღასრულა თავისი მინიერი ცხოვრებისას. მისი ლოცვების ძალით კერპები დაიმსხვრა, უღმერთოებმა ქრისტე ირწმუნეს და წმიდა სამების სახელით ნათელი ილეს. მანვე იწინასწარმეტყველა საქართველოდან ურჯულო სპარსელთა განდევნა, რაც მისი გარდაცვალების შემდეგ მალე აღსრულდა.

საქართველოს წმიდა სამოციქულო ეკლესიამ წმიდა მღვდელმონაზე აბიბოს ნეკრესელ ეპისკოპოსის ხსენების დღედ დააწესა 29 ნოემ-

წმიდა მღვდელმონაზე აბიბოს ნეკრესელის
წმიდა სანაწილე მცხეთის სამთავროში

ბერი (ახალი სტილით 12 დეკემბერი).

„ან განსცხრებოდე ქართველთა ეკლესიაო, რამეთუ აღყვავენ სახედ შრომანთა, სისხლითა მღვდელმონაზიმისა აბიბოსითა, და შეუთხზენ ქებაი ღირსსა მას ქებისასა, და გვირგვინოსან მყოფელსა მისსა ქრისტესა ადიდებით, რათა ოხითა მისითა მოგვმადლოს სულთა ჩვენთა დიდი წყალობა“ (ტროპარი, ხმა 4).

წაქრესის მონასტრის სავარაუდო პირველსახე

წმიდა აბიბოს ნეკრესელს, როგორც ქრისტიანული ასკეტიზმის ტრადიციებზე აღზრდილსა და მონასტიციზმის იდეების მქადაგებელ მისიონერს, მიუხედავად მასზე დაკისრებული ეპარქიის წინამძღოლობის ტვირთისა, დაუღალავად უღვანია ახალი მონასტრის (ან მონასტრების) დასაფუძნებლად. კერძოდ, როგორც ქართული მატიაწეები და საეკლესიო ტრადიცია

გადმოგვცემს, ქალაქ ნეკრესის მიმდებარე სერის კალთაზე, ფაქტიურად მის გარეუბანში, VI საუკუნეში სწორედ მას დაუარსებია ნეკრესის მონასტერი, რომელიც მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში ქართული ქრისტიანული კულტურის ერთ-ერთ მძლავრ დასაყრდენს წარმოადგენდა. ეს სახელგანთქმული ქრისტიანული საეანე, ამასთანავე ქრისტიანული ხელოვნების

ნეკრესის მამათა მონასტრის კომპლექსი. ხედი დასავლეთიდან

ერთ-ერთი ბრწყინვალე ქმნილებაცაა.

ამ სამონასტრო ანსამბლის შემადგენელ, შუა საუკუნეების სხვადასხვა ეპოქის უმნიშვნელოვანეს ნაგებობათა დიდ ნაწილს დღემდე თითქმის თავდაპირველი იერსახე შერჩენია.

ის საკითხი, თუ რა სახის იყო თავდაპირველად, დაარსების და ფუნქციონირების პირველ ეტაპებზე ნეკრესის მონასტერი, დიდი ხანია ინტერესს იწვევს ქართული სამონასტრო მოძრაობის ჩასახვა-განვითარების საკითხით დაინტე-

რესებულ საზოგადოებაში. მაგალითად, ჟურნალი „ივერია“ ჯერ კიდევ 1879 წელს წერდა:

„დაარსება ნეკრესის მონასტრისა ეკუთვნის წმ. აბიბოსს, ნეკრესის ეპისკოპოსს, რომელიც იყო ერთი ათცამეტთაგანი, რომლებიც მოვიდნენ საქართველოში სირიიდან ქრისტიანობის დასამკვიდრებლად (წმ. ნინოს შემდეგ). რადგან არც-ერთ მათგანს არ აუშენებია თავის სამყოფელ ადგილას გვარიანი ეკლესია, ამისათვის უნდა ვიფიქროთ, რომ ნეკრესის უმთავრესი ეკ-

ლესია არ არის აშენებული წმ. აბიბოსისაგან“; „...როგორც სხვას, აბიბოსსაც ექნებოდა აქ მხოლოდ პატარა სენაკი სადგომად და სალოცავად, როგორც სოფელ მცხეთაში წმ. ნინოს, სადაც თვით მოციქულთა სწორი ნინო მდგარა...“.

როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ XIX საუკუნის მნიგნობარი საზოგადოება მისულა იმ დასკვნამდე, რომ ნეკრესის მონასტრის პირველსახის საკითხი საქართველოში ქრისტიანული მონასტიციზმის იდეების დამკვიდრების ეპოქისა და სტილის განსაზღვრის ზოგად პრობლემასთანაა დაკავშირებული. ბოლო დრომდე ქართულ ისტორიოგრაფიაში ასურელ მამათა მიერ საქართველოში დაარსებული მონასტრების ორგანიზაციული სტრუქტურის, მათში მიმდინარე მოღვაწეობის ფორმის თაობაზე ერთგვაროვანი აზრი არ არსებობდა. XIX ს-დან მოყოლებული უკანასკნელ ათწლეულებამდე, ჩვენ მეცნიერებაში მეტად გავრცელებული ყოფილა მოსაზრება, რომ პირველი ქართველი მეუდაბნოეები და მათ შორის ასურელი მოღვაწეებიც, მხოლოდ არაორგანიზებულ, უკიდურესად ასკეტურ სადაყოლებლო მონასტრებს აფუძნებდნენ, სადაც ბერები პრიმიტიულ თავშესაფრებში ბინადრობდნენ და ეკლესია-სენაკებს არც კი აგებდნენ. ეს შეხედულება, როგორც ჩანს, ამ წმიდანთა ცხოვრებებში მოყვანილი ზოგიერთი ეპიზოდის არასწორ ინტერპრეტაციაზე იყო დამყარებული. მაგალითად, ანგარიშგასაწევია თუნდაც ის გარემოება, რომ თვით დიდი ქართველი ისტორიკოსი მეცნიერი, ივანე ჯავახიშვილიც კი ქართულ სამონაზვნო მოძრაობას ორ ფაზად დაყოფის იმ თეორიისკენ იხრებოდა, რომელიც სირიელ მამებს მხოლოდ მარტომყო-

ნეკრესის მონასტრის მემორიალური სამლოცველო და სატრაპეზო რესტავრაციამდე

ფელური, პრიმიტიული მეუდაბნოეობის დამნერგავენად მიიჩნეოდა, ხოლო ნამდვილი სამონასტრო სტრუქტურების დაფუძნებას ჩვენში VIII-IX სს-დან გულისხმობდა (წმ. გრიგოლ ხანძთელის მოღვაწეობის ეპოქიდან).

ამჟამად, ქართველი მეცნიერების მიერ უკანასკნელ ათწლეულებში ჩატარებული კვლევების მიხედვით ნათელი გახდა, რომ საქართველოში VI-VII სს-დან მოყოლებული (და, შესაძლოა, ოდნავ უფრო ადრეც), იქმნებოდა არა მხოლოდ ნაკლებად ორგანიზებული, პრიმიტიული სადაყოლებლო უდაბნოები, არამედ ისევე როგორც აღმოსავლური ქრისტიანული მონასტიციზმის მონინავე ტრადიციების რეგიონებში (ეგვიპტე, სირია-პალესტინა, მესოპოტამია, კაპადოკია და სხვ), ყალიბდებოდა სრულყოფილი სამონასტრო სტრუქტურებიც ზუსტად განსაზღვრული ტიპიკონებით, რომელთა არქიტექტურული კომპლექსები მოიცავდა როგორც ქვითკირის ეკლე-

სიებს და სამლოცველოებს, ისე საცხოვრებელ, სამეურნეო და საფორტიფიკაციო ნაგებობებს (იხ. გამოყენებული ლიტერატურა, ნ. ბახტაძის გამოკვლევები ამ საკითხზე).

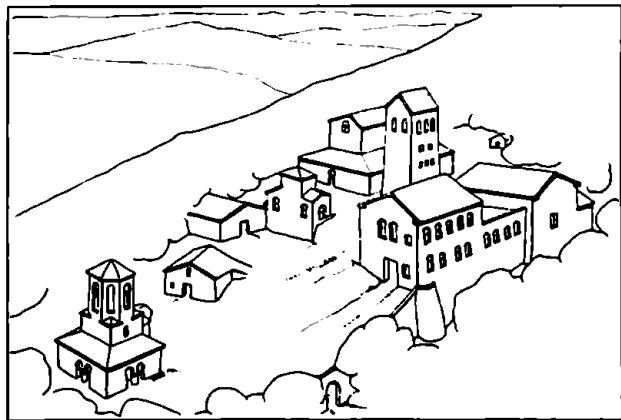
მართლაც, ნეკრესის მონასტერშიც, რომელიც სწორედ საქართველოში პირველი სამონასტრო ორგანიზაციების ჩამოყალიბების ეპოქაში დაარსდა, ამ ხანის ზეზეურად მდგარი ორი სრულყოფილი ნაგებობა გვაქვს შემორჩენილი: VI საუკუნის სამეკლესიიანი ბაზილიკა და იმავე პერიოდის მემორიალური სამლოცველო; ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ პირველი ბერ-მონაზვნების

საცხოვრებლების, სატრაპეზო-სამლოცველოების თუ სხვადასხვა დანიშნულების საყოფაცხოვრებო ნაგებობების ნაშთები აქვეა შემონახული, მინის ქვეშ, რომელთაგან არქეოლოგიური გათხრებით აღმოჩენილ ფრაგმენტებზე ოდნავ ქვემოთ გვექნება საუბარი. მიუხედავად ამისა, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ მონასტერმა საუკუნეების განმავლობაში აუნაზღაურებელი დანაკლისიც მრავლად განიცადა – ზოგიერთ ნაგებობას თუ სხვა ქრისტიანულ სინმინდეს ჩვენამდე ალბათ არ მოუღწევია.

ნეკრესის სამონასტრო ანსამბლის ამჟამინდელი სტრუქტურა და იერსახე

დღესდღეობით ნეკრესის მამათა მონასტერი შუა საუკუნეების სხვადასხვა პერიოდის ეკლესია-სამლოცველოებისა და სხვა დანიშნულების ნაგებობებთან ანსამბლს წარმოადგენს. ოდესღაც მძლავრი გალავნით მთლიანად შემოზღუდულ ტერიტორიაზე განფენილ, სხვადასხვა ეპოქის სამონასტრო ნაგებობათაგან ჩვენამდე მეტ-ნაკლებად დაზიანებული სახით, მაგრამ მაინც მოაღწია ღმრთისმშობლის მიძინების VI ს-ის სამეკლესიიანმა ბაზილიკამ, VI ს-ის მემორიუმმა („სამარხთა ზედა“ აგებულმა სამლოცველომ), მთავარანგელოზთა სახელობის VIII-IX სს-ის გუმბათიანმა ბაზილიკამ, წმ. გიორგის სახელზე აგებულმა მცირე სამლოცველომ, IX საუკუნის ეპისკოპოსის სასახლემ, სატრაპეზომ, გვიანი შუა საუკუნეების თავდაცვითმა კოშკმა, ცალკე აგებული მარნის ნანგრევმა და კიდევ რამდენიმე საზოგადოებრივი თუ სამეურნეო

დანიშნულების ნაგებობის კედლების ნაშთებმა. კომპლექსის სამხრეთით შედარებით კარგადაა შემორჩენილი თავდაცვითი დანიშნულების ზღუდეც ალაყაფის კარის და გოდოლების ნაშ-

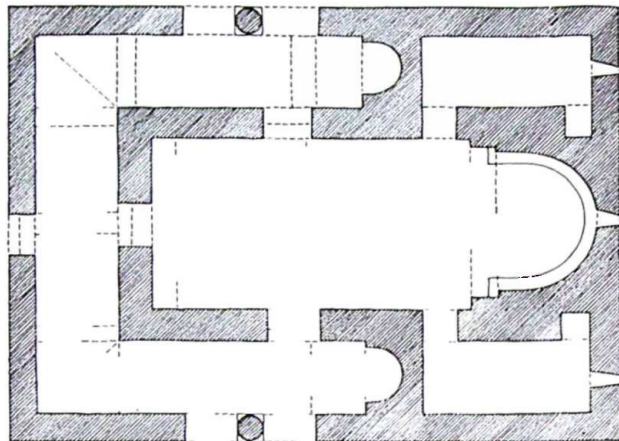
ნეკრესის მონასტრის დღევანდელი
ხუროთმოძღვრული სახე. ჩანახატი

თებით.

წიგნის მომდევნო ნაკვეთებში, ნეკრესის მონასტრის ბრწყინვალე წარსულის შესახებ უფრო მეტი ინფორმაციის მიღებით დაინტერესებული მკითხველის ყურადღებას შევაჩერებთ ამ კომპლექსის შემადგენელ ნაგებობათა ისტორიული, ხუროთმოძღვრულ-ხელოვნებათმცოდნეობითი და არქეოლოგიური კვლევის უმთავრეს შედეგებზე.

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია

მონასტრის ტერიტორიაზე მდებარე მთავარი ეკლესია ღმრთისმშობლის მიძინების სახელზეა აგებული. ის განეკუთვნება გეგმარებით პრაქტიკულად მხოლოდ საქართველოსათვის (ნაწილობრივ რამდენიმე მეზობელი რეგიონისთვის, მაგ., ჩრდილოეთ მესოპოტამია) დამახასიათებელი ტიპის ტაძარს – ე. წ. სამეკლესიან ბაზილიკას.

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. VI ს. გეგმა

სიიან ბაზილიკას.

მთელი რიგი მკვლევარები ჩვენში ბაზილიკების თემის ამ ახალი ფორმის გავრცელებას VI საუკუნეში საქართველოში ქრისტიანობის გაძლიერებას და ფართოდ გავრცელებას უკავშირებენ, რაც მნიშვნელოვანწილად სწორედ ათცამეტი ასურელი მამის მოღვაწეობამ განაპირობა. ამ რიგის ქართული ეკლესიები ნამდვილი ბაზილიკებისგან შემდეგი თავისებურებებით გამოირჩევა: გარეგნულად ისინი ინარჩუნებენ ბაზილიკის სილუეტს, მაგრამ მათი ინტერიერები საკმაოდ განსხვავებულია – სამ ნავთაგან ცენტრალური ყრუ, თითო გასასვლელიანი კედლით არის გამოყოფილი დანარჩენებისგან, რომლებსაც ხშირად დამოუკიდებელი ეკლესიის სახე აქვთ. ზოგჯერ (ამ კონკრეტულ შემთხვევაშიც) ჩრდილოეთის და სამხრეთის ეკლესიებს მთელ სი-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. VI ს. სამხრეთ ფასადი

გრძეზე მიმენებული ან ორად გაყოფილი ეკედერები ენაცვლება, რომლებიც დასავლეთის ნართექსითაც უკავშირდებიან ერთმანეთს. მეცნიერები ფიქრობენ, რომ ამ ტიპის ეკლესიების წარმოშობა საქართველოში გამოწვეული უნდა იყოს იმ ხანებში ლიტურგიის გართულების ტენდენციით – ახალი საჭიროება მოითხოვდა დღის განმავლობაში რამოდენიმე წირვის ჩატარებას, რაც წესისამებრ ცალკე-ცალკე საკურთხეველში უნდა შესრულებულიყო.

ნეკრესის მონასტრის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარიც სწორედ ამ სქემას განასახიერებს. ის ნაგებია ფლეთილი, შერჩეული ქვით, ხოლო კუთხეებში, ლიობების ნაპირებში და სხვა ზუსტად გამოსაყვან ადგილებში კი ნათალი შირიმიცაა გამოყენებული. ეკლესიის ფასადები სადაა. დეკორატიული ელემენტები მეტად ძუნწადაა გამოყენებული: დასავლეთ ფასადზე გამოყვანილია რელიეფური ჯვარი, ხოლო აღმოსავლეთ ფასადის სარკმლის თავზე, შირიმის ქვაში, ნახევარწრიული ფორმის წარბია გამოკვეთილი.

ტაძრის მთავარ ეკლესიას აღმოსავლეთით ღრმა საკურთხეველი აქვს. ამჟამად საკურთხეველსა და ნაოსს გვიან შუა საუკუნეებში აგებული, საკმაოდ უხეში ფორმის კანკელი ყოფს, რომელმაც ალბათ ეკლესიის თანადროული, დაზიანებული კანკელი შეცვალა. ჩრდილოეთით და სამხრეთით განლაგებულია სწორკუთხა პასტოფორიუმები – სამკვეთლო და სადიაკვნე. მათ დასავლეთით მოწყობილია ჩრდილოეთის და სამხრეთის ეკლესია-ეკედერები, რომლებიც ცენტრალურ ეკლესიას ლიობებით უკავშირ-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. VI ს.
აღმოსავლეთ ფასადი

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. VI ს.
ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. დედოფალი
თინათინი, ლევან მეფე და უფლისწული ალექსანდრე

დებიან (სამხრეთის გასასვლელი მოგვიანებით ამოუშენებიათ), უშუალოდ ერთმანეთს კი დასავლეთის გარშემოსავლელი ნართექსით. ჩრდილოეთის და სამხრეთის ეკლესიები გარე სივრცეში მრგვალგანიცკვეთიან სვეტზე დაყრდნობილი ორთაღედით გამოდიან.

საქართველოს სამეკლესიიანი ბაზილიკების პირველმკვლევარის, აკადემიკოს გ. ჩუბინაშვილის მიერ ჩამოყალიბებული ტიპოლოგიურ-ქრონოლოგიური დაჯგუფების მიხედვით, აღნიშნული სამეკლესიიანი ბაზილიკა მისი გეგმარებიდან და ცალკეული ელემენტებიდან გამომდინარე, ამ რიგის ნაგებობათა პირველი სტადიის, VI-VII სს-თა მიჯნის ნიმუშებთან ამყლავნებს სიახლოვეს. ამრიგად, მეტად დიდია იმის შესაძლებლობა, რომ ეს ტაძრი თავად წმ. აბიბოს ნეკრესელს და მის უახლოესი თანამოაზრე-მოსწავლეების ღვანლით იყოს აგებული.

ამ სამეკლესიიანი ბაზილიკის ცენტრალური ეკლესია XVI ს-ში მთლიანად მოუხატავთ (მანამდე, რომელიმე ისტორიულ ეპოქაში ამ ტა-

ძარში კედლის მხატვრობის არსებობის დამადასტურებელი ნიშნები ამჟამად არ შეინიშნება). მხატვრობას ჩვენამდე ალაგ-ალაგ დაზიანებული სახით მოუღწევია, თუმცა გამოსახულ სიუჟეტთა და პერსონაჟთა ამოცნობა ქართულ ეკლესიათა მოხატულობების ტრადიციულ იკონოგრაფიულ სქემებთან იდენტიფიცირების თუ ქართულ-ბერძნული წარწერების მიხედვით, უმეტესწილად ხერხდება.

საკურთხევის კონქში, სულ ზემოთა რეგისტრში გამოსახულია დიდისა ზრახვისა ანგელოზი. კონქის ცენტრალურ ადგილზე გამოსახულია ღმრთისმშობლის დიდების კომპოზიცია – ტახტზე დაბრძანებული ღმრთისმშობელი ყრმით, ორსავე მხარეს ანგელოზებით. ამავე რეგისტრში, ბემაში, გამოსახულნი არიან წინასწარმეტყველები – დავითი და მოსე. უფრო ქვედა რეგისტრში „ზეციური ლიტურგიის“ სცე-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. დასავლეთი კედელი.
ღმრთისმშობლის ტაძრად მიყვანება

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. დასავლეთი კედელი. ღმრთისმშობლის მიძინება

ნებია გამოყვანილი: კომპოზიციის ცენტრში ქრისტეა გამოსახული, აქეთ-იქით ნ-ნ მოციქულით. კიდევ უფრო დაბლა წმიდა მამების

მსხვერპლისადმი თაყვანისცემაა გამოსახული.

ეკლესიის ცაზე (ნაოსის კამარაზე) მხატვრობის კვალი საკმაოდ დაზიანებულია, მაგრამ შემორჩენილი ფრაგმენტების მიხედვით ვხვდებით, რომ ცენტრალურ ადგილზე გამოსახული ყოფილა ყოვლისმპყრობელი მაცხოვარი ზეციური ძალების გარემოცვაში. ქართულ გუმბათიან ტაძრებში ეს სცენა გუმბათის ცაზეა ხოლმე გამოსახული, აქ კი მხატვარს იგივე სიუჟეტი თამამად გადმოუტანია კამარის ცენტრში.

დარბაზის ზეცაზევე, უფრო დასავლეთით შემორჩენილი მხატვრობის კვალი გვაფიქრებინებს, რომ აქ გამოსახული უნდა ყოფილიყო ფერისცვალების სცენა.

ნაოსის კედლების მოხატულობა ნარმოდ-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია.
სამხრეთი კედელი. საიდუმლო სერობა

ლმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია.
სამხრეთი კედელი. იუდას ამბორო

გენილია საღვთო ისტორიული სიუჟეტები - ქრისტეს ცხოვრების და ვნების, აგრეთვე ღმრთისმშობლის აპოკრიფული სცენები. ამ კედლებზე, ქვედა რეგისტრებში, განლაგებულია წმიდანების, მოწამეების, წმ. ბერების, წმიდა მეომრების გამოსახულებები. სამხრეთის კედელზე, ქვემოდან II და III რეგისტრში, საკმაოდ კარგადაა შემონახული შემდეგი სცენები: „საიდუმლო სერობა“, „იუდას ამბორო“, „მაცხოვრის დატირება“, „მენელსაცხებლე დედანი მაცხოვრის საფლავთან“, „ქრისტეს შობა“, „მირქმა“, „ნათლისღება“. ამავე კედლის დასავლეთ ნაწილში, ქვედა რეგისტრში, ოთხი წმიდანის (დემეტრე, თევდორე და ხვ.) შემდეგ არის სამი საერო პირის გამოსახულება: შუაშია ეკლესიის განმაახლებელი და მხატვრობის ქტიტორი, კახეთის მეფე ლევანი (1518-1574) ხელში ბაზილიკის მოდელით, მარჯვნივ მისი მეუღლე თინათინი, მარცხნივ კი მათი ყმანვილი ვაჟი ალექსანდრე (მომავალში კახეთის მეფე ალექსანდრე II).

დასავლეთის კედელზე, ზემოდან I რეგისტრში გამოსახულია ჯვარცმის კომპოზიცია, მის ქვემოთ კი ვრცელი ფრესკაა - „ღმრთისმშობლის მიძინება“. ამის ქვემოთ განთავსებულია „ღმრთისმშობლის შობა“ და „ღმრთისმშობლის ტაძრად მიყვანება“. სულ ქვედა რეგისტრში მთელი ტანით გამოსახულნი არიან წმიდა მამები.

ჩრდილოეთ კედელზე შედარებით უკეთესადაა შემორჩენილი „ჯოჯოხეთის წარმოტყვევნა“, „თომას რწმუნება“, „უფლის ამაღლება“ და წმი-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია.
სამხრეთი კედელი. მაცხოვრის დატირება

და მამების ფიგურები.

საყურადღებოა, რომ ამ პირობით რეგისტრებში თითოეული სცენის ზომა დამოკიდებულია მის თემატიკაზე – თუ სცენა მრავალფიგურია (მაგ. საიდუმლო სერობა, ღმრთისმშობლის შობა და სხვ.), მას მეტი ფართობი უკავია, ვიდრე გვერდითებს თუ ქვედა რეგისტრში განლაგებულ ნაკლებფიგურებთან სცენებს. ამ სცენების კომპოზიციური განაწილება საკმაოდ თავისუფალია – ფიგურებსა და მათ ჯგუფებს შორის თავისუფალი არეები თითქმის არ არის დატოვებული. ნეკრესის ამ ეკლესიაში განთავსებული, სიმაღლეში და სიგანეში ერთმანეთისგან განსხვავებული, ერთმანეთისგან წერილი ზოლებით გამოყოფილი სცენები ამავე ეპოქის სხვა ქართული ეკლესიების მოხატულობების მკაცრად კანონზომიერად ჩამწკრივებული სცენებისგან არცთუ ორგანიზებული, თავისუფალი გადაწყვეტით, სივრცის განაწილებისადმი ინდივიდუალური მიდგომით განსხვავდება.

ეკლესიის მოხატულობაში აშკარად გამოსჭვივის ის ახალი ტენდენციები, რომელიც განსხვავებს გვიანი შუა საუკუნეების ქართულ

საეკლესიო მონუმენტურ ფერწერას კლასიკური პერიოდის კედლის მხატვრობისგან. კერძოდ, მოხატულობის სიუჟეტები უფრო მრავალფეროვანია, ჩნდება ახალი ციკლები, გამოსახულებათა სიმბოლიკა უფრო რთულია; კედლებზე გამოსახულნი არიან ადრე ტრადიციულად მიღებულზე მეტი წმიდანები, მონაშენი და წმიდა ბერები. სცენების რაოდენობა გაზრდილია გამოსახულებათა ზომების შემცირების ხარჯზე, შესაბამისად კი, გამოსახული სცენები უფრო მეტ რეგისტრად შემოუყვება კედლებს. აღსანიშნავია, რომ ერთსა და იმავე რეგისტრებში სცენები ხშირად ერთმანეთისგან განსხვავებული ვერტიკალური ზომის ჩარჩოებშია განთავსებული, რაც რეგისტრთა არათანაბარ პორტიონულ სარტყელიანობას იწვევს. გვხვდება ვიწრო ნახევარრეგისტრებიც, მედალიონებში მოთავსებული ან ნელ-ნელა გამოსახული ფიგურებით. მეორე მხრივ, ამ ეპოქის მხატვრობის ფერადოვანი გამა უფრო მდიდარია. მთელი ჩამოთვლილი სიახლეები ამ პერიოდის ქართულ კედლის მხატვრობაში სათავეს იღებს ჯერ კიდევ XIV ს-ის პალეოლოგთა ხანის ბიზანტიის საეკლესიო მხატვრობიდან, რაც თითქმის მთელ მართლმადიდებლურ სამყაროში გავრცელებული კულტურული მოვლენა იყო. ამ სტილის კედლის მხატვრობას უფრო ახლობელი პარალელი ეძებნება იმავე პერიოდის ათონის მონასტერთა კედლის მხატვრობაში, სადაც ეკლესიათა უმნიშვნელოვანესი ნაწილები დოგმატური, კლასიკური სქემით იხატებოდა, სხვა ადგილები კი ახლადდანერგული სცენებით და ციკლებით.

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია. დასავლეთი კედელი. იოფანის დასჯა

მთავარანგელოზთა ეკლესია

მონასტრის გალავნით მოზღუდული ტერიტორიის სამხრეთ-დასავლეთ კიდეში მდებარეობს IX საუკუნეში მთავარანგელოზთა სახელზე აგებული გუმბათიანი ეკლესია. ტაძარი, ისევე როგორც ამ სამონასტრო კომპლექსის სხვა ძეგლები, ნაგებია ფლეთილი, ოდნავ დამუშავებული კირქვით, თუმცა ლიობების კიდეებში და სხვა ზუსტად გამოსაყვან ადგილებში შირიმის ქვაცაა გამოყენებული. ეს ეკლესია ქართული

მთავარანგელოზთა ეკლესიის ხედები

მთავარანგელოზთა ეკლესია.
გუმბათის ტრომპი

საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ე.წ. გარდამავალ პერიოდს განეკუთვნება. მართლაც, ისევე როგორც ამ ეპოქის ეკლესიების დიდი ნაწილის სივრცული გადანაცვლა, ამ ტაძრის საერთო აღნაგობაც საკმაოდ უჩვეულოა და ერთი შეხედვით რამდენადმე ეკლექტიკურიც: გეგმარებით ის სამეკლესიო ბაზილიკის სქემას იმეორებს, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ მისი ცენტრალური ნავის კედლებზე, საკურთხევის მახლობლად გუმბათია ამოყვანილი. ამრიგად, ეს ტაძარი სამეკლესიო ბაზილიკის თემის გუმბათიან ვარიაციას წარმოადგენს და საკმაოდ ახლოს დგას გუმბათიან ბაზილიკათა საქართველოსთვის საკმაოდ იშვით სახეობასთან, ე. წ. „კუპელჰალეს“ ტიპის ტაძრებთან. ამ ძუნწად მორთული ტაძრის პროპორციებში სხვა თავი-

მთავარანგელოზთა ეკლესია.
ინტერიერი

სებური ელემენტებიც იჩენს თავს – საკურთხეველი შვერილგეგმიანია, ხოლო გუმბათის ყელის რვა წახნაგიდან თითოეული ნალისებური მოყვანილობის არცთუ ღრმა ნიშებითაა გაფორმებული. მიუხედავად ამ ეკლესიის ზოგიერთი ელემენტის არქიტექტურულ თემათა ტიპოლოგიური და ქრონოლოგიური შეუსაბამობისა ერთმანეთთან, ეს ნაგებობა მაინც გვხიბლავს

თავისი დახვეწილი პროპორციებით – მის ალ-
ნაგობაში აშკარად იგრძნობა ხუროთმოძღვრის
მიერ ახალი მხატვრული ფორმების თავისუფა-
ლი, შემოქმედებითი ძიება.

ნეკრესის მონასტრის ეს გუმბათიანი ეკ-
ლესია ანსამბლის მნიშვნელოვანი ვერტიკალია
თავდაცვით კოშკთან ერთად. მდებარეობს რა
კომპლექსის დასავლეთ კიდეში, იგი აღიქმება
როგორც ანსამბლის კომპოზიციის დამასრულე-
ბელი დომინანტი.

ეკლესიის ცენტრალური დარბაზი თავის
დროზე მოხატულიც ყოფილა, თუმცა, ამჟამად
ამ მხატვრობიდან უმნიშვნელო, ძნელად შესამჩ-
ნევი ფრაგმენტებიღაა შემორჩენილი.

ეპისკოპოსის სასახლის კომპლექსი და თავდაცვითი კოშკი

არქიტექტურული ელემენტებიდან გამომ-
დინარე, აგრეთვე დაახ. IX სუკუნეს უნდა
განეკუთვნებოდეს ღმრთისმშობლის მიძინების
ეკლესიიდან სამხრეთ-დასავლეთით რამდენიმე
მეტრის დაშორებით მდებარე ორსართულიანი
ნაგებობაც, რომელიც უძველესი ისტორიული
გადმოცემების მიხედვით საეპისკოპოსო სასახ-
ლედაა მიჩნეული. მართლაც, ამ ნაგებობის
ორივე სართულის კედლებში გაჭრილ სარკმე-
ლებს მკვეთრი ნალისებრი მოხაზულობის თაღე-
ბი ამშვენებს, ასეთ ელემენტებს კი IX-X საუკუ-

ნის შემდეგ საქართველოში აღარ იყენებდნენ.

სასახლის ოთახები ანფილადური წესით არის განლაგებული. პირველი სართულის მთავარ დარბაზში შემორჩენილია რვანახნაგა კვეთის სვეტი, რომელსაც ზედა სართულის იატაკის კონსტრუქციების მთავარი კოჭები ეყრდნობოდა. მოგვიანებით, ამ სვეტის ორივე მხარეს დამატებითი კედლების სისტემა ჩაუშენებიათ, რომლებიც, როგორ ჩანს, ამ შენობის თავდაცვისუნარიანობას ემსახურებოდა.

სასახლის პირველი სართული ფაქტიურად მთლიანად მარნის დანიშნულებით გამოიყენებოდა. ამ ნაგებობის ორსართულიანი ნაწილის ქვედა ფართობის ჩრდილოეთ კიდეში დიდი, მართკუთხა გეგმის, ამ კონსტრუქციის აგების თანადროული ქვის საწნახელი ყოფილა მიშენებული კედელთან (ეს მოწყობილობა მარანში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრებისას აღმოჩნდა 2008 წელს). მარნის დანარჩენი ნაწილი მიწაში ჩაყრილი ქვევრებით და სხვა სამეურნეო მოწყობილობებით, სასახლის პირველი სართულის აღმოსავლეთ გაგრძელებულ სივრცეში ყოფილა განლაგებული. ყურადღებას იქცევს ჩრდილოეთის კედელში დატანებული რკინის მილი, რომლის საშუალებითაც მარანთან მიმდებარე დიდი რეზერვუარიდან გადმომდინარე წყალი იქვე მიშენებულ მცირე, ნახევარსფერული ფორმის ქვითკირის ავზში გროვდებოდა და გარდა სასმელად მოხმარებისა, ქვევრების მოვლა-პატრონობისთვის აუცილებელი სანიტარული პროცედურებისთვის გამოიყენებოდა, შემდეგ კი სამხრეთის კედელში დატანებული

ნმ. ექვთიმე ლეთისკაცის და მის
თანამგზავრთა ავტოგრაფები მარანში

ხედი ალაზნის ველზე მონასტრის კოშკიდან

თიხის მილით სათავსის გარეთ იღვრებოდა. აღწერილი სისტემა ამ პერიოდის საქართველოს მონასტრებში წყალმომარაგებისა და სანიტარული კულტურის მაღალ დონეზე მეტყველებს.

აღსანიშნავია, რომ ამ მარანში, ჩრდილოეთის ერთ-ერთ თახჩაში შემონახულია ნეკრესის მონასტრის დასათვალიერებლად მობრძანებული წმიდა ექვთიმე ლეთისკაცის (თაყაიშვილის) და კიდევ რამდენიმე ცნობილი ქართველი

ეპისკოპოსის სასახლის დასავლეთ ფასადი და კოშკი

მოღვაწის 1911 წლით დათარიღებული, ფანქრით შესრულებული ხელმოწერები.

მარნისა და სასახლის საცხოვრებელი სართულის კავშირი კიბის საშუალებით ხორციელდებოდა – ორმარშიანი საფეხურების სისტემით ვხვდებით სასახლის მეორე სართულზე, ქვევრებიანი სივრცის ბანისებრ სახურავზე მოწყობილ ღია ტერასაზე, შემდეგ კი უშუალოდ II სართულის დარბაზში. სასახლის II სართულს ორკალთიანი, ხის კონსტრუქციებზე დაყრდნობილი, კრამიტით დაფარული სახურავი გააჩნდა. როგორც სასახლის II სართულის დარბაზის სარკმელებიდან, ისე აღნიშნული ღია ტერასიდან, ალაზნის ველის შესანიშნავი პანორამა იშლება.

ეპისკოპოსის სასახლისა და კოშკის მიმდებარე ტერასა

სასახლის პირველ სართულის დასავლეთ კიდეში მოგვიანებით, გვიან შუა საუკუნეებში ჩაშენებული კედლებით გამოუყვანიათ ძირითად სივრცესთან ვიწრო ლიობით დაკავშირებული სწორკუთხა სათავსი, რომელიც ალბათ ამ ეპოქაში სასახლისა და კოშკის ერთიან თავდაცვით სისტემას ემსახურებოდა.

სასახლის I სართულის მინის ფენით დაფარულ იატაკზე ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა კვლევამ დაადასტურა ამ ნაგებობის აშენების

ტრადიციულად მიღებული თარიღი და მნიშვნელოვანი სიცხადე შეიტანა ამ სასახლეში მიმდინარე სამეურნეო-ტექნოლოგიური პროცესების შესახებ. აქ გამოვლენილი არქეოლოგიური სურათიდან გამომდინარე საბოლოოდ დავრწმუნდით, რომ სასახლის I სართულზე მარნის მოწყობა ნაგებობის ხუროთმოძღვრულად გადამწყვეტისთანავე იყო ჩაფიქრებული დაახლოებით IX საუკუნეში ან IX-X სს-თა მიჯნაზე.

მარანი უპისკოპოსის სასახლის I სართულზე

სასახლის აღმოსავლეთ გაგრძელებაზე განლაგებულია მოზრდილი, ერთსართულიანი, ქვის კამარით გადახურული შენობა, რომელიც უშუალოდ მარნისა გვერდზე მდებარეობის გამო სატრაპეზოდაა მიჩნეული. მის ქვედა სართულში განლაგებულია რამდენიმე მცირე ოთახი, რომლებიც, შესაძლოა, განსაკუთრებულად პრივილეგირებულ ბერ-მონაზონთა საცხოვრებელ სენაკებს წარმოადგენდა.

მარნის ქვევრებიანი ნაწილის ჩრდილოეთის კედლის აყოლებაზე, ღია ტერასა თავდაპირველად ადგებოდა მართკუთხა გეგმის ნაგებობას, რომლის შიგნით ჩაშენებული იყო დიდი რეზერვუარი გუმბათიანი გადახურვით. ამ რეზერვუარის ქვედა ნაწილი კლდეში იყო ჩაჭრილი. რეზერვუარში წყალი წვიმის დროს გროვდებოდა თიხის მიღების სისტემის დახმარებით, რომლებიც ამჟამად აცაა შემორჩენილი. მომარაგებული წყლის ამო-

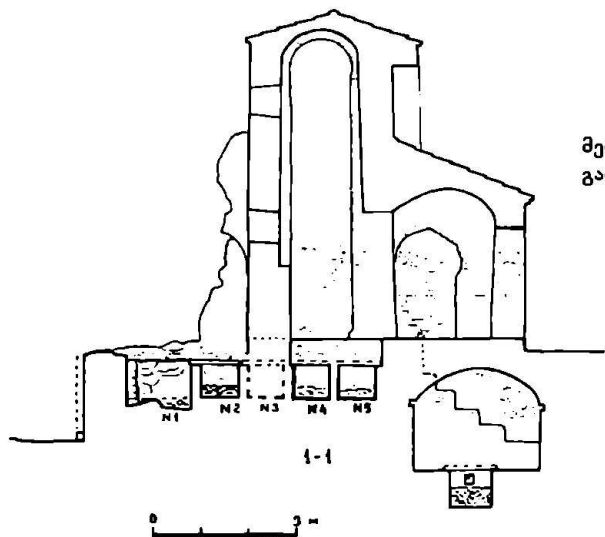
ღება გუმბათში დატანებული წრიული ხერელიდან ხდებოდა, რისთვისაც აღნიშნულ ნაგებობაში ტერასიდან შესასვლელი კარიდან კიბე ადიოდა. გარდა ამისა, წყლის მარაგის ნაწილის მოხმარება მარნის საჭიროებისთვის, როგორც აღვნიშნეთ, კედელში დატანებული რკინის მილითაც ხდებოდა. XVI საუკუნეში ეს წყალსაცავი ნაგებობა ოდნავ გააგანიერეს და ზემოდან კიდევ სამი, სათოფურებით აღჭურვილი სართული დააშენეს (მათ შორის ზედას დიდი, შეწყვილებული ლიობები ჰქონია) რითაც დამატებითი, სათვალთვალო-თავდაცვითი კოშკის ფუნქცია შესძინეს. ამჟამად ეს კოშკი, რომლის სულ ზედა, ლიობებიანი სართული მონასტრის სამრეკლოდაც გამოიყენებოდა გვიან შუა საუკუნეებში, სამონასტრო კომპლექსის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ვიზუალური დომინანტია და მისი სილუეტის გარეშე ნეკრესის ამ კომპლექსის წარმოდგენაც კი ჭირს.

ნეკრესის მონასტრის მემორიალური სამლოცველო

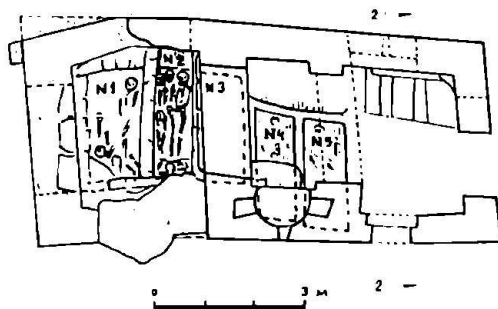
ნეკრესის მონასტრის ღმრთისმშობლის ტაძრის დასავლეთით 15-იოდე მ-ის დაშორებით მდებარეობს მცირე სამლოცველო, რომელიც ქვის მაღალ ბაქანზე ამოყვანილ, გარეგნილად ბაზილიკის იერის ნაგებობას წარმოადგენს. ცენტრალურ ნაწილს დარბაზული ეკლესიის გეგმა აქვს და აღმოსავლეთით მინიატურული საკურთხეველი გააჩნია. ეს დაახ. 4 კვ. მ. ფართობის სათავსი ძალზე მაღლა, კოშკისებურადაა აზიდული. მას ჩრდილოეთით და სამხრეთით ფართო ლიობები ჰქონია დატანებული, რომლითაც ამაზე ოდნავ უფრო განიერ და მნიშვნელოვნად დაბალ, ოთხივე მხრივ ფანჯატურისებურად გახსნილ სივრცეებს უკავშირდებოდა. ცენტრალური სივრციდან საფეხურებით ჩავდივართ ბაქა-

მემორიალური სამლოცველო რესტავრაციის შემდეგ

მემორიალური სამლოცველო. ჭრილი და გეგმა არქეოლოგიური გათხრებისას გამოვლენილი აკლდამების ჩვენებით

ნის მოცულობაში დატანებულ, კამარისებურად გადახურულ სარდაფისებრ კრიპტაში.

უკვე რამდენიმე ათეული წელია, რაც ამ მომცრო, ერთი შეხედვით მოკრძალებული გამოშახველი ფორმების ძეგლმა ქართველ ისტორიკოს მეცნიერთა მხრივ გამორჩეული ყურადღება დაიმსახურა. საქმე ის არის, რომ უკანასკნელ ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში, აღწერილი მცირე სამლოცველო ქართული ხელოვნების ისტორიისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ ტურისტულ გზამკვლელებში, ძველ ქართულ ისტორიულ ქრონიკებში მოხსენიებულ, მეფე თრდატის მიერ IV ს-ში ქალაქ ნეკრესში აგებულ ტაძართან არის გაიგივებული. ამ მოსაზრების ავტორი, ქართული ხელოვნების ისტორიის სკოლის ფუძემდებელი, აკადემიკოსი გ. ჩუბინაშვილი ჩვენში მეცნიერების ამ დარგის გარიყრაჟზე მნიშვნელოვანწილად სწორედ ამ ძეგლის აღნაგობის გათვალისწინებით დასაშვებად მიიჩნევდა, რომ საქართველოში მთელი IV ს-ის განმავლობაში მხოლოდ ამ მასშტაბის, ბოლომდე გაუაზრებელი ხუროთმოძღვრული კონცეფციით ნასაზრდოები ეკლესიები შენდებოდა (პატივცემულმა მკვლევარმა ხომ არ იცოდა, რომ XX ს-ის 90-იან წლებში ნეკრესის ნაქალაქარზე არქეოლოგები IV საუკუნის ნამდვილ, გრანდიოზულ ბაზილიკას აღმოაჩენდნენ). ბ-ნი გ. ჩუბინაშვილის დაშვებით, ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარებიდან რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს მოსახლეობა იმდენად უნდობლობით ან უჩვეულო მოკრძალებით ეკიდებოდა ახალ აღმსარებლობას, რომ ამ

ტიპის ეკლესიებში წირვისას მხოლოდ სასულიერო პირები შედიოდნენ და, ამდენად, მრევლის თავშეყრისთვის საკმაო მოცულობის ტაძრების აგების საჭიროება იმხანად არ იყო. ამრიგად, ამ თეორიის მიხედვით გამოდის, რომ აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროს პრაქტიკულად ყველა პროვინციაში ქრისტიანობის ლეგალიზაციისთანავე ესოდენ სწრაფად და საყოველთაოდ გაერცელებული ნამდვილი, მოზრდილი ბაზილიკები, იმავე ეპოქის საქართველოში არ იგებოდა.

აღნიშნული დათარიღების გაზიარების შემთხვევაში უნდა ვივარაუდოთ, რომ წმინდა აბიბოს ნეკრესელის თაოსნობით ამ ტერიტორიაზე დავანებულმა პირველმა ასკეტმა მონაზვნებმა ეს აკლდამიანი სამლოცველო ხელახლა, ამჟამად უკვე სამონასტრო დანიშნულებით, მხოლოდ ორიოდ საუკუნის შემდეგ გამოიყენეს.

2009 წელს საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ნეკრესის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ამ სამლოცველოს თანადროულ, საყრდენი ბაქანის კედლებს შორის მოქცეულ სიერცეში ჩატარებულმა გათხრებმა ნაგებობის პირველ-

მემორიალური სამლოცველოს
სამხრეთის ეკდერის ბაქნის გათხრის პროცესი

მემორიალური სამლოცველოს
სამხრეთის ეკდერის იატაკის ქვეშ
მონყობილი აკლდამები გახსნის შემდეგ

მემორიალური სამლოცველოს ცენტრალური დარბაზის იატაკის ქვეშ
მონყობილი აკლდამები გახსნის შემდეგ

მკვლევართა მიერ შემოთავაზებული, ზემოთ აღწერილი ვერსიისგან საკმაოდ განსხვავებული სურათი წარმოაჩინა. გამოირკვა, რომ სამლოცველოს ბაქანს მხოლოდ ერთადერთი კრიპტა არ ჰქონია დატანებული: ეს პედესტალი შიგნიდან მთლიანი სიღრუეა და მისი შიდა სივრცე თავდაპირველადვე რამდენიმე აკლდამის მოსაწყობი კედლებით იყო დატიხრული. განსხვავებით აღნიშნული დიდი სარდაფი-კრიპტისგან, სამლოცველოს სამხრეთისა და ცენტრალური ნაწილების ქვეშ მდებარეობდა ქვითკირის ვიწრო კედლებით ერთიმეორის გვერდით გამოყვანილი, ქვის ბრტყელი ფილებით გადახურული 5 აკლდამა. აღსანიშნავია, რომ ამათგან ორი აკლდამა საკურთხევის კედლის ქვეშ საკმაოდ ღრმად შედის. ამდენად, ცხადია, რომ აკლდამები სამლოცველოს აგებამდეა მონყობილი. ეს სამარხები კოლექტიური აღმოჩნდა – მათში

გაშოტილ, ქრისტიანულ პოზაში დაუკრძალავთ მიცვალებულები. შესწავლილი აკლდამები საერო, ოჯახური განსასვენებლები აღმოჩნდა – მათში დადასტურდა როგორც მამაკაცების, ისე ქალებისა და მცირეწლოვანი ბავშვების ნეშტები. როგორც ჩანს, ადგილობრივი უმაღლესი არისტოკრატიის წარმომადგენლებმა, გაუჩიეს რა მონასტერს მნიშვნელოვანი მატერიალური დახმარება (მათ შორის თვით ამ სამლოცველოს მშენებლობაშიც), თავიანთი სულების ცხოვნებაზე იზრუნეს და ბერების დასაყრდელად კრიპტის გვერდით თავიანთი საოჯახო აკლდამებიც მოაწყეს. ამ სამარხების გამოყენების ხანაზე მიცვალებულებთან ერთად მათში შემთხვევით, მინის მიყრისას მოხვედრილი კერამიკული ნაკეთობების მცირე ფრაგმენტები მეტყველებს: ეს ქრონოლოგიური შუალედია VI-IX საუკუნეები.

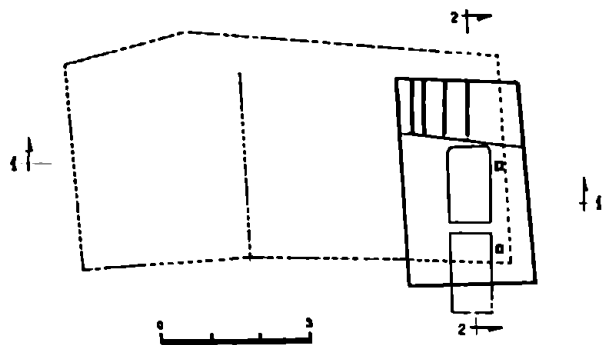
მემორიალური სამლოცველოს კრიპტაში გახსნილი საძვლე-აკლდამები

არქეოლოგიური კვლევის უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენდა იმის დადგენა, თუ როდის და რა მიზნით შეიძლებოდა აეგოთ ეს სამლოცველო აკლდამების ერთობლიობით შედგენილ პლატფორმაზე და რა მიმართებაში იყო ეს ნაგებობა VI საუკუნეში ამ ტერიტორიაზე დაარსებული მონასტრის სტრუქტურასთან.

ამ კითხვას საკმაოდ ცალსახა პასუხი გაცა სამლოცველოს სარდაფი-კრიპტის არქეოლოგიურმა გამოკვლევამ. ამ სათავეს მინით კარგად მოტკეპნილი იატაკის გათხრისას აღმოჩნდა, რომ მისი ფუნქციონირების საწყის ეტაპებზე (დაახ. VI ს-დან IX ს-ის ჩათვლით) მიცვალებულების ნეშტები პირდაპირ ღია სივრცეში კი არ იკრძალებოდა, არამედ იატაკის სიღრმეში ჩაჭრილ 2 სამარხ კამერაში. ეს მართკუთხა გეგმის, 90 სმ სიღრმის სამარხები კრიპტის ნაგრძელებულ ლერძზე, ერთმანეთის გაგრძე-

ლებაზეა მოწყობილი და მათ ვინრო ტიხარი ყოფს. თითოეული სამარხი ქვის განიერი, 2-3 ბრტყელი ფილით იყო გადახურული. ორმოების გვერდები ქვითკირის ნყოფებით საკმაოდ ზუსტადაა გასწორებული და კირით მთლიანადაა შელესილი. იმაზე, რომ ეს ორივე კამერა თანადროულია, გარდა მათი კონსტრუქციების სრული ურთიერთიდენტურობისა, გამყოფ ტიხარში დატანებული მართკუთხა კვეთის გამჭოლი, კირით კარგად შელესილი ხვრელიც მეტყველებს (შესაძლოა, ამ ხვრელის საშუალებით ერთ კამერაში მოთავსებული ჭურჭლიდან საკმევლის ან ნაკურთხი ზეთის სურნელით გაჟღენთილი ჰაერი ორივე კამერაში ვრცელდებოდა).

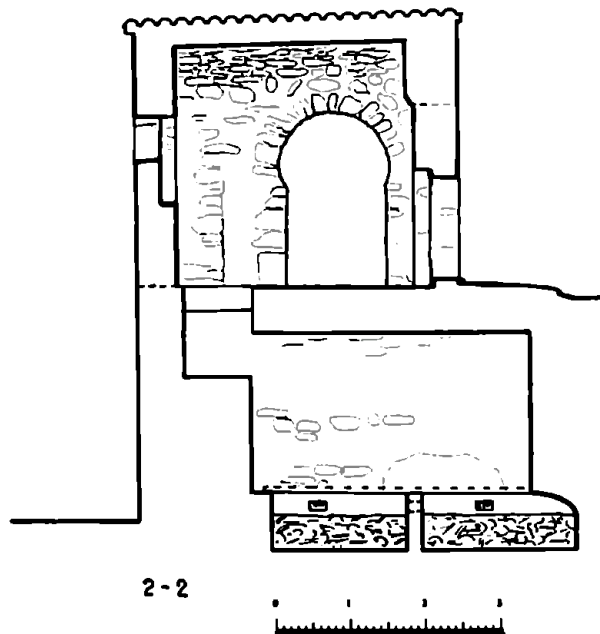
აღმოსავლეთის სამარხი ნაწილობრივ კრიპტის კედლის ქვეშ შედის, მაგრამ ეს მათ სხვადასხვა დროინდელობაზე არ მიგვანიშნებს – კრიპტის ეს კედელი, რომელიც თავის მხრივ

მემორიალური სამლოცველოს კრიპტის გეგმა

სხვა კედლების თანადროულია, იმთავითვე სამარხის თავზე თალურად ამოყვანილ კონსტრუქციაზე ყოფილა ამოშენებული.

კამერები ძვლოვანი მასით პირთამდე იყო სავსე. როგორც გათხრისას გამოიკვა, ჩვენთვის საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობილი, ადრეული შუა საუკუნეების ამ მასშტაბის სხვა აკლდამებისგან განსხვავებით, ამ კამერებში ცალკეული ან რამდენიმე მიცვალებულის ნეშტები გამოტილ პოზაში კი არ იკრძალებოდა, არამედ მათში ადგილი ჰქონია მიცვალებულთა ძვლების ხელმეორედ ჩასვენებას: პირველადი დაკრძალვის ადგილებში რამდენიმე წლის განმავლობაში რბილი ქსოვილებისგან განთავისუფლებული ბერების ძვლოვანი ნეშტების ასეთ საძმო სამარხებში მოთავსებას აღმოსავლეთ ქრისტიანული სამყაროს მრავალი რეგიონის მონასტრებში მიმართავდნენ ხოლმე. გარდა ამისა, აღნიშნულ ორივე კამერაში დადასტურდა ერთი და იგივე საყურადღებო დეტალი: მათ ჩრდილოეთის კედლებში, ზედაპირიდან 20-ოდე სიღრმეზე, დატანებულია მართკუთხა კვეთის,

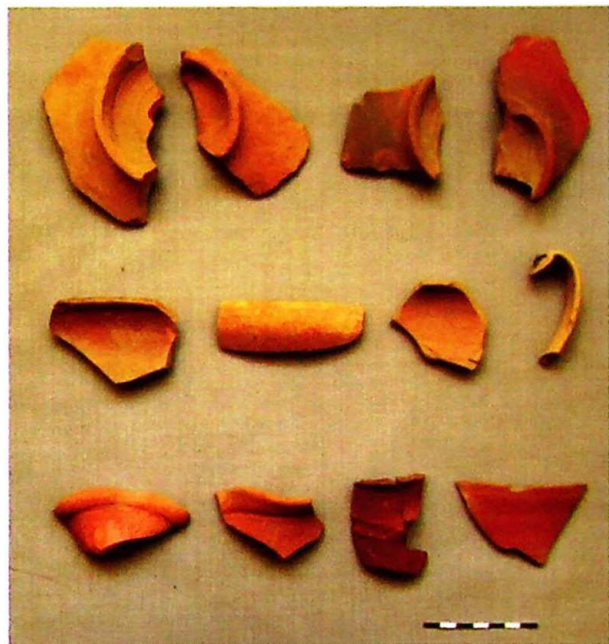
მემორიალური სამლოცველოს ჩრდილოეთის ეკვდრისა და კრიპტის ჭრილი გახსნილი საძვლე-აკლდამების ჩვენებით

კირით კარგად მოლესილი ნიშები, რომლებიც დამრეცი ხერელების საშუალებით იატაკის მიმდებარე ზედაპირებთანაა დაკავშირებული. ამ მოწყობილობებს, მახლობელი აღმოსავლეთის ქვეყნების (წმიდა მიწა, სირია და სხვ.) ადრეული მონასტრების მაგალითების გათვალისწინებით, უეჭველად შემდეგი ფუნქციონალური დატვირთვა გააჩნდათ: აკლდამაში დასავლეთის კედლის გასწვრივ მოწყობილი საფეხურებით ჩასული მომლოცველი სამარხებთან დაჩოქვისა და თაყვანისცემის შემდეგ, მიწაზე გართხმულ მდგომარეობაში ხელს ყოფდა ამ ხერელებში და ქვის ფილებით მჭიდროდ გადახურული სამარხების შიგთავსს – მიცვალებულთა ძვლებს ეხებო-

კრიპტის საძვლეებში აღმოჩენილი
ბალთები და აბზინდები. V-VIII სს

და. წმიდა ადგილების მოლოცვისას გამორჩეულ მიცვალებულთა წმიდა ნაწილების თაყვანისცემის, მათთან თანაზიარობისა და შევედრების ეს ფორმა მრავალგანაა დადასტურებული სრულიად ქრისტიანული სამყაროს მონასტრებსა თუ ეკლესიებში შუა საუკუნეების სხვადასხვა ეტაპზე: საყოველთაოდ ცნობილი წმიდანებისა თუ წმიდა მოღვაწეობით ადგილობრივ სახელგანთქმული სასულიერო პირების სამარხებში მოთავსებულ წმიდა ნაწილებს, მომლოცველები ამგვარი ან სხვა ფორმის ლიობების საშუალებით ხელით ეხებოდნენ, ეთაყვანებოდნენ და ხშირად იქიდან ევლოგიად (წმიდა რელიქვიად) მცირე

მემორიუმის აკლდამებში აღმოჩენილი
თიხის ნაკეთობათა ფრაგმენტები. VI-VIII სს

რაოდენობით მიწასაც გაიყოლებდნენ ხოლმე.

ამრიგად, აღნიშნულ კრიპტაში მოწყობილი, მეორადად დაკრძალული მიცვალებულის ნეშტებით პირთამდე სავსე საძმო საძვლეებისა და პილიგრიმთათვის ევლოგიის მისაღებად მოწყობილი ხვრელების დადასტურებით დამტკიცებულად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ ეს კამერები მხოლოდ მონასტერში ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მოღვაწე მონაზვნების ძვალშესალაგებს წარმოადგენს. შესაბამისად, ვინაიდან ეს კამერები კრიპტის მშენებლობის თანადროულადაა მოწყობილი, უნდა ცალსახად ჩავთვალოთ, რომ კრიპტის კედლებსა და კამარაზე დაშენებული აღნიშნული სამლოცვე-

კრიპტის საძვალის ნიშში აღმოჩენილი
თიხის ჭურჭელი წმიდა ნაწილებით

ლოც სხვა არაფერია, თუ არა მონასტრის კრიპტაზე და აკლდამების სისტემაზე მდგარი „ლია ეკლესია“, იგივე მემორიუმი, რომლის ანალოგიურ მომცრო სამლოცველოებშიც მთელ ქრისტიანულ სამყაროში მიცვალებულთა სულის მოსახსენიებელი წირვები და პანაშვიდები აღევლინებოდა ხოლმე შუა საუკუნეების ყოველ ეტაპზე.

რაც შეეხება ამ სამლოცველოს აგების ხანას და კრიპტის აღწერილი კამერების მიცვალებულთა ჩასასვენებლად გამოყენების ხანგრძლივობას, ამის თაობაზე კამერების შიგთავსის არქეოლოგიურმა კვლევამ მეტ-ნაკლებად დამაკმაყოფილებელი პასუხი გასცა. კერძოდ, მათში სხვადასხვა ჰორიზონტზე აღმოჩნდა ისეთი თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები და ბერების ტანისამოსის (ქამრის) ლითონის აქსესუარები, რომლებიც ზუსტად ვიცით, რომ VI-VIII საუკუნეებში მზადდებოდა.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ერთი გარემოება: კრიპტის №2 კამერაში, გამორჩეულად საპატიო ადგილზე (კედელში შეჭრილი, თალით გადახურულ ფართობის ძირზე) ჩადგმული აღმოჩნდა VI-VIII საუკუნეებისთვის დამახასიათებელი, შავად გამომწვარი, გადმოკეცილპირიანი, წვრილი პარალელურ-რელიეფური ზოლებით შემკული თიხის ჭურჭელი, რომელშიც ადამიანის ძვლოვან ნეშტის მომცრო ფრაგმენტები, ხელის მტევნის ფალანგები ალაგია. მკვლევართა და ეპარქიის მესვეურთა აზრით გამორიცხული არ არის, რომ ამ ჭურჭელში თვით ნეტარი აბიბოს ნეკრესელის წმიდა ნაწილებია მოთავსებული – ხომ შეიძლებოდა ამ დიდი წმიდანის ნეშტის გარკვეული ნაწილები მის მიერვე დაარსებული მონასტრის შემდეგი პლეადის მოღვაწე ბერებს მცხეთის ეპარქიის მესვეურთაგან გამოეთხოვათ მთავარ საძვალეში, მომლოცველთა მიერ თაყვანისცემისთვის ხელმისაწვდომ ადგილზე დასაბრძანებლად? (ეს შეიძლებოდა მომხდარიყო დაახ. VII საუკუნეში, ამ წმიდანის თავდაპირველი განსასვენებლიდან, სამთავისის ეკლესიიდან სამთავროს მონასტრის მთავარი ტაძრის საკურთხეველის ქვეშ გადასვენების დროს).

შემდეგ ეპოქებში ნეკრესის მონასტერში მოღვაწე, გარდაცვლილი ბერების დასაკრძალავად, როგორც ჩანს, ამ კრიპტას კვლავაც იყენებდნენ, მაგრამ იატაკში ჩაჭრილ, მონასტრის ფუნქციონირების პირველი საუკუნეების განმავლობაში მოღვაწე მამების ნეშტებით პირთამდე სავსე კამერებს მოკრძალებით ეპყრობოდნენ და არ ანთავისუფლებდნენ ნახევრად მიწადქცეული ძვლოვანი მასისგან – პირიქით, ალბათ ეს განსასვენებლები კვლავაც თაყვანისცემისა და მომლოცველობის

ობიექტებს წარმოადგენდა. ახლად გარდაცვლილი ბერების დაკრძალვა იმჟამად, ალბათ, პირდაპირ კრიპტის იატაკზე ხდებოდა (იმ დროს, სამლოცველოდან პირდაპირ ჩასასვლელი კიბის ზედა ლუკი სარქველით იქნებოდა დახშული); მონასტრის მახლობელი სოფლის, შილდის მოსახლეობის ასაკოვან ნაწილს დღესაც ახსოვს, რომ აკლდამის იატაკი ინტენსიურად ყოფილა მოფენილი ადამიანის ძვლებით და თავის ქალებით.

მთავარანგელოზთა ეკლესიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე ტერასული განაშენიანება

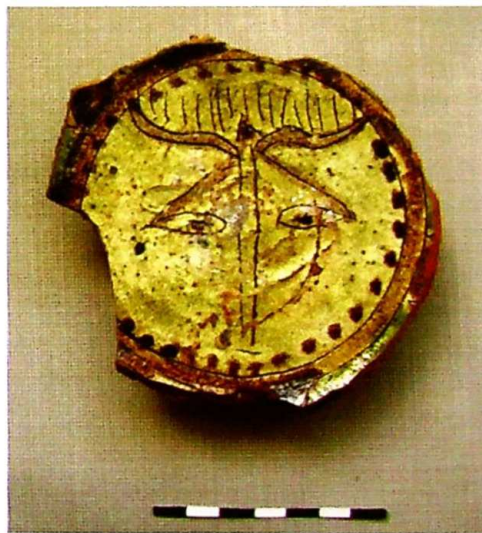
ისევე როგორც მთელი ქრისტიანული სამყაროს, და მათ შორის, საქართველოს შუა საუკუნეების სხვა მონასტრებში, ნეკრესის მონასტერშიც მნიშვნელოვნად უფრო დანგრეულ-განადგურებული ან სულაც მიწის ქვეშ მოქცეული ნაშთების სახით შემოგვრჩა ამ სავანის ბინადარი რიგითი ბერების საცხოვრებელი უბნები:

წყარო ბერების საცხოვრებელ უბანში

სენაკები ხომ ეკლესიებთან და საკრებულო-სატრაპეზოებთან შედარებით ნაკლებად მტკიცე მასალით იყო ნაგები და ჟამთა მსვლელობის მიმართ ნაკლებად მდებარე იყვნენ.

მონასტრის ერთ-ერთი ასეთი რიგითი სამოსახლო უბნის დაფიქსირება მოხერხდა 2009 წელს, სამონასტრო კომპლექსის სარეაბილიტაციო სამუშაოების თანმხლები არქეოლოგიური გათხრებისას. ეს უბანი მთავარანგელოზთა ეკლესიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, დაახ. 25-30 მ-ის დაშორებით მდებარე ფერდობზე ყოფილა განაშენიანებული (მას პირდაპირ ადგება მონასტრისკენ მიმავალი თანამედროვე საავტომობილო გზა). აქ აღმოჩნდა 3 ტერასად გაშენებული ბერების საცხოვრებლების, სამეურნეო ნაგებობებისა და საყოფაცხოვრებო მოწყობილობების ნაშთები, რომლებიც ათვისებული ყოფილა მო-

თიხის მოჭიქული ჯამის შიდაპირი
ხარის თავის გამოსახულებით. XII-XIII სს

თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები სენაკების მიდამოებიდან. XI-XIII სს

ნასტრის ფუნქციონირების არცთუ ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში, ძირითადად IX-XIII საუკუნეებში. ფლეთილი ქვით ამოყვანილი ტერასები და და მათზე დაფუძნებული ნაგებობების კედლები დაახლოებით 50-60 სმ-დან 1.5 მ სიმაღლემდეა შემორჩენილი. ტერასათა კედლები რკალურად, არსებული რელიეფის გათვალისწინებით შემოუყვებოდა მონასტრის ეზოს ამ მონაკვეთს. ამ ჭრილში 2 პორიზონტული ტერასა გამოიკვეთა. შედარებით კარგადაა შემორჩენილი „ახალი სატრაპეზოს“ შენობის ეზოს დონიდან დაახ. 1.5 მ-ით დაბლა განფენილი №1 ტერასა, რომელზედაც დაახ. 10-12 კვ.მ. ფართობის, კუთხეებმომრგვალებული კვადრატის გეგმის ოთახი მდგარა. გათხრისას გამოვლენილ მთელ ამ ფართობებზე, განსაკუთრებით კი თვით ამ სათავის იატაკზე, აღმოჩნდა IX-XIII საუკუნეებისათვის დამახასიათებელი ნაირგვარი ნივთიერი მასალა, ძირითადად კერამიკული

ნაკეთობები. აქ შეგროვილი ნივთების კოლექცია შედგება რამდენიმე ტიპის ბრტყელი და ლარიანი კრამიტის ფრაგმენტებისგან, აგრეთვე თიხის მოუჭიქავი და მოჭიქული ჭურჭლის რამის არის ყველა იმ სახეობათა ნატყეხებისაგან, რომლებიც ჩვენთვის ცნობილია საქართველოს ამ ეპოქათა სხვა არქეოლოგიური ძეგლებიდან. როგორც ამ ნაგებობის არქიტექტურული აღნაგობა (მოკრძალებული ზომის, კრამიტით გადახურული ოთახი ერთი ადამიანის საცხოვრებლად თუ გამოდგება), ისე მასში დადასტურებული, ინდივიდუალური მოხმარებისთვის გამოსადეგი საყოფაცხოვრებო მოწყობილობანი და თიხის ჭურჭელი იმაზე მეტყველებს, რომ ეს ნაგებობა სხვა არა შეიძლება იყოს რა, თუ არა მონასტერში მოღვაწე ბერების ინდივიდუალური საცხოვრებელი სენაკი. აქ აღმოჩენილ გადასატან კერას სენაკის ბინადარი ბერები გასათბობად იყენებდნენ, ქოთნებს, ქილებს და ჯამებს საკვების შესანახად

და მოსამზადებლად, ხოლო ჩაფებს, დოქებს და ჭინჭილებს სითხის შესანახად და მისაღებად. ამ მცირე სენაკში საკვების მარაგის შესაქმნელი და დასამზადებელი ჭურჭლის დაფიქსირება იმაზე უნდა მიგვანიშნებდეს, რომ მონასტრის ბინადრები ყოველდღიურ ტრაპეზზე ინდივიდუალურად ზრუნავდნენ, საერთო ტრაპეზში კი შედარებით იშვიათად, მხოლოდ შაბათ-კვირას და დღესასწაულებზე მონაწილეობდნენ, წირვის შემდეგ. ბერ-მონაზვნების ასეთი ყოფითი რეჟიმი მთელ აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროში ლავრის ტიპის მონასტრებისთვისაა დამახასიათებელი – სანინაალმდევოდ საერთო საცხოვრებელი მონასტრებისგან (კონეობიუმებისგან), სადაც ყოველდღიური ტრაპეზიც და ლოცვაც კოლექტიური იყო. ამრიგად, საყოფაცხოვრებო უბნების ამ მცირე მასშტაბის არქეოლოგიურმა კვლევამაც კი საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტის დადასტურებამდე მიგვიყვანა – როგორც გამოირკვა, ნეკრესის მონასტერი აღნიშნულ ეპოქაში ლავრის ყაიდაზე იყო მოწყობილი.

ამავე ტერასის გაგრძელებაზე, 4-ოდე მ-ის მოშორებით კიდევ ერთი, ამის მსგავსი სენაკი ყოფილა აგებული, რომელიც ამავე ეპოქისა და დანიშნულების ნაგებობას უნდა წარმოადგენდეს. აღნიშნულ ორ სენაკს შორის დარჩენილი ფართობი სხვა მიზნით ყოფილა ათვისებული: აქ მოწყობილი აღმოჩნდა ქვით ნაგები წყარო. მის ფასადზე აქეთ-იქით ფიგურულად გამოშვებულია პილასტრები, ცენტრალურ სიბრტყეში კი დატანებულია თიხის მილი; „ფასადის“ უკან მონყობილია ნაგრძელებული, ფუძით ზემოთ მოქცეული ნაკვეთილი ტრაპეციისებური კვეთის, შიგნიდან მაღალი ხარისხის დუღაბით კარგად

მოლესილი წყლის 2 სალექარი. ამ აუზის ფსკერზე და წყაროს ფასადის წინა ბაქანზე, გათხრისას აღმოჩნდა XII ს-ის დასასრულისა და XIII ს-ის დასაწყისისთვის ტიპიური კერამიკული ნაკეთობების კარგად შემონახული ფრაგმენტები, მათ შორის მდიდრულად მოხატული და მოჭიქული ჭურჭლის ნაწილები. საქართველოში ასე კარგად, ხელუხლებლად შემორჩენილი, განვითარებული შუა საუკუნეების წყარო ამის გარდა მხოლოდ ორიოდე თუა ცნობილი, თუმცა ეს ნიმუში აღნაგობით სრულიად ორიგინალურია.

ნეკრესის მონასტრის ამ ტერასულ უბანზე გეგმის დონეზე შემონახული კიდევ ორიოდე სენაკი და რამდენიმე სამეურნეო მოწყობილობაც დადასტურდა. მაგალითად, №1 სენაკის ქვემოთ გათხრილ მინიატურულ ნაგებობაში აღმოჩნდა თონის ფუძე, მისივე კედლების და პირის ფრაგმენტებით. ნაკვეთილი კონუსის ფორმის თონის ქვედა ნაწილის დიამეტრი 70 სმ-მდე ყოფილა, გადმოკეცილი პირი კი რელიეფური ორნამენტით, მათ შორის ჯვრების სტილიზებული გამოსახულებებით ყოფილა შემკული. როგორც აღნიშნული სათონეს იატაკზე, ისე შიგ თონეში, აღმოჩნდა XI-XIII სს-ის საქართველოს არქეოლოგიური ძეგლებიდან კარგად ცნობილი თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები. ეს არც არის გასაკვირი: ასეთი ფორმის, მომცრო ზომის თონეები, ჩვენი დაკვირვებით, ფრიად გავრცელებული იყო განვითარებული შუა საუკუნეების სოფლის ტიპის სამოსახლოებში და მონასტრებში.

მონასტრის ნაგებობათა ერთი ჯგუფი რესტავრაციის შემდეგ

ღვთის წყალობით, ნეკრესის ან კვლავ მოქმედი მამათა მონასტერი, სადაც სამონაზვნო ცხოვრება 2000 წელს აღდგა, თანდათან იბრუნებს ყოფილ დიდებას. ამასთან, ქრისტიანული კულტურის ეს ბრწყინვალე ძეგლი უამრავ მონუმენტს მომლოცველსა და კულტურული ტურიზმის მიმდევარ ადამიანთა ჯგუფებს იზიდავს როგორც ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან. ეპარქიის მესვეურები ქვეყნისა და რეგიონის ხელისუფლების დახმარებით ძალ-ლონეს არ იშურებენ ქართული ქრისტიანული სულიერების ამ ცენტრის აღზევებისთვის, მისთვის საგანმანათლებლო ფუნქციის დაბრუნებისთვის. სამონასტრო ანსამბლის ჩამოთვლილ ნაგებობათა უმეტესობას უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში არაერთხელ ჩაუტარდა აღდგენითი სამუშაოები. სულ ახლახან, 2008-2009 წლებში, ნე-

კრესის ეპარქიის წინამძღოლის, მიტროპოლიტ სერგის (ჩეკურიშვილის) ლოცვა-კურთხევითა და ძალისხმევით, აგრეთვე მონასტრის მესვეურთა და კეთილმორწმუნე მრევლის სასოებით, ამ კომპლექსში კიდევ ერთხელ ჩატარდა ფართომასშტაბიანი სარეაბილიტაციო სამუშაოები, რომლის წყალობითაც მონასტერმა კიდევ უფრო მიმზიდველი იერი მიიღო და ღვთისმსახურებისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურაც მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა. ცხადია, ნეკრესის მონასტერში კვლავაც საკმაო ძალისხმევაა გასანევი როგორც სამონაზვნო ცხოვრებისა და კულტურულ-საგანმანათლებლო ფუნქციის სრულყოფილად ასაღორძინებლად, ისე ამ კომპლექსში სამომლოცველო-ტურისტული ინფრასტრუქტურის დასახვეწად.

ამასთან, მონასტრის აღმშენებლობაზე მზრუნველ სასულიერო და საერო მოღვა-

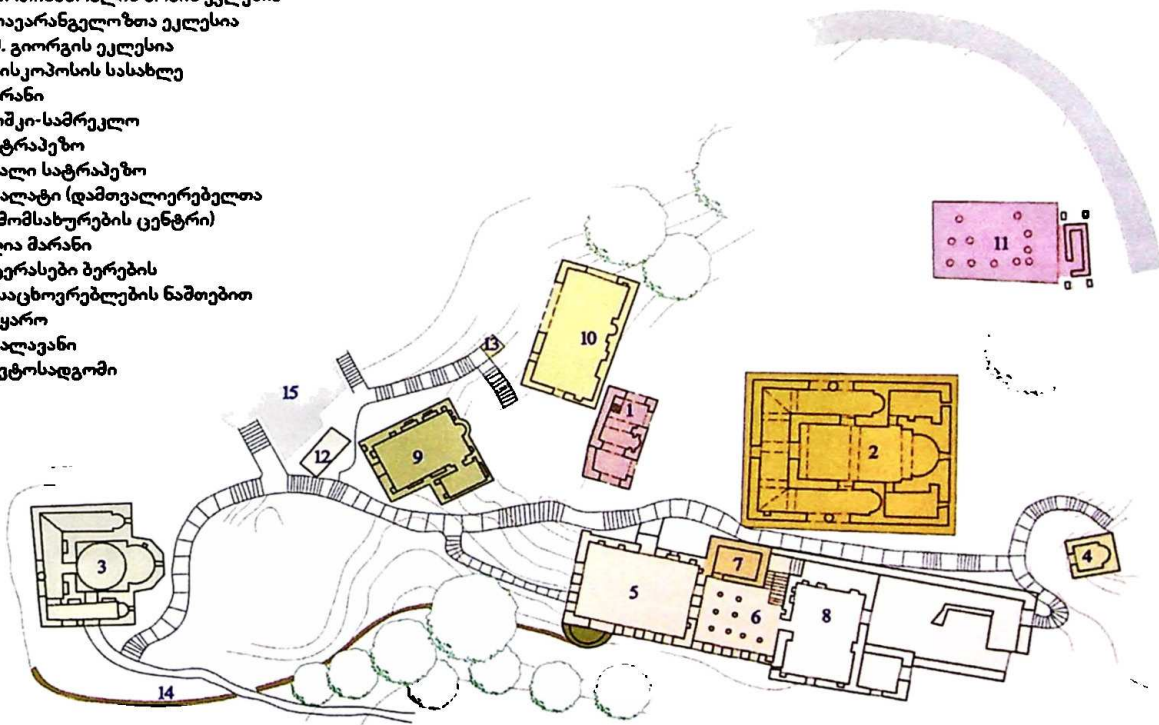
წლებს შემდეგი გარემოებაც შესანიშნავად აქვთ გააზრებული: ასეთი რანგის სასულიერო და მხატვრულ-ისტორიული კომპლექსის დაარსება-ფუნქციონირების ვითარებაში ბოლომდე ჩასანვდომად და მისი რეაბილიტაციისას, ფიზიკურ სამუშაოებს წინ უნდა უძღოდეს როგორც თვით მონასტრის შემადგენელი ეკლესიანაგებობების, ისე ამ კომპლექსთან ორგანულად დაკავშირებული სიძველეების საფუძვლიანი სახელოვნებო-საისტორიო და არქეოლოგიური

კვლევა. ბუნებრივია, ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იმსახურებს ნეკრესის ნაქალაქარის შესწავლა, რომლის გეოგრაფიულ და პოლიტიკურ-კულტურულ წიაღშიც ჩაეყარა საფუძველი ამავე სახელწოდების მონასტერს და ქვეყნის ერთ-ერთ უძველეს ქრისტიანულ ეპარქიას.

წარმოვადგენთ ამ მიმართულებით ნეკრესის ნაქალაქარზე უკანასკნელ წლებში საქართველოს ეკლესიის საპატრიარქოს კურთხევით ჩატარებული სამეცნიერო კვლევების შედეგებს.

ნეკრესის მონასტრის განვითარება

1. მემორიალური სამლოცველო
2. ღმრთისმშობლის შობის ეკლესია
3. მთაწარანგელოზთა ეკლესია
4. წმ. გიორგის ეკლესია
5. ეპისკოპოსის სასახლე
6. მარანი
7. კოშკი-სამრეკლო
8. სატრაპეზო
9. ახალი სატრაპეზო
10. პალატი (დამთვალეობის ცენტრი)
11. ღია მარანი
12. ტერასები ბერების საცხოვრებლების ნაშთებით
13. წყარო
14. გალავანი
15. ავტოსადგომი

მიუხედავად ანტიკურ და ადრექრისტიანულ ეპოქათა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ქართული ქალაქის, ნეკრესის შესახებ ისტორიულ წყაროებში შემონახული ცნობების სიუხვისა, მისი ნაშთების კონკრეტული ადგილმდებარეობა მეცნიერთათვის XX ს-ის 80-იანი წლების დასაწყისშიც კი არ იყო ცნობილი.

ამ საკითხს მხოლოდ 1984-2008 წლებში, ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ყვარლის რაიონის არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ ჩატარებული კვლევა-ძიების შედეგად მოეფინა ნათელი (სამუშაოების წამოწყებიდან 2004 წლამდე ექსპედიციას აკადემიკოსი ლევან ჭილაშვილი ხელმძღვანელობდა, ამჟამად კი პროფესორი ნოდარ ბახტაძე უძღვება). გამოიკვია, რომ ისტორიულ ქალაქ ნეკრესს „ნაზერევი გორის“ სახელით ცნობილი სერიდან (რომელზედაც ნეკრესის სამონასტრო ანსამბლია გაშენებული) დასავლეთით, მსგავსივე კონფიგურაციის „სამარხების სერამდე“, დაახ. 3 კმ-ის გაყოლებაზე გაშლილი, ამჟამად ტყით და სამეურნეო სავარგულებით დაფარული, დაბლობი ტერიტორია ეკავა. თავიდანვე ნათელი გახდა, რომ ამ უმნიშვნელოვანესი ქართული ისტორიული ურბანისტული ცენტრის შესწავლის მოსალოდნელ შედეგებს ტოლი არ უნდა დაედო მცხეთის და კიდეც ორიოდ უძველესი ქართული ქალაქის არქეოლოგიური გათხრების მონაპოვრისათვის, რადგანაც გვიანანტიკური და ადრეული შუა საუკუნეების საქართველოს ამ უმნიშვნელოვანესი ნაქალაქარის ტერიტორია, საუკუნეების განმავლობაში ახალმშენებლობებისაგან სრული დაცულობის გამო, უნიკალურ

არქეოლოგიურ რეზერვაციას წარმოადგენდა (განსხვავებით ამავე ეპოქის მრავალი ქართული ნაქალაქარისგან, სადაც ინტენსიური საქალაქო ცხოვრება შემდგომაც არაერთხელ აღორძინებულა, ან სულაც, თითქმის უწყვეტად მიმდინარეობდა და, ამის გამო, ქალაქთა უმრავლეს უბანთა კვალი სრულიად ნაშლილია).

მართლაც, რამდენიმე წლის განმავლობაში ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი, საქართველოში მანამდე არნახული მასშტაბისა და დახვეწილი გეგმარების წარმართული ტაძარი, გრანდიოზული საკულტო, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობებით განაშენიანებული, გალავნით გარშემორტყმული უბნები და მძლავრი საფორტიფიკაციო სისტემები მხოლოდ ამ ქალაქის შემადგენელი კომპონენტები შეიძლებაოდა ყოფილიყო.

იმისთვის, რომ მკითხველს უფრო თვალსაჩინო წარმოდგენა შეექმნას განვლილი დიდების წლებში ქალაქ ნეკრესის როლის შესახებ ქართული ქრისტიანული კულტურის ჩასახვა-განვითარების პროცესში, მოკლედ წარმოვადგენთ აღნიშნულ ტერიტორიაზე გამოვლენილ ყველაზე მნიშვნელოვან ისტორიულ-ხუროთმოძღვრულ ძეგლებს.

ცეცხლის ტაძარი

არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი ეს ძეგლი მდებარეობს ყვარელი-თელავის გზატკეცილიდან ნეკრესის მონასტრისკენ მიმავალი გზის მარჯვნივ გაყოლებით მდებარე „სასახლის ხევის“ მარცხენა ნაპირზე. ის შესა-

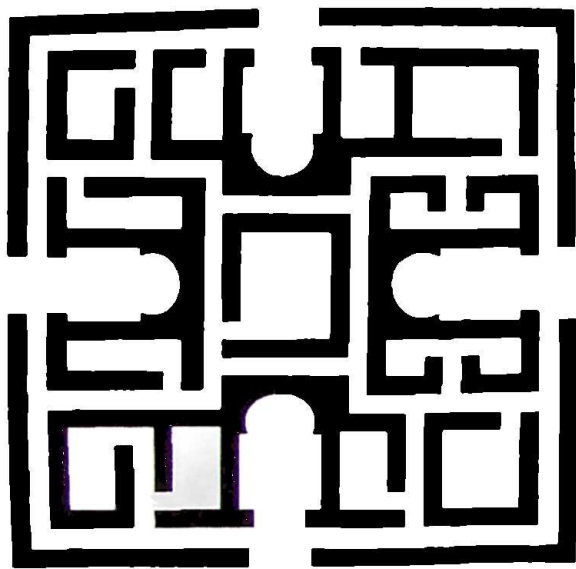
ცეცხლის ტაძრის არქეოლოგიურად გამოვლენილი ნაშთის კომპიუტერული მოდელი

ნიშნავად ჩანს მონასტრიდან და მისკენ მიმავალი აღმართი გზის ზოგიერთი მონაკვეთიდან.

ნეკრესის ნაქალაქარის ცეცხლის ტაძრის დღემდე შემორჩენილი ნაშთიც კი, ნაგებობის 1-2 მეტრის სიმაღლეზე შემორჩენილი კედლები და საძირკველი, მისი უნიკალური გეგმარების გათვალისწინებით, ქრისტიანობამდელი ხანის ქართული ხუროთმოძღვრების უბრწყინვალეს ნიმუშს წარმოადგენს. მასში არქეოლოგიური გათხრებისას მიკვლეული ნივთიერი მასალის მიხედვით ეს ნაგებობა დაახლოებით ჩვ. წ. II-IV საუკუნეებში ფუნქციონირებდა. ტაძარი ჩვ. წ. IV ს-ში შეგნებულად არის დანგრეული ახალი, ქრისტიანული სარწმუნოების მიმდევარი საზოგადოების მიერ. პრაქტიკულად იმავდროულადვე, ამ ნანგრევი მასალით, ნაწილობრივ ძველი შენობის საძირკველზე აუგიათ მძლავრი საფორტიფიკაციო სისტემებით გამაგრებული სასახლე. ამ მეორე ფაზის შენობიდან ამჟამად ორიოდ კედელია შემორჩენილი, ვინაიდან ის ირანელთა ექსპანსიის დროს დანგრეულა V ს-ში, ზოგიერთი კედელი კი არქეოლოგიური გათხრებისას იქნა

აღებული მეცნიერული თვალსაზრისით გაცილებით ფასეული პირველი ნაგებობის, ტაძრის გეგმარების უკეთ წარმოსაჩენად.

წარმართული ტაძრის გეგმა კვადრატული მოხაზულობისაა. აგებული ყოფილა დიდი ზომის, შერჩეული ფლეთილი ქვით, დუღაბის ხსნარზე. მისი გარე ზომებია 50მX50მ. ნაგებობის არქიტექტურული სივრცე ვითარდება ანსამბლის ცენტრში აგებული ოთხკუთხა სათავისის ირგვლივ. მის ოთხივე კედელს გარედან ებჯინება ვიწრო დერეფნით გამოყოფილი, ასევე ოთხკუთხა მოხაზულობის ნაგებობები, რომელთაგანაც თითოეული ცენტრისკენ მიმართული, ნახევარწრიული მოხაზულობის აფსიდით ბოლოვდება. ამ ძირითადი სივრცეების ჯვრისებურად განაწილებით ცენტრალური კვადრატის ირგვლივ, შექმნილია ერთი მთლიანი ხუროთმოძღვრული კომპოზიცია. აფსიდიანი სათავსების გვერდითა სივრცეები შევსებულია სხვადასხვა ზომის და განსხვავებულად განაწილებული შესასვლელებით აღჭურვილი პატარა სათავსებით, რომლებსაც უთუოდ ტაძარში მიმდინარე

ცეცხლის ტაძრის გეგმა

რელიგიური რიტუალების დროს კონკრეტული ფუნქციები ეკისრათ. აფსიდიანი სათავსების და მათი გვერდითა მინაშენების ეს ოთხი „ბლოკი“ გარე კედლებისაგან და ერთმანეთისგან ვიწრო დერეფნებით არის გამოყოფილი. ანსამბლის გარე კედლებს ოთხივე მხარეს, შუა ადგილებში ლიობები აქვს დატანებული, რომლებიც აბსიდიანი სათავსების შესასვლელებს და მათ ცენტრალურ ღერძს უსწორდება.

ამ ძეგლის არქეოლოგიური გათხრისას მოპოვებული ნივთიერი მასალის ანალიზიდან გამომდინარე, მეცნიერთა მიერ შემუშავებულ იქნა აზრი, რომ აღნიშნული უძველესი ნაგებობა მაზდეანური სარწმუნოების მიმდევარი საზოგადოების სამლოცველოს, ე.წ. „ცეცხლის ტაძარს“ წარმოადგენს. კერძოდ, ასეთი მტკიცების საბაზს შემდეგი ფაქტები იძლევა:

ა) ტაძრის კომპოზიციურ და, როგორც ჩანს, რიტუალურ ცენტრში, მართკუთხა სათავსში, გათხრისას დაფიქსირდა გამომწვარი თიხატკეპნილით მოგებული, კვადრატული გეგმის შემალღებული ბაქანი, რომელიც ნახშირის სქელი ფენით იყო დაფარული. მეტად დიდი იმის ალბათობა, რომ ეს მონყობილობა წმიდა ცეცხლის მუდმვად საგზნებლად ყოფილიყო გამოყენებული;

ბ) ტაძრის გათხრისას აღმოჩენილ იქნა რამდენიმე ნივთი, რომლებსაც მეტად ახლობელი პარალელები მოეძებნა ირანულ მაზდეანურ ტაძრებში მიმდინარე რიტუალებისათვის აუცილებელი ინვენტარიდან. მაგალითად, აქ აღმოჩნდა რკინის ორკაპა ჩანგალი, რომლის ანალოგიები გამოიყენებოდა ირანულ მაზდეანურ ტაძრებში „დარუნის“ რიტუალის ჩატარებისას, რაც „წმიდა პურის“ განაწილებას გულისხმობდა.

ცეცხლის ტაძრის ნაშთები კონსერვაციამდე

ცეცხლის ტაძრის გათხრებისას მიკვლეული
მაზდეანური საკულტო ინვენტარი

და. ტაძარშივე აღმოჩნდა რკინის ნალისებური ფორმის ნივთი, რომლის ბოლოები ერთმანეთის სანინააღმდეგო მხარესაა მოკაუჭებული. ასეთი მონყობილობის საშუალებით ირანელი ცეცხლ-თაყვანისმცემლები კედლებზე ჰკიდებდნენ ორყურა სანურიან დოქებს, რომლებშიც მაზდეანური საკულტო რიტუალის ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტი, წმიდა სითხე „ჰომა“ ესხა. მაზდეანური საკულტო რიტუალისთვის ტიპიურია აგრეთვე ამ ნაგებობაში აღმოჩენილი სამფეხა სასაკმევლეების ფრაგმენტები, რომელთა ზედადგარზედაც ცეცხლის ინტენსიური მოქმედების კვალია დადასტურებული.

უკანასკნელ წლებში ქართველი და საზღვარგარეთელი მეცნიერების არქეოასტრონომიულმა კვლევამ დაადასტურა, რომ ტაძრის აღწერილი რთული გეგმარება გამოწვეულია იმით, რომ ამ ტაძრის მსახური ქურუმები იქ ციურ მნათობებზე დაკვირვებებს აწარმოებდნენ ზოროასტრული დღესასწაულების კალენდარის შემუშავების მიზნით. მაზდეანური კულტმსახურების თანახმად, ყოველი მორწმუნე მაზდეანი ყოველდღიურად ხუთჯერ ასრულებდა ლოცვას. დღის ლოცვები უნდა შესრულებულიყო სამჯერ: მზის ამოსვლისას, შუადღისას და მზის ჩასვლისას. ჩვენი ვარაუდით, ტაძრის აღმოსავლეთ ნაკვეთი აფსიდიანი დარბაზითურთ, განკუთვნილი უნდა ყოფილიყო დღის ლოცვისთვის, ისევე როგორც დასავლეთისა – მზის ჩასვლის ლოცვისთვის. შესაბამისად, შესაძლოა, ასეთივე სტრუქტურის დანარჩენი დარბაზებიც დღე-ღამის სხვა დანარჩენი ლოცვებისთვის იყო მოწყობილი.

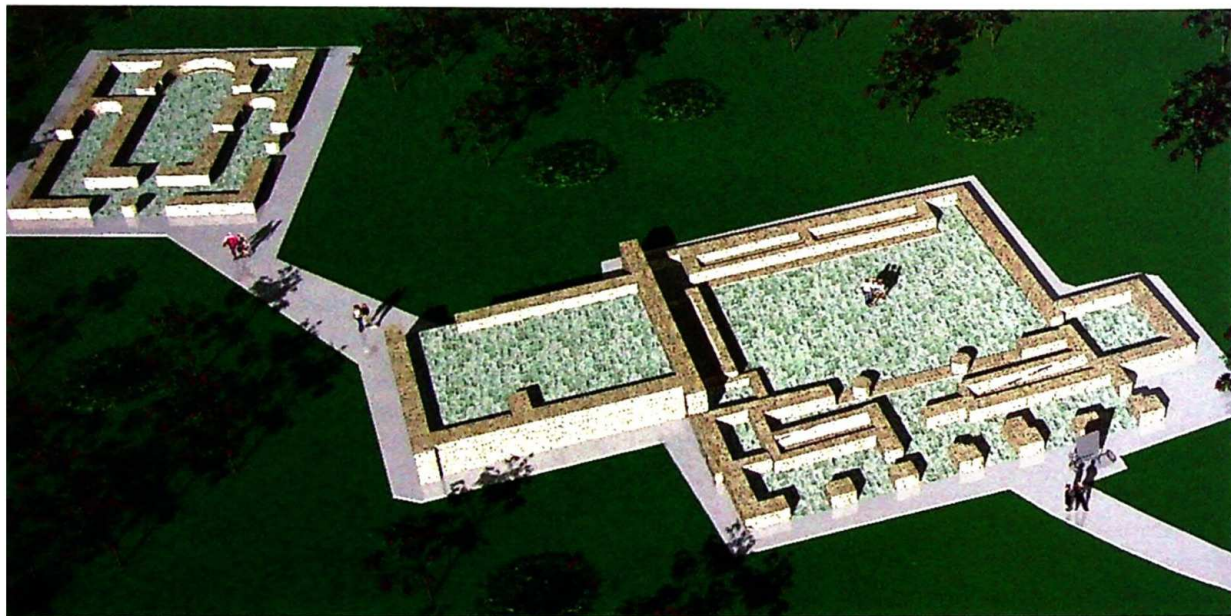
და კიდევ: შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ ტაძარი აგებულია სწორედ იმ ადგილზე, სადაც ქედის ჰორიზონტიდან ამომავალი მზის სხივებით შექმნილი ჩრდილის ხაზი, წელიწადის გარკვეულ დღეებში, მოემართება რა ალაზნის ქალიდან მთის ძირისკენ, ჯერჯერობით გაურკვეველი ოპტიკური მოვლენის წყალობით საკმაოდ დროით ყოვნდება, შემდეგ კი მთელი ეს ველი ერთბაშად ნათდება. სპეციალური აპარატურით გაზომვებმა ასტრონომიის ისტორიის ცნობილი ქართველი და საზღვარგარეთელი ისტორიკოსები იმ აზრამდე მიიყვანა, რომ ამ ტაძრის დაგეგმარებისას კონკრეტულად მზის ნათების შედეგად გამოწვეულ ოპტიკურ მოვლენებზე დაკვირვებაც იყო გათვალისწინებული.

ნაგებები

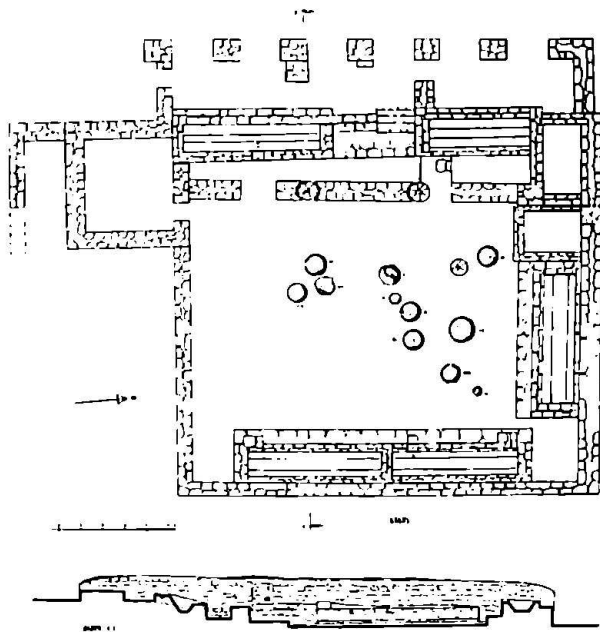
„ნაგებები“ ნაქალაქარ ნეკრესის დასავლეთ ნაწილში მდებარე ხუროთმოძღვრული კომპლექსისთვის დღევანდელი მოსახლეობის მიერ შერქმეული სახელია, აქ დადასტურებული სქელი კედლების ფრაგმენტების მიხედვით, რომლებითაც საკმაოდ ვრცელი სივრცე იყო მოკავებული. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოიჩვენა, რომ მისი ცენტრალური ნაწილი მარანს წარმოადგენდა. ის მოზრდილი, 400 კვ. მეტრამდე ფართობის მართკუთხა ნაგებობაა (დაახ. 20მX20მ). აგებულია ადგილობრივი ფლეთილი კირქვით დულაბის ხსნარზე. მას გააჩნია კვადრატული გეგმის ვრცელი ინტერიერი და

კარგად მოწყობილი, თაღებიანი საფასადო შესასვლელი დასავლეთით. როგორც ჩანს, მარანის შიდა ფართი მხოლოდ ამჟამად ტოვებს ღია ეზოს შთაბეჭდილებას, თავდაპირველად კი ის მთლიანად დახურული იყო – ამაზე მეტყველებს გათხრებისას ინტერიერში მიკვლეული მრგვალგანივკეთიანი ქვის სვეტების ნაშთები. სახურავის კონსტრუქციები ხისა ყოფილა, ნივნივებზე კი ბრტყელი კრამიტი იყო დალაგებული.

მარანის კედლების შიდა პერიმეტრზე, გარდა სამხრეთის კედლისა, ქვით ნაშენი ხუთი სანნახელი იყო მოწყობილი. ჩრდილოეთის კედელზე მიშენებულია მართკუთხა გეგმის დიდი რეზერვუარი, რომელშიც წყალი საკმაოდ დამორებული წყაროდან თიხის მილებიანი წყალსა-

„ნაგებების“ უბანზე გამოვლენილი არქეოლოგიური ძეგლების კომპიუტერული მოდელი

„ნაგებები“. მარნის გეგმა და ჭრილი

დენით ჩაედინებოდა – ნყლის დიდი რაოდენობა ხომ აუცილებელი იქნებოდა ასეთი მასშტაბურ მარანში ყურძნის დასანური მოწყობილობების და ღვინის დასაყენებელ-ჩამოსასხმელი ჭურჭლის სათანადოდ გასასუფთავებლად. ნაგებობის ინტერიერის ცენტრალურ არეში თავის დროზე 2 ათეულამდე დიდი და დაახ. ამდენივე მცირე ქვევრი ყოფილა „ჩაყრილი“, რომელთაგანაც ზოგიერთმა შედარებით დაუზიანებლადაც მოაღწია დღემდე. მტრის შემოსევისას მარანი ძლიერ დაზიანებულა, სახურავი და კედლების ზედა ნაწილები დანგრეულა, ქვევრების უმეტესობა კი ჩაულენავთ. შედარებით უკეთესადაა შემონახული საწნახლები.

„ნაგებები“. მარანი. საწნახლები

მარანის ჩრდილოეთის სათავის ქვეშ მოქცეული წარმართული სალოცავი

ასომთავრული წარწერიანი ქვევრის პირი მარნიდან

თავისთავად, ეს მარანი, რომელიც აშკარად ადასტურებს ადრეულ შუა საუკუნეებში საქართველოს ამ რეგიონში ღვინის მრეწველობის ფართოდ, სასაქონლო-საექსპორტო მასშტაბის დონეზე განვითარებას, საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის, კერძოდ კი ეკონომიკის ისტორიის თვალსაზრისით უაღრესად მნიშვნელოვანი ძეგლია, რომელსაც ჩვენში ანალოგი ჯერჯერობით არ მოუპოვება. მარნის ხუთ დიდ სანახელოში ერთი და იმავე დროს რამდენიმე ტონა ყურძნის დანურვა იქნებოდა შესაძლებელი. ასეთი რაოდენობის ღვინის წარმოება, არამც და არამც ადგილობრივი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად არ უნდა ყოფილიყო გამიზნული. ნეკრესის, როგორც ქალაქის წარმოშობა აქ, ალაზნის ველისა და მთიანი კავკასიონის შესაყარზე, მნიშვნელოვანწილად გაპირობებული იყო მისი შუალედური როლით ბარისა და მთის მოსახლეობას შორის. ეს ურთიერთობა განსაკუთრებით გაძლიერდა IV საუკუნიდან, მას შემდეგ რაც ქალაქ ნეკრესს ქრისტიანობის გავრცელების მისიაც დაეკისრა მთის მოსახლეობაში. მას ასევე ევალებოდა მთის უზრუნველყოფა ღვინითაც, ქრისტიანობასთან დაკავშირებული აუცილებელი პროდუქტით.

მარანზე აღმოჩენილი თიხის ჯამი ქუსლზე დამლით

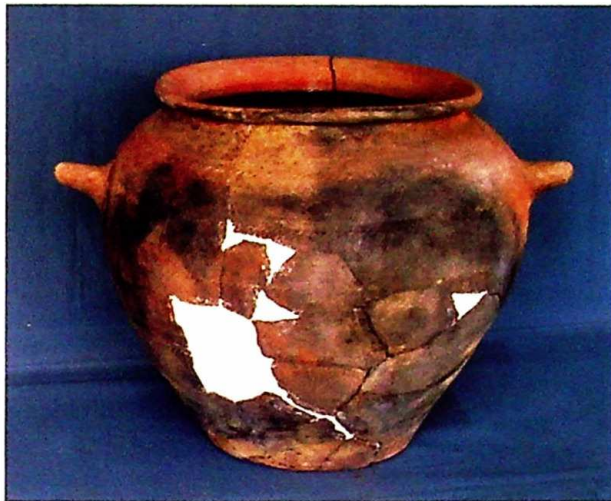

მარანზე აღმოჩენილი თიხის ჯამი

ვინაიდან ნეკრესი IV ს-ში სამეფო ქალაქს წარმოადგენდა, ეს მარანი, მისი მასშტაბიდან გამომდინარე, ალბათ უფრო სამეფო საკუთრებაში უნდა ვიგულისხმოთ.

მარნის მთავარ ნაგებობის ჩრდილოეთის კედელზე, მიშენებულია კიდევ ერთი, მართკუთხა გეგმის სამეურნეო ნაგებობა, რომლის იატაკის ჰორიზონტი დაახ. 2 მ-ით მაღალია თვით მარნისაზე.

მარნის წარმართულ ფენაში აღმოჩენილი
თიხის რიტუალური ჭურჭელი

მარანის მონყობის და ფუნქციონირების ხანა მასში მიკვლეული ნივთიერი მასალის საფუძველზე ჩვ.წ. IV-V საუკუნეებით განისაზღვრა. მარნის დანგრევა უკავშირდება სპარსელთა ლაშქრობას აღმოსავლეთ საქართველოში V ს-ის ბოლოს. ეს თარიღი განმტკიცებულია ნახშირბადის იზოტოპების ლაბორატორიული დასკვნით, რომელიც ჩაუტარდა ამ ნაგებობაში მოპოვებული ნახშირის ნიმუშებს. რაც შეეხება მარნის აგებას, ეს IV საუკუნეში უნდა მომხდარიყო, რაზედაც მიგვითითებს გათხრისას აღმოჩენილი, ამ ხანისთვის დამახასიათებელი კერამიკული ნაკეთობების ფრაგმენტები.

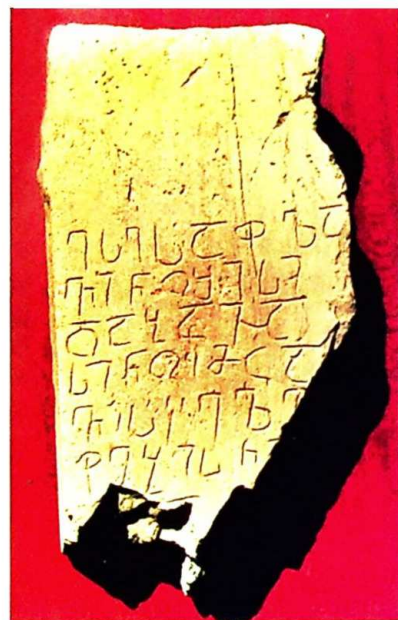
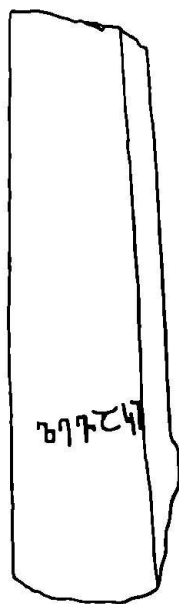
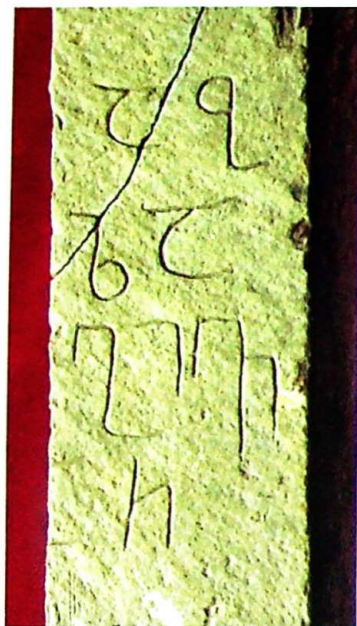
ძეგლის არქეოლოგიური კვლევის შედეგად ისიც გამოირკვა, რომ ძვ. წ. III-II სს-ში ამ ადგილზე მდებარეობდა წარმართული სამლოცველო,

რომლის საძირკვლები და ინტერიერში მდებარე სარიტუალო-სამსხვერპლო ორმოები თანმხლები ნივთიერი მასალითურთ გათხრებმა კარგად წარმოაჩინა. მარნისა და მისი ჩრდილოეთის მინაშენის იატაკების პორიზონტის ჩაჭრის შედეგად აღმოჩნდა რამდენიმე წარმართული ხანის სამარხიც, ისინიც ძვ. წ. III-II სს-ის ინვენტარით.

ქართულ სამეცნიერო საზოგადოებაში განსაკუთრებული რეზონანსი (და აზრთა სხვადასხვაობაც) გამოიწვია მარნის უბანზე აღმოჩენილმა ქართული დამწერლობის ნიმუშებმა. ქვის ბლოკებზე ასომთავრულით, ამოკანერის ხერხით შესრულებული ეს წარწერები რამდენიმე საყოველთაოდ აღიარებული ქართველი მეცნიერის (ლ. ჭილაშვილი, ზ. ალექსიძე, რ. პატარიძე და სხვ.) აზრით ძველი წელთაღრიცხვის უკანასკნელ საუკუნეებს განეკუთვნება და ამდენად, ადასტურებს ქართულ ისტორიულ წყაროთა ცნობებს ქართული ანბანის წინაქრისტიანულ ხანაში წარმოშობის თაობაზე.

აი ასომთავრულით შესრულებული ზოგიერთი ამ წარწერის შინაარსი:

1. ლჲ ზც ჴჴი ხ აბ ზა გივ ჩ
2. ზჴიჯს ლევაკი
3. ც-ღჲ ცჴზს სჯჩჩ თობულას სამნი
4. ჯღც-ღჴს იოთორისი
5. ჴსჴ სჯჴჩსჴ 7 ესე საფ[ლავი]ი....
6. ჴსჴსჯჴზ ჴჩაღჴსჴ ბჯჯჯჯ
სჩაღჴჯჯ ჴჴს ჴჴს[ჴ] ჴჴსჴს ჴ[ჴ]
ესე საფლავი ნომისი და ბავასი ნუმცა
ვის ხელე[ნი] ფების ჩ[ი]

ასომთავრული წარწერიანი საფლავის ქვები ნაგებების მარნიდან (1, 2, 3 და 6)

ქვების წარწერებში მოხსენიებული საკუთარი სახელები „აბაზა“, „ლევაკი“ (ლევ), „თობულ“ (თობალ), „იოთორი“, „ნოში“, „ბავა“ რამდენადმე სახეცვლილი ფორმით წინაქრისტიანული ეპოქის წინააზიური სამყაროს ზოგიერთ ქვეყანაშიცაა დადასტურებული, რიგ შემთხვევაში კი ძველი აღთქმიდანაცაა ცნობილი. ზოგიერთი წარწერის შინაარსის მიხედვით, ისინი აშკარად ეპიტაფიებიანი საფლავის ქვებია, თანაც ქრისტიანულ სიმბოლიკას და ღვთისადმი ტრადიციულ, აუცილებელ ვედრებას მოკლებულნი („ქრისტეო“, „უფალო“, „ქ“ და ა.შ.). ვინაიდან ეს წარწერიანი ქვები IV საუკუნე მარნის კედლებში და სანახლებში მეორადი დანიშნულებით,

უბრალო საშენ მასალად აღმოჩნდა ჩაშენებული უწესრიგოდ, თავბოლოშექცეულად, ან სულაც პირით კედლის სისქისკენ მიქცეულად, ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ ისინი უფრო ადრეული სამაროვნიდან მომდინარეობს. აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით, მართლაც ძალზე დიდია ალბათობა იმისა, რომ ეს საფლავის ქვები იმავე ფართობების ქვედა ფენებში დადასტურებულ, IV ს-ზე გაცილებით ადრეულ, წარმართულ სამარხებს განეკუთვნებიან და რომ ისინი პირველ ქრისტიანთა მიერ მარნის მშენებლობისას იქნენ ხელყოფილნი სამაროვნის ცენტრში მდებარე წარმართულ სამლოცველოსთან ერთად.

რადგანაც აღნიშნული წარწერები პალეო-

კრემაციული ურნა
ნაგებების წარმართული სამლოცველოდან

გრაფიულად დათარიღების საშუალებას არ იძლევა (დანამდვილებით წინაქრისტიანული ხანის ქართული დამწერლობის ნიმუშები ხომ საქართველოში სხვაგან ჯერჯერობით არ არის აღმოჩენილი). ჩვენ „ნაგებებისა“ თუ ნაქალაქარის სხვა უბნების შემდგომი, ფართომასშტაბიანი არქეოლოგიური კვლევის შედეგების მიღებამდე ამ საკითხზე უფრო კატეგორიული აზრის გამოთქმისგან თავს ვიკავებთ. უდავოა მხოლოდ ის, რომ „ნაგებების“ უბანში ტრადიციულად, უძველესი ხანიდანვე, ნაქალაქარის მრავალთაგან ყველაზე გამორჩეული, საკულტო-მემორიალური ფუნქციის მატარებელი ნაგებობები ყო-

ბრინჯაოს წეპელები მაზდეანური რიტუალისთვის
ნაგებების წარმართული სამლოცველოდან

ფილა კონცენტრირებული.

ასეთ ვარაუდს სრულიადაც არ უშლის ხელს ის გარემოება, რომ ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად აღიარებისთანავე, ყოფილ წარმართულ ნატადრალზე აღნიშნული გრანდიოზული მარანი დაუმენებიათ. მევენახეობის მდიდარი ტრადიციების მქონე საქართველოში ხომ ქრისტიანობის გავრცელებამ ამ დარგის განვითარებას ახალი სტიმული შთაბერა, რაც დაკავშირებული იყო უშუალოდ ქრისტიანულ მოძღვრებასთან. მაცხოვრის ფრაზა სახარებიდან: „მე ვარ ვენახი და თქვენ რტონი“... (იოანე 15, 5), არაჩვეულებრივი მუხტის შემცველი აღმოჩნდა, რამაც საფუძველი დაუდო იკონოგრაფიაში ქრისტეს გამოსახვის წამყვან თემას ვაზის რტოებში ყურძნის მტევნებთან ერთად, მოციქულების გარემოცვაში. ლვინო ქრისტეს სისხლის სიმბოლოდ იქცა და პურთან ერთად მისმა მიღებამ ზიარების დროს ქრისტიანობის ერთ-ერთი მთავარი საიდუმლოს არსი შეადგინა. შემთხვევით არ არის, რომ წმიდა ნინო სწორედ ვაზის ნასხლევიდან შეკრული ჯვრით ახერხებს საქართველოს წარმართი მოსახლეობის მოქცევას და ჯვარზე დაფიცებას. საქართველოში თითქმის არ მოიძებნება შუა საუკუნეების ნამონასტრალი, სადაც ლვინის წარმოებისა და

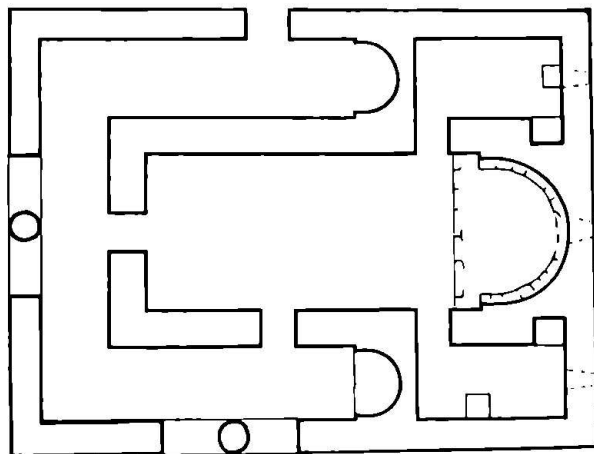
განსაკუთრებული პატივით დაბინავება-მოხმარებისთვის გულმოდგინედ ნაგებ სათავსებს საპატიო ადგილი არ ეკავოს.

ამიტომ, შემთხვევითი არც ის უნდა იყოს, რომ „ნაგებების“ აღნიშნული მარნიდან 30-ოდე მ-ის დაშორებით, VI საუკუნეში საკმაოდ მნიშვნელოვანი ქრისტიანული ტაძარი აიგო – პირიქით, ალბათ ამ ეკლესიის ერთ-ერთი უმთავრესი დანიშნულება სწორედაც რომ ქრისტიანული სარწმუნოებისთვის ამ წმიდა სასმელის წარმოების პროცედურის კურთხევა უნდა ყოფილიყო.

ნაგებების სამეკლესიანი ბაზილიკა

„ნაგებების უბნის“ ეკლესიის ძლიერ დანგრეული ნაშთი არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩნდა 1987 წელს. კარგად შემორჩენილი გეგმისა და სივრცითი აღნაგობის შემორჩენილი ელემენტების მიხედვით ტაძარი საქართველოში, განსაკუთრებით კი კახეთის რეგიონში VI-XI საუკუნეებში ფრიად გავრცელებულ ეკლესიათა სახეობას, სამეკლესიანი ბაზილიკების რიგს განეკუთვნება, რომელთა შესახებაც ნეკრესის მონასტრის აღწერისას უკვე გვქონდა საუბარი.

ნეკრესის „მარნების უბნის“ სამეკლესიანი ბაზილიკის ნანგრევებიც ამ ზოგად სქემას იმეორებს. ეკლესია ნაგებია არათანაბარი ზომის, მოყვითალო-მორუხო, კარგად შერჩეული ფლეთილი კირქვით. ზოგჯერ საკმაოდ დიდი ზომის, დაახ. 60-80 სმ სიგრძე-სიგანის ქვებიც გვხვდება. ზოგიერთ მარკირებულ ადგილებში

ნაგებების უბნის სამეკლესიანი ბაზილიკის გეგმა

თიხის მოჭიქული ჯამის ფრაგმენტი
სამეკლესიანი ბაზილიკის მიდამოებიდან. XII-XIII სს

(მაგ. კუთხეებში, კაპიტელების გამოსაყვანად) გამოყენებული ყოფილა შირიმის ქვაც. კედლები ნაგებია კირის ხსნარზე. ეკლესიის ცენტრალური ნაწილი ჩრდილოეთის და სამხრეთის კედლებზე დაყრდნობილი კამარით გადახურული დარბაზული ნაგებობაა აღმოსავლეთით ნახევარწრიული გეგმის აფსიდით. ცენტრალური ეკლესიის ნაოსი საკმაოდაა წაგრძელებული ჩრდილოეთ-სამხრეთ ღერძზე (8.8 მ X 5.9 მ). ჩრდილოეთის და სამხრეთის კედლებში დატანებული კარებით ცენტრალური ეკლესია მართკუთხა გეგმის პასტოფორიუმებს უკავშირდებოდა. ჩრდილოეთის და სამხრეთის ეკლესიები პასტოფორიუმების გაგრძელებებს წარმოადგენს და ტაძრის დასავლეთის გარშემოსავლელის საშუალებით ერთ-

მანეთს პირდაპირაც უკავშირდება. როგორც სამხრეთის ეკლესიას, ისე დასავლეთის გარშემოსავლელს, გარედან შესასვლელი შეწყვილებული ლიობები ჰქონია, რომლებიც ერთმანეთისგან წრიულგანივკვეთიანი სვეტებით არის გამოყოფილი. მათზე, ცხადია, ამ ლიობთა გადამხურავი თალები ეყრდნობოდა. ჩრდილოეთის ეკლესიაში შესასვლელი ერთლიობიანია.

აკად. გ. ჩუბინაშვილის კლასიფიკაციის მიხედვით ეს ეკლესია VI-VII სს-თა მიჯნაზე უნდა იყოს აგებული. ნაგებობის ასეთ დათარიღებას კარგად ესადაგება მასში ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევის შედეგად მოპოვებული ნივთიერი მასალაც.

ძეგლმა გარეგნული სახის ცვლილება ალბათ პირველად VIII საუკუნის I ნახევარში განიცადა, საეარუდოდ მურვან-ყრუს ლაშქრობის შედეგად - იატაკების გათხრისას იმ ეპოქის ნახანძრალი და ნანგრევი ფენა დაფიქსირდა. მიუხედავად იმისა, რომ ქალაქმა ნეკრესმა ამ ეპოქიდან მოყოლებული არსებობა შეწყვიტა, ამ მიდამოებში სოფელი (ან სოფლები) XIV საუკუნემდე არსებობდა, რომელთა მოსახლეობაც ამ ეკლესიის ირგვლივ და გარშემოსავლელებში სამარხებს ინყობდა (ამაზე სამარხთა გათხრის შედეგები მეტყველებს). X-XIII საუკუნეთა რამდენიმე კერამიკული ნაკეთობის ფრაგმენტს ეკლესიის იატაკზეც მივაკვლიეთ. ეკლესია საბოლოოდ XIV საუკუნის შემდეგ გაჩანაგებულა, რადგანაც თემურ-ლენგის ლაშქრობების შემდეგ აქ სასოფლო ცხოვრება დიდი ხნით შეწყვეტილა.

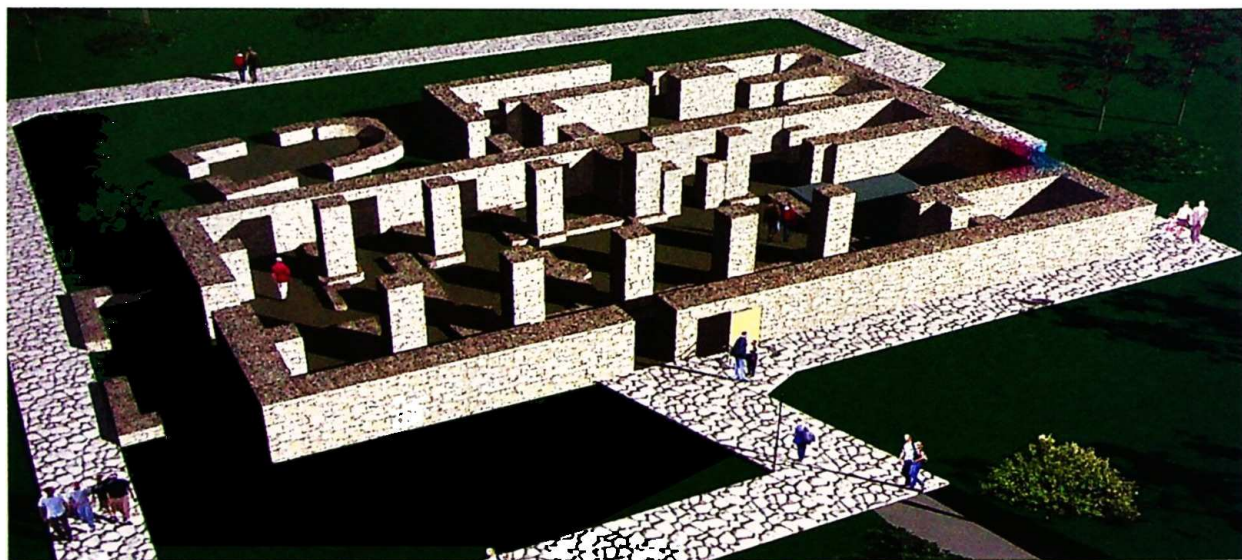
თიხის მოჭიქული ჯამის ფრაგმენტი
სამეკლესიოანი ბაზილიკის მიდამოებიდან. XII-XIII სს

ჭაბუკაურის ბაზილიკის კომპლექსი

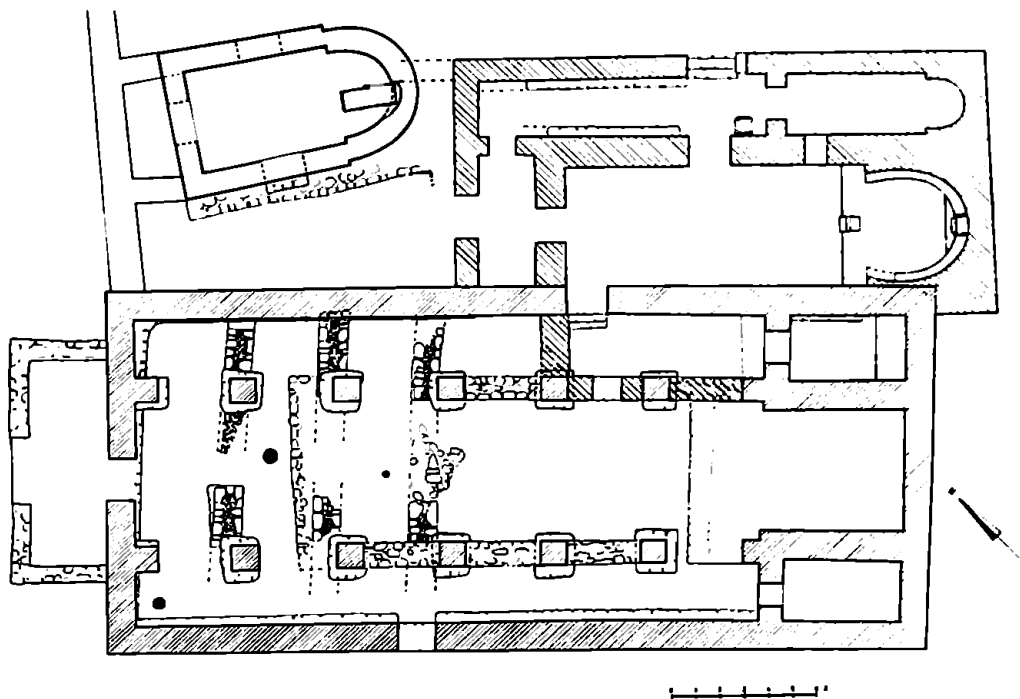
ნეკრესის ნაქალაქარის ცენტრალურ ნაწილში, ამჟამად „ჭაბუკაურის“ სახელწოდებით ცნობილ უბანში მდებარე ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი უძველესი და უმნიშვნელოვანესი კომპლექსის ნანგრევები, მისი არქეოლოგიური კვლევის დაწყებამდე თითქმის მთლიანად ხშირი ტყით დაფარული ბორცვის ქვეშ იყო მოქცეული. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის ექსპედიცია ამ ძეგლის გათხრას 1998 წლიდან მოყოლებული დღემდე აწარმოებს.

პირველივე სეზონების შემდეგ გამოირკვა, რომ ამ ანსამბლის ცენტრალური, გრანდიოზული ნაგებობა აღმოსავლეთ-დასავლეთ ღერძზე

ნაგრძელებული ბაზილიკა ყოფილა. ტაძრის ნაოსი 5 წყვილი მართკუთხა კვეთის სვეტით სამ ნავად იყო გაყოფილი. ეკლესიის სიგრძე 39 მ-ია, სიგანე – 15 მ. ცენტრალური ნავის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მართკუთხა გეგმის საკურთხეველი ყოფილა მონყობილი, მის მარჯვნივ და მარცხნივ კი, გვერდითა ნაგებობის გაყოლებაზე, ასევე მართკუთხა მოხაზულობის პასტოფორიუმების მსგავსი მცირე სათავსები. დარბაზში შესვლა შესაძლებელი ყოფილა სამხრეთის, დასავლეთის და ჩრდილოეთის კარების გავლით. ეკლესია ნაგებია საკმაოდ მოზრდილი ფლეთილი ქვებით. შენობის ლიობების კუთხეებში, სვეტისთავებად, თაღებად და სხვა განსაკუთრებულად ზუსტად დასამუშავებელ ადგილებში უხვად ყოფილა გამოყენებული შირიმის ქვაც.

ჭაბუკაურის ბაზილიკის კომპლექსის კომპიუტერული მოდელი

ქაბუკაურის ბაზილიკის კომპლექსის გეგმა

ეკლესიის კედლები ნაშენია კირ-დულაბზე. კედლების სიგანეა 1-დან 1.2 მ-მდე. შენობა შიგნიდან კირით ყოფილა გალესილი და მუქ წითლად შეღებილი. სახურავის გაყოლებაზე ფასადები ცალ მხარეს დაკბილული, თეთრი საღებავით მოხატული, მართკუთხა ფორმის გამომწვარი თიხის ანტიფიქსებით ყოფილა შემკული.

ბაზილიკის ინტერიერის გათხრის შედეგად გამოირკვა, რომ ყოველი კედლის და სვეტის ზედა, უმთავრესი ნაწილები დიდი ზომის ბლოკების სახით იყო „გადანოლილი“ იატაკზე ჩრდილოეთის მიმართულებით. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ტაძრის საკმაოდ მდიდ-

რული ინვენტარი ნანგრევების ქვეშ იყო მოქცეული ხელუხლებლად, ეს სურათი დამანგრეველ მინისძვრის შედეგზე მიგვანიშნებს.

ბაზილიკის დანგრევის შემდეგ მის შედარებით უკეთ გადარჩენილ ჩრდილოეთის კედელზე ახალი, უფრო მცირე ზომის ეკლესია მიუშენებიათ, რომლის კედლები ზოგან ძველი ტაძრის ნანგრევებზეა გადატარებული. ახალი ეკლესიის კედლებში სრულიად შეუსაბამო ადგილებში ჩატანებულია დანგრეული ბაზილიკის შირიმისგან ნათალი თალებისა და წირთხლების ფრაგმენტები. ამ მცირე ტაძრის ცენტრალური

ჭაბუკაურის ბაზილიკის მიწისძვრით გადაწვენილი სვეტები
არქეოლოგიური გათხრების დაწყებისას

დარბაზის აღმოსავლეთ ბოლოში ნალისებრი გეგმის საკურთხეველი იყო მოწყობილი. აფსიდს გარშემო შემოუყვებოდა ერთხარისხიანი სინთრონონი, რომლის ცენტრში დამატებითი საფეხურებითა და ქვის ვერტიკალური „სამკლავეებით“, განსაკუთრებულ იერარქიულ საფეხურზე მყოფი სამღვდლო პირისთვის სპეციალური ტახტი იყო მოწყობილი. ახალი ეკლესიის მთავარ დარბაზს და დასავლეთის კარიბჭეს ჩრდილოეთით ვიწრო სტოა გაუყვებოდა, რომელიც აღმოსავლეთით აგრეთვე ნახევარწრიული აფსიდით ბოლოვდებოდა. VI ს-ის ამ მცირე ეკლესიის აგების ეპოქა ზუსტად ემთხვევა ნეკრესის ეპარქიაში წმ. აბიბოს ნეკრესელის მოღვაწეობის ხანას, ამიტომ არცთუ უსაფუძვლო ვარაუდი იქნება,

ჭაბუკაურის ბაზილიკა გათხრებისა და კონსერვაციის შემდეგ. ხედი დასავლეთიდან

თუკი ამ ტაძარის წარმოშობას მის მიერ ქალაქ ნეკრესში ჩატარებულ საეკლესიო-სამონასტრო მშენებლობას დავუკავშირებთ. ვინ იცის, ეგებ ოდესღაც საკურთხეველის აღნიშნულ ტახტზეც დაბრძანებულა წმიდა აბიბოს ნეკრესელი?

ჭაბუკაურის სატაძრო კომპლექსში ამის გარდა შედის სამნავიანი ბაზილიკის ჩრდილო-დასავლეთით დაახ. 5 მ-ით დაშორებული, ასევე არქეოლოგიური გათხრების შედეგად გამოვლენილი მარტივი, დარბაზული ტიპის სამლოცველოს ნაშთი (სიგრძე 10.5 მ, სიგანე 6 მ), რომელსაც აღმოსავლეთით ნახევარწრიულთან მიახლოებული მოხაზულობის, შვერილი აფსიდი გააჩნია. ძეგლი დანგრეულია დაახ. 1 მ ჰორიზონტის დონეზე, მაგრამ გეგმა კარგად იკითხება. დარბაზში შესასვლელი სამი მხრიდან ყოფილა: დასავლეთიდან, სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან. ამ სამლოცველოს ხუროთმოძღვრული

ჭაბუკაურის ბაზილიკაზე ჩრდილოეთიდან მიმენებული ეკლესია. VI ს. ხედი საკურთხევისკენ

დეტალების და იქ დაფიქსირებული ნივთიერი მასალის ანალიზის საფუძველზე ნაგებობა IV-V საუკუნის, დიდი ბაზილიკის ფუნქციონირების დროინდელ ცალკე მდგომ ბაპტისტერიუმად არის მიჩნეული. ეს გარემოება კარგად ესადაგება იმ ისტორიულ ცნობას, რომ აღმოსავლეთ ქრისტიანული სამყაროს ტაძრებს IV-V საუკუნეში განცალკევებით აგებული სანათლავეები გააჩნდათ.

ჩატარებული არქეოლოგიური სამუშაოების შედეგად გამოვლენილი დეტალები საკმაოდ ცალსახად მიგვითითებს იმაზე, რომ ჭაბუკაურის სამნავიანი ბაზილიკის

ჭაბუკაურის ბაზილიკის ცალკე მდგომი სანათლავე. IV-V ს. ხედი აღმოსავლეთიდან

სივრცულ-გეგმარებით აღნაგობაში ჯერ კიდევ არ იგრძნობოდა ის თვითმყოფადი სტილი, რაც V - VI საუკუნეთა მიჯნიდან სავსებით ნათლად შეინიშნება ქართლის სამეფოს ყოველი მეტ-ნაკლებად დანიშნულებული პროვინციის საეკლესიო ხუროთმოძღვრებაში.

როგორც ცნობილია, რომის იმპერიაში 313 წელს ქრისტიანობის ერთერთ სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდგომ სულ ცოტა 1-2 საუკუნის განმავლობაში, ახლადმშენებარე ქრისტიანული ტაძრების საყოველთაოდ აღიარებულ და რამის ერთადერთ მასობრივ სახეობად ბაზილიკური ტიპის ნაგებობები იქცა. ამასთან, მიუხედავად საერთო, ამო-

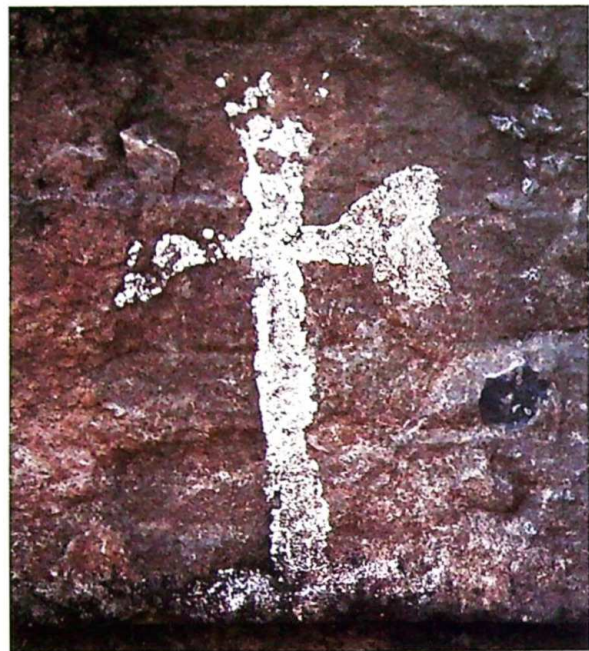

ჭაბუკაურის ბაზილიკის ფასადთა შესამკობი
თიხის დეკორატიული ფილა

სავალი სქემის იდენტიურობისა, ქრისტიანული სამყაროს ბაზილიკები იმ ეპოქაშივე აღბეჭდილი იყო რეგიონალური თავისებურებების ნიშნებით: ისინი ერთმანეთისგან რამდენადმე მაინც განსხვავდებოდნენ ზომით, მშენებლობის ტექნიკით, გეგმურ-სივრცული პროპორციებით.

ჭაბუკაურის ბაზილიკის არქიტექტურული თემა ნასაზრდოები ჩანს უშუალოდ IV-VI საუკუნეების რომაულ-ბიზანტიური სამყაროს ბაზილიკური ხუროთმოძღვრებისათვის დამახასიათებელი ზოგადი ტენდენციებით, თუმცა მის არაერთ დეტალში იგრძნობოდა ზოგიერთი აღმოსავლურ-ქრისტიანული ქვეყნის ბაზილიკე-

ჭაბუკაურის ბაზილიკის
საკურთხევის კუთხის სიბრტყეზე გამოსახული ჯვარი

ბისთვის დამახასიათებელი კერძო ნიშნებიც.

მაგალითად, ჭაბუკაურის ბაზილიკაში დადასტურებულ მართკუთხა გეგმის საკურთხეველს და პასტოფორიუმების მსგავს სივრცეებს ჩვენამდე მოღწეულ უადრეს ქართულ ბაზილიკებში ანალოგიები არ მოეპოვება. სამაგიეროდ, საკურთხეველების და მისი მიმდებარე სივრცეების მსგავსად მოწყობის ტრადიცია IV-VI საუკუნეებში გავრცელებული იყო ჩრდილოეთ სირიის და „წმიდა მიწის“ (პალესტინის) ბაზილიკებში, უფრო იშვიათად მესოპოტამიაში, ეგვიპტეში. ამდენად, ჭაბუკაურის ბაზილიკის საკურთხევის მართკუთხოვნება, საქართვე-

ლოს მეზობელი აღმოსავლურ-ქრისტიანული ქვეყნების ბაზილიკებიდან გადმოღებული მხატვრული არქიტექტურული ელემენტი უნდა იყოს და არა სუსტი სამშენებლო ხელოვნების შედეგი. გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენში ასეთ საკუთხეველიანი სამნავიანი ბაზილიკები ჯერჯერობით სხვაგან არ არის დადასტურებული, უნდა ვიფიქროთ, რომ შემდგომ ამ თემას ქართულ ბაზილიკურ ხუროთმოძღვრებაში მაინდამაინც დიდი პოპულარობა არ მოუპოვებია.

ჭაბუკაურის ბაზილიკის დათარიღებისთვის

ჭაბუკაურის ბაზილიკის გათხრისას აღმოჩენილი ბრინჯაოსგან დამზადებული ზეთის ლამპრები. IV ს.

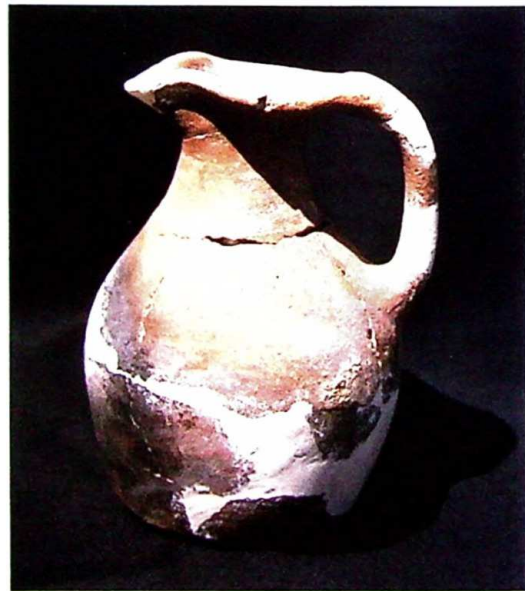
ბაზილიკის ჩრდილოეთიდან მიშენებული ეკლესიის
იატაკზე აღმოჩენილი სპარსული, პორმიზდ IV-ის
ვერცხლის მონეტა (579-590 წწ)

ასევე მეტად მნიშვნელოვანია გათხრებისას და-
დასტურებული, უტყუარ ნიშნებზე დამყარებუ-
ლი ფაქტი ბაზილიკის ცენტრალური და გვერ-
დითი ნაგებობის ხის ორფერდა კონსტრუქციებზე
(ნივნივებზე) დაყრდნობილი კრამიტის საბურვე-
ლით გადახურვისა (იატაკის დონეზე აღმოჩნდა
ასობით რკინის დიდი სამსჭვალი და ჩაქცეული
სახურავის დრო-ჟამისაგან დანახშირებული ხის
კოჭების კვალი).

როგორც ქრისტიანულ დასავლეთში, ისე
რომის აღმოსავლურ-ქრისტიანულ პროვინციებ-
ში, ანტიკურ-რომაული ტრადიციებიდან გამომ-
დინარე, უძველესი ბაზილიკების ორფერდა
სახურავები უმთავრესად ხის მზიდ კონსტრუქ-
ციებს ეყრდნობოდა, რომლებიც ან გამჭვირვა-
ლედ ჩანდა დარბაზთა ინტერიერიდან, ან ხისვე
ჭერებით იყო „აფიცრული“.

ამრიგად, არ გამართლდა ქართულ მეცნი-
ერებაში უკანასკნელ ათწლეულებში დამკვი-
დრებული შეხედულება იმის თაობაზეც, რომ
თითქოს საქართველოში ქრისტიანობის სახელ-
მწიფო რელიგიად აღიარების შემდგომ სულ
ცოტა ერთი საუკუნის განმავლობაში, სრული-
ად არ იგებოდა რომაულ-ადრებიზანტიურ თუ
აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროს თითქმის
ყველა პროვინციაში ესოდენ სწრაფად და საყო-
ველთაოდ გავრცელებული ნამდვილი, მოზრ-
დილი ბაზილიკები.

უფრო მეტიც: ნეკრესის ნაქალაქარზე ჩვენ
მიერ აღმოჩენილი, სავსებით ჩამოყალიბებული,
რომაულ-ბიზანტიური სამყაროს აღმოსავლე-
თის პროვინციების „სტანდარტებთან“ აგრე-
რიგად მიახლოებული გეგმარების ბაზილიკა

ბაზილიკის იატაკზე აღმოჩენილი თიხის სამტურა დოქი. IV-V სს

ფაქტიურად ადასტურებს ქართულ წერილობით წყაროებში სრულიად ცალსახად ასახულ ფაქტს იმის თაობაზე, რომ პირველი ქართული ქრისტიანული ტაძრები სწორედ რომ იბერიის ოფიციალური მიერ საბერძნეთიდან (მემატიანე აქ შეიძლება გულისხმობდეს ზოგადად ბიზანტიურ სამყაროს) მონვეული ან იქაურ მშენებლობის მეთოდებს კარგად ნაზიარები ადგლობრივი ხუროთმოძღვრების ხელმძღვანელობით იგებოდა.

ბაზილიკის იატაკზე და მის მახლობლად, ნანგრევი ფენის ქვედა პლასტებში მოპოვებული ნივთიერი მასალა, როგორც მინის ჭურჭლის, ისე სამტუჩა ან პირგადმოკეცილი, ცალყურა თიხის დოქების ნაწილები, საქართველოს სხვა ძეგლებიდან (ურბნისი, ჭერემი და სხვ.) ცნობილი პარალელების გათვალისწინებით, IV-V სს-ით თარიღდება.

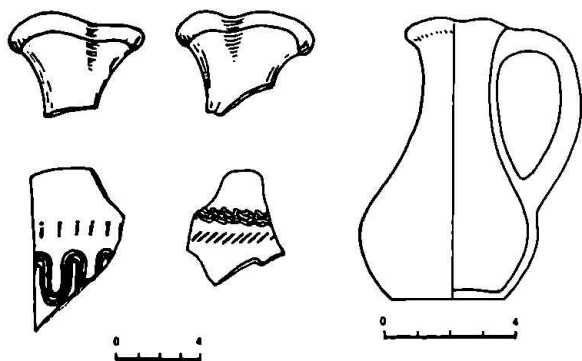
ბაზილიკის გათხრისას, დაახლოებით იატაკის დონეზე, სხვადასხვა ადგილზე აღმოჩნდა ინტერიერის გასანათებელი ხელსაწყოების მრავალფეროვანი, მეტად საინტერესო კოლექცია. აქ წარმოდგენილია ბრინჯაოსა და მინისგან დამზადებული ზეთის ლამპარები და ჭალები, რომლებიც მომხდარი დამანგრეველი კატასტროფისას ტაძრის ჭერში ან კედლებში ჩაჭედებულ სამაგრებზე ყოფილა დაკიდებული.

მაგალითად, უნიკალურ აღმოჩენათა რიგს განეკუთვნება ბრინჯაოს ჭრაქი (ლამპარი), რომლის მსგავსი გამოყენებითი ხელოვნების ნიმუში, შუა საუკუნეების ქართულ არქეოლოგიურ ძეგლებზე მკვლევარებს ჯერჯერობით არ შეხვედრიათ. ჭრაქი იდგა ბრინჯაოს ბრტყელ, მართკუთხა ფუძეზე, რომელის ცალი გვერდი აფსიდისებური შვერილითაა დასრულებული და

ბაზილიკის იატაკზე აღმოჩენილი
მინის სანელსაცხებლუ ჭურჭელი IV-V სს

ცხადია, სიმბოლურად ქრისტიანული ეკლესიის გეგმურ მოდელს გამოხატავს. დგარი წნულეების და რგოლების მონაცვლეობით შედგენილ 4 ჯაჭვზე ეკიდა. თვით ჭრაქს ერთი საპატრუქე ლულა, პროშანისებრი ფორმის რელიეფური ზურგი და სანვავის ჩასასხმელი სფეროსებრი მუცელი აქვს. ამ ნიმუშს ზუსტი ანალოგები მოეძებნა IV-V საუკუნეების ბიზანტიური სამყაროს სხვადასხვა რეგიონის ლითონის მხატვრულ ნაკეთობებში. ამავე ხანას განეკუთვნება ბაზილიკის იატაკზე აღმოჩენილი უაღრესად დახვეწილი, ექვსლულიანი და ოთხლულიანი ბრინჯაოს ლამპარები (ჭალები). ლამპარები ზეთის ჩასასხმელის ირგვლივ განლაგებული რამდე-

ბაზილიკის იატაკზე აღმოჩენილი
თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები და დოქა. IV-V სს

ნიმე ლუღით, რომაულ სამყაროში გავრცელებული იყო ჩვ. წ. I-III საუკუნეებში, IV საუკუნეში კი იშვიათადლა გამოიყენებოდა. ამდენად, მათი დათარიღება ჩვ. წ. IV საუკუნეზე ან IV-V სს-თა მიჯნაზე უფრო გვიანი ხანით, შეუძლებელია.

ბაზილიკის ნანგრევზე ჩრდილოეთ კედელზე მიშენებული ეკლესია ნუმიზმატიკური მონაპოვარით მყარად დათარიღდა VI საუკუნით: ამ მეორე ქრონოლოგიური ფაზის ნაგებობის დანგრევის დროინდელ ფენაში, იატაკის მახლობლად აღმოჩნდა ორი ვერცხლის მონეტა – ერთი სპარსული, ჰორმიზდ IV-ის (579-590 წწ) და მეორე ბიზანტიური, მავრიკუს ტიბერიუსის (582-602 წწ) სახელით მოჭრილი. სწორედ ამიტომ არ გამოვიცხავთ, რომ დანგრეული ტაძრის ამ სახით რეკონსტრუქცია, წმ. აბიბოს ნეკრესელის ამ ეპარქიაში ეპისკოპოსობის ხანას უკავშირდებოდეს.

ბაზილიკის მიდამოებში აღმოჩენილი
თიხის მოჭიქული ჯამი

ბაზილიკის აგების ხანის დაზუსტების თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი შედეგი მოგვცა ტაძრის იატაკის ჰორიზონტის ჩაჭრის შედეგად დაფიქსირებულმა არქეოლოგიურმა სურათმა. გამოირკვა, რომ ეს ქრისტიანული ბაზილიკა აგებული ყოფილა თითქმის ასეთივე გრანდიოზული წარმართული ტაძრის ადგილზე, რომელიც აღმოსავლეთ საქართველოში ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად აღიარებისთანავე დაუნგრევიათ. ბაზილიკის წინარე ტაძრის საძირკველის დონეზე აღმოჩენილი ორიოდე შავად და ლეგად გამომწვარი, ნაპრიალები თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტი იმაზე უნდა მეტყველებდეს, რომ ელინისტურ თუ გვიანანტიკურ ხანაში საკულტო ნაგებობა აქ უკვე არსებობდა. დანგრეული წარმართული ტაძრის საფუძვლის ზოგიერთი ნყობა ქრისტიანული ტაძრის კედლების და სვეტების საძირკველად დაუტოვებიათ, დაშლილი ნაგებობის დანარჩენი მასალა კი ტაძრის კონსტრუქციების ასაგებად გამოუყენებიათ. როგორც ჩანს, ეს ყოფილა ე. წ. „სექციური ტიპის“ ტაძარი, რომელიც ერთ-

მანეთთან ცენტრალურ ღერძზე განლაგებული გასასვლელებით დაკავშირებული, პრაქტიკულად ერთნაირი მოხაზულობისა და ზომის, სულ ცოტა 5 ოთახისგან შედგებოდა.

ეკლესიის მაინც და მაინც ამ ადგილზე აგება, ალბათ, მთელ ადრე ქრისტიანული სამყაროს ქვეყნების საერო თუ სასულიერო მესვეურთათვის ჩვეულ ჩანაფიქრს ემსახურებოდა: ერთი მხრივ წარმართული სამლოცველოს დანგრევა და მის ადგილზე კიდევ უფრო გრანდიოზული ტაძრის მშენებლობა ახალი რელიგიის ძველზე გამარჯვების სიმბოლოდ მიიჩნეოდა, იმავდროულად კი მოსახლეობას ჩვეული თაყვანისცემის ადგილისადმი შემორჩენილი მონივნება ქვეცნობიერად ახალ სალოცავზე „გადმოჰქნდა“.

ამრიგად, ჭაბუკაურის ბაზილიკის ხუროთმოძღვრულ-სტილისტური ანალიზის შედეგები ამ ძეგლის გათხრებისას დაფიქსირებულ არქეოლოგიურ სურათთან და ნივთიერ მასალასთან ერთად, მართლაც შეესატყვისება ზემოთ აღნიშნულ წერილობით წყაროებში მოხსენიებულ ცნობებს ქართლის მეფე თრდატის მიერ IV ს-ის მეორე ნახევარში ქალაქ ნეკრესში გამორჩევით მნიშვნელოვანი ტაძრის აგების შესახებ.

ქალაქ ნეკრესის ზეობისთვის საფუძველი თავდაპირველად სპარსელთა V-VI საუკუნეების ექსპანსიებს, ხოლო საბოლოოდ არაბთა VIII ს-ის ლაშქრობებს, სავარაუდოდ მურვან-ყრუს გამანადგურებელ შემოსევას (735 წ) შეურყევია. მართალია, ვახუშტი ბატონიშვილი ვარაუდობდა, რომ ნეკრესში ქალაქური ცხოვრება თემურლენგის შემოსევებამდე გრძელდებოდა (XIV-XV სს-თა მიჯნა), მაგრამ სხვა ისტორიული ცნობები (და ამ ტერიტორიის არქეოლოგიური გათხრების შედეგებიც) ამ მიდამოებში იმხანად მხოლოდ სოფლის ტიპის დასახლების არსებობას ადასტურებს.

ნაქალაქარ ნეკრესის ტერიტორიაზე მდებარე ყოვლადწმიდა სამების სამეკლესიოანი ბაზილიკის კომპლექსი

ნეკრესის წმიდა სამების ეკლესიის კომპლექსის შესახებ ისტორიული ცნობები შემონახული არ არის – მისმა სახელწოდებამაც კი მხოლოდ ზეპირი ტრადიციის წყალობით მოაღწია ჩვენამდე. ეს ეკლესია და მისი მიმდებარე ნაგებობები ისტორიულ ნაქალაქარ ნეკრესის მახლობლად, ნეკრესის მამათა მონასტრიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით 3-ოდე კმ-ით დაშორებულ, ცენტრალური ქედიდან სამხრეთით შვერილ სერზე მდებარეობს.

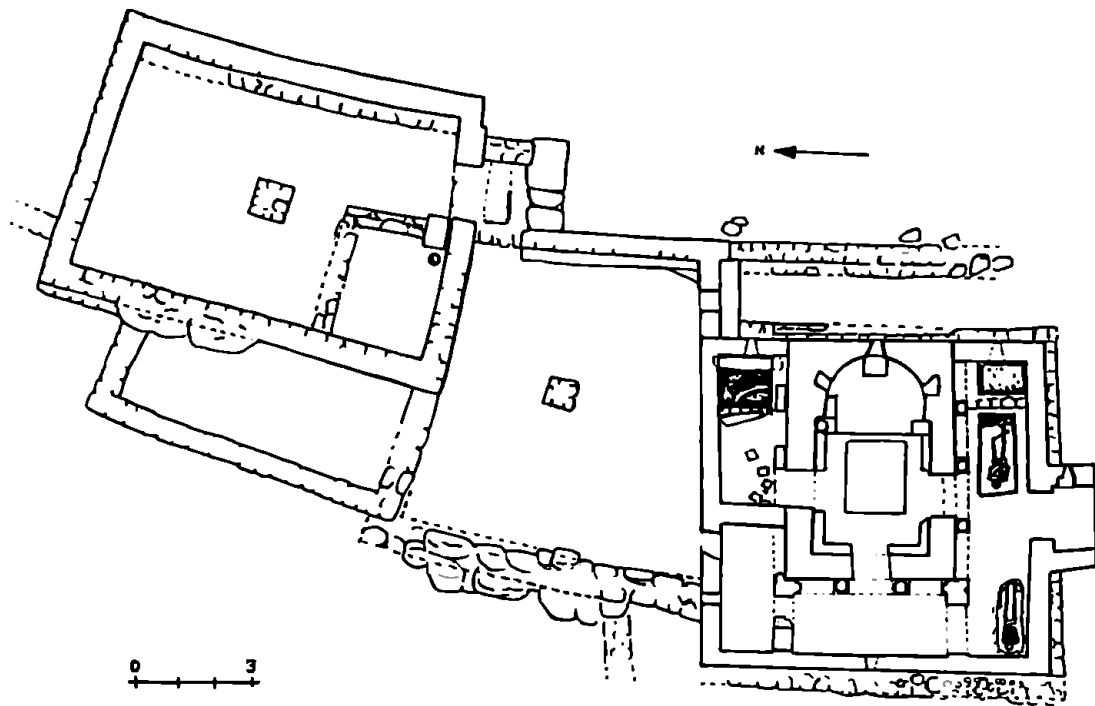
კომპლექსის დომინანტი, წმ. სამების ტაძარი VI-XI საუკუნეების საქართველოში, განსაკუთრებით კი კახეთის რეგიონში ფრიად გავრცელებულ, ჩვენ მიერ უკვე დახასიათებულ სამეკლესიოანი ბაზილიკების რიგს განეკუთვნება. ეკლესია ნაგებია არათანაბარი ზომის, მოყვი-

ყოულანშიდა სამების სამეკლესიანი ბაზილიკა . VI ს.

თალო-მორუხო, კარგად შერჩეული ფლეთილი კირქვით. ზოგიერთ ზუსტად დასამუშავებელ ადგილებში (მაგ. კაპიტელების გამოსაყვანად) გამოყენებულია შირიმის ქვაც. ეკლესიის მთელი ინტერიერი კირით ყოფილა შელესილი. ცენტრალური ეკლესია სამხრეთის კედლებზე დაყრდნობილი კამარით გადახურულ დარბაზულ სივრცეს წარმოადგენს, აღმოსავლეთით მონყობილი ნახევარწრიული გეგმის საკურთხევის აფსიდით, რომელშიც ერთი სარკმელი, მის აქეთ-იქით კი ორი სასანთლე ნიშია დატანებული. სამლიობიანი კანკელის ნაშთით შემოსაზღვრულ საკურთხეველში ფლეთილი ქვით ნაგები ტრაპეზია შემორჩენილი. ამ ეკლესიის ნაოსი მხოლოდ ოდნავაა ნაგრძელებული ჩრდილოეთ-სამხრეთ ღერძზე (3.7 მ X 3.2 მ). ჩრდი-

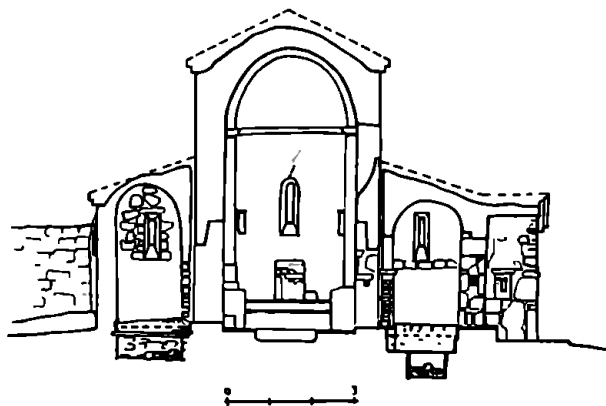
ლოეთის კედელში დატანებული კარებით ცენტრალური ეკლესია ჩრდილოეთით მართკუთხა გეგმის ეკედერს უკავშირდებოდა, სამხრეთის კარებით სამხრეთის ეკლესიას, დასავლეთის კარით კი ჩრდილოეთისა და სამხრეთის სათავსთა დამაკავშირებელ გარშემოსავლელს. ეკლესიის მთავარი დარბაზის ინტერიერი ოდესღაც მთლიანად მოხატულიც ყოფილა, მაგრამ ამჟამად ამ მოხატულობისგან მხოლოდ მცირე ფრაგმენტებია შემორჩენილი. შემორჩენილი ფრაგმენტებით ირკვევა, რომ მოხატულობა ყოველგვარ სიუჟეტებს მოკლებული იყო და მხოლოდ შავ-ნითელი ფერის გეომეტრიულ ორნამენტებს გამოსახავდა. ეკლესიათა ამგვარი „უსაგნო“ კედლის მხატვრობა ჩვენშიც და აღმოსავლურ ქრისტიანული სამყაროს სხვა ქვეყნებშიც, დამა-

ყოვლადწმიდა სამების სამეკლესიანი ბაზილიკის კომპლექსის გეგმა. VI – IX სს.

ხასიათებელია ადრეული შუა საუკუნეების პირველი ეტაპისთვის – IV-VII საუკუნეებისთვის.

ჩრდილო-აღმოსავლეთის ეკვდერი კრიპტის მოვალეობას ასრულებდა: ამ სათავსის აღმოსავლეთ კიდეში არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩნდა დაახ. კვადრატული გეგმის (1.4 მ X 1.55 მ), დაახ. კუბური მოცულობის, 90 სმ სიღრმის ძვალშესალაგი აკლდამა. აკლდამის ზომები გვაფიქრებინებს, რომ აქ მიცვალებულებს გამოტილ პოზაში არ მარხავდნენ და რომ

ყოვლადწმიდა სამების სამეკლესიანი ბაზილიკა. VI ს. ქრილი საკურთხელოს კენ.

ყოელდნობდა სამების სამეკლესიოანი ბაზილიკა. VI ს.
ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან

აქაც საქმე გვაქვს მონასტრის ძვალშესალაგ-თან, სადაც ერთად იმარხებოდა გარდაცვლილ მონაზონთა ნეშტები მეორადი დაკრძალვის მე-თოდით (ისევე როგორც ნეკრესის მონასტრის აღნერილ მემორიუმში). აკლდამის სივრცეს თავის დროზე ქვის კარგად ნათალი ფილები ეფარა, რომელთაგან ერთ-ერთი პილასტრის ქვემოთ შედის, რაც იმაზე მიგვითითებს, რომ საძვლე ეკლესიის მშენებლობის დროსვე ყოფი-ლა ჩაფიქრებული და მოწყობილი, როგორც მო-ნასტრის ერთ-ერთი აუცილებელი კომპონენტი.

ტაძრის დასავლეთის გარშემოსავლელი, რომელსაც დამოუკიდებელი შესასვლელი არ გააჩ-ნია, ჩვენთვის ცნობილი თითქმის ყველა სამეკ-ლესიოანი ბაზილიკის მსგავსად ჩრდილოეთის და სამხრეთის ეკლესიების სიმაღლე კამარით კი არ სრულდება, არამედ მის მაღლა, ცენტრალური დარბაზის სიმაღლეზე მეორე სართულია მოწყო-ბილი, რომელიც ვინაო სარკმელით უკავშირდება მთავარ ეკლესიას. ამგვარი სივრცული გადანწყე-

ტის შედეგად სამების სამეკლესიოანი ბაზილიკის დასავლეთის ფასადი ისეთივე კონფიგურაციის გამხდარა, როგორც აღმოსავლეთისა და გარეგ-ნულად ეს ტაძარი ნამდვილ ბაზილიკას დამს-გავსებია. ცენტრალური ეკლესიის დასავლეთის კიდემდე მიყვანილ ორფერდა გადახურვის ქვეშ მოქცეულ, კამარულად გადახურულ ამ მომცრო სათავსს სამხრეთის კედელზე მიშენებული სარე-ცელიც აქვს. ყველა ნიშნით, ეს ოთახი ალბათ ტა-ძრის მშენებლობის ხანაშივე დაყუდებული ბერის სენაკად იყო ჩაფიქრებული; ის სამხრეთის გარშე-მოსავლელის პირველ სართულს ალბათ იატაკში დატანებულ ლუკით უკავშირდებოდა, სავარაუ-დოდ, მიყუდებული ხის კიბით.

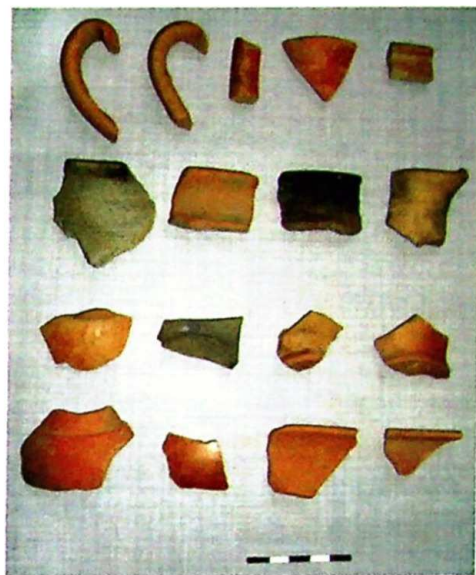
საქართველოს სამეკლესიოანი ბაზილიკების პირველმკვლევარის, აკადემიკოს გ. ჩუბინაშვი-ლის მიერ ჩამოყალიბებული ტიპოლოგიურ-ქრო-ნოლოგიური დაჯგუფების მიხედვით, სამების სამეკლესიოანი ბაზილიკა მისი გეგმარებიდან და ცალკეული ელემენტებიდან გამომდინარე, ამ რი-გის ნაგებობათა პირველი სტადიის, VI ს-ის ნი-მუშებთან ამყლავნებს სიახლოვეს. მართლაც, აქ ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრებისას (2009 წ), ნაგებობის იატაკებზე გავლებული თხრილე-ბიდან მოპოვებული კერამიკული ნაკეთობების ფრაგმენტები ცალსახად მიგვითითებს იმაზე, რომ ეკლესია VI საუკუნეზე გვიან არ არის აგებუ-ლი. ამრიგად, გამორიცხული არ არის, რომ ამ ეკ-ლესიის აგებაც, ისევე როგორც ნეკრესის მონას-ტრის დაარსებიდან ცოტა ხანში ღმრთისმშობლის მიძინების სამეკლესიოანი ბაზილიკის მშენებლო-ბა, აღნიშნულ მიდამოებში წმიდა აბიბოს ნეკრე-სელის ან მისი უშუალო თანამოაზრე-მონაფეების მოღვაწეობასთან იყოს დაკავშირებული.

სამების ეკლესიაზე ჩრდილოეთიდან მიღ-
მული საკმაოდ ვრცელი, ტრაპეციული გეგმის
ნაგებობა (სიგრძე 8.60 მ, სიგანე ფუძესთან
8.50 მ), განსხვავებით ტაძრისგან, გაცილებით
უარესადაა შემონახული. მის სამხრეთ კედლად
ეკლესიის ჩრდილოეთის კედელი გამოუყენე-
ბიათ. არქეოლოგიური გათხრებისას მოპოვე-
ბული ნივთიერი მასალა იმაზე მეტყველებს,
რომ ამ ვრცელ სათავსში სატრაპეზო ყოფილა
მონწყობილი. სატრაპეზოს ჩრდილოეთით მიშე-
ნებული ყოფილა საკვების დასამზადებელი მო-
წყობილობებით აღჭურვილი ბლოკი, რომელსაც
გარდა სამზარეულოსი, საკუჭნაოს და მარნის
ფუნქციაც ეკისრა.

ამის გარდა, ამ ანსამბლის სიახლოვეს მრა-

ბერების კოლექტორი სამარხი სატრაპეზოსთან. IX ს.

VI ს-ის თიხის ნაწარმის ფრაგმენტები სამების ეკლესიიდან

ვალი მომცრო ნაგებობის ნაშთია შემორჩენილი,
რომლებსაც თავისუფლად შეიძლებოდა ბერე-
ბის საცხოვრებელი სენაკების მოვალეობა შე-
ესრულებინა.

ჩვენ მიერ არქეოლოგიური და ხელოვნე-
ბათმცოდნეობითი მეთოდებით ჩატარებულმა
კვლევამ, ახლად გამოვლენილ ხუროთმოძლ-
ვრულ დეტალებსა და კომპონენტებზე დაყრდ-
ნობით, ცალსახად დაადასტურა, რომ აღწერილ
ტაძარსა და მინაშენ ნაგებობებში სამონაზვნო
მოღვაწეობა მიმდინარეობდა. ასეთი მტკიცების
საფუძველს თუნდაც ის გარემოება გვაძლევს,
რომ მრევლისთვის გათვალისწინებულ თუ ფეო-
დალის რეზიდენციის ეკლესიებს, შეუძლებელია
გააჩნდეს სამების ეკლესიის ჩრდილოეთ ეკვდერ-
ში ჩვენ მიერ აღმოჩენილი, აღმოსავლურ-ქრის-

IX-XII სს-ის ნივთიერი მასალა სამების კომპლექსიდან

ტიანული სამყაროს მრავალი ქვეყნის უძველესი მონასტრებისთვის ტიპური, მინაში ჩაშენებული კედლებით გამოყვანილი საერთო კრიპტა (საძვალე) და დასავლეთის გარშემოსავლელის თავზე გამოვლენილი სადაყუდებულო სენაკი. ეს უკანასკნელი, საქართველოს სინამდვილეში დადასტურებული ერთადერთი ამგვარი მდებარეობისა და გეგმარების სადგომი, ალბათ განსაკუთრებული სტატუსის მქონე, VI ს-ში მთელ აღმოსავლურ-ქრისტიანულ სამყაროს მონასტრებში ფრიად გავრცელებული მესვეტეობის ტრადიციის მიმდევარი წმიდა მამის სამყოფელი იყო. გარდა ამისა, სამების ეკლესიის ჩრდილოეთის

თონის ნაშთი სატრაპეზოსთან

მინაშენებში და მათ მიმდებარე ფართობებზე ჩვენი კვლევის შედეგად დადასტურდა ისეთი სპეციფიური სამეურნეო და საყოფაცხოვრებო დეტალები (თონე, ქვევრები, კერია, წყლის დიდი მოცულობის რეზერვუარები), რომლებიც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ აღნიშნული სათაესები სატრაპეზოს, აგრეთვე მასთან დაკავშირებულ საკუჭნაოს და საკვების დასამზადებელ ბლოკს წარმოადგენდნენ. ეკლესიისა და აღნიშნული დანიშნულების სივრცეების ამგვარი შერწყმა, მხოლოდ შუა საუკუნეების სამონასტრო სტრუქტურებისთვის იყო დამახასიათებელი.

თითქმის დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს კომპლექსი დამოუკიდებელ მონასტერს კი არ წარმოადგენდა, არამედ ნეკრესის მონასტრის განცალკევებულ სადაყუდებულო-უდაბნოს (იგივე სოხასტერს) – ძნელად წარმოსადგენია, რომ ერთმანეთისგან ამდენად ახლოს, ორი დამოუკიდებელი მონასტერი ფუნქციონირებდა ერთსა და იმავე დროს. ანგარიშგასაწევია ისიც, რომ სამების ეკლესიის გათხრისას XI-XIII სს-ის ნაკეთობების შემცველ ფენებში აღმოჩნდა ტახის ეშვებიც. ტახების შენირვა შუა საუკუნე-

ბის ქართული მონასტრებიდან აქამდე მხოლოდ ნეკრესში იყო დადასტურებული; ამდენად მეტად მცირეა იმის ალბათობა, რომ ეს უიშვიათესი, წარმართობიდან რალაც მიზეზებით შემორჩენილი ტრადიცია ორ დამოუკიდებელ, მეზობელ მონასტერში ანალოგიურად შემონახულიყო.

როგორც კომპლექსის სამეურნეო სათავსებში დაფიქსირებული ნივთიერი მასალა (მათ შორის ჩვენთვის კარგად ცნობილი და ქრონოლოგიურად დეტალურად განსაზღვრული მაღალმხატვრული მოჭიქული ჭურჭლის ნაწილები) მიგვითითებს, ამ სადაყუდებულოში სამონაზვნო ცხოვრება მთელი განვითარებული შუა

საუკუნეების განმავლობაშიც (X-XIV სს) მეტნაკლებად აქტიურად მიმდინარეობდა და მხოლოდ XIV საუკუნის ბოლოს შეწყვეტილა საბოლოოდ, სავარაუდოდ თემურ-ლენგის გამანადგურებელი შემოსევების შედეგად. ამის შემდეგ, როგორც ჩანს, განსხვავებით თვით ნეკრესის მონასტრისგან, სამების სოხასტერში სამონაზვნო ცხოვრება აღარ აღდგენილა – მხოლოდ ეკლესიასლა იყენებდნენ სამლოცველოდ მახლობელი დასახლებების მცხოვრებნი, ისიც პერიოდული ღვთისმსახურებისთვის: გვიანი შუა საუკუნეების მასალა კომპლექსის გათხრისას უაღრესად მცირე რაოდენობით დაფიქსირდა.

ყოვლადწმიდა სამების სამეკლესიანი ზაზილიკა . სამხრეთის ფასადი

ნაქრესის მონასტრისა და ეპარქიის ისტორია განვითარებულ და გვიან შუა საუკუნეებში

სამწუხაროდ, ქართული ისტორიული წყაროები პრაქტიკულად აღარ გვანდებიან ცნობებს ნეკრესის მონასტრისა თუ მთელს ეპარქიაში მიმდინარე მოვლენების შესახებ VI საუკუნიდან მოყოლებული გვიან შუა საუკუნეებამდე. წერილობითი ცნობების დეფიციტს ნეკრესის მონასტრში წმ. აბიბოს ნეკრესელის მოღვაწეობის შემდგომ ეპოქებში მიმდინარე სამონაზვნო ცხოვრების შესახებ, ამ ანსამბლის შემადგენელ ხუროთმოძღვრულ ძეგლთა ანალიზი და მონასტრის ტერიტორიის არქეოლოგიური კვლევის შედეგები ავსებს. მაგალითად, როგორც უკვე

აღვნიშნეთ, მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა ნეკრესის მონასტერში როგორც VII-IX საუკუნეებში, ისე მთელი განვითარებული შუა საუკუნეების მანძილზე, მეტად ინტენსიურ სასულიერო მოღვაწეობასა და სერიოზულ აღმშენებლობით პროცესზე მიგვანიშნებს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ამ მხარემ და, სავარაუდოდ, მონასტერმაც VIII ს-ის I ნახევარში არაბთა გამაჩანაგებელი შემოსევა განიცადა, სავანეში ცხოვრების რამდენადმე ხანგრძლივად მოშლის ან დამცრობის ნიშნები არ შეინიშნება. უფრო მეტიც: ფაქტობრივი მონაცემებით

აქაც, ისევე როგორც საქართველოს ზოგიერთ სხვა პროვინციაში (მაგ., სამცხე-ჯავახეთსა და ტაო-კლარჯეთში), IX-X სს-ში, სამონასტრო ცხოვრების აყვავების კიდეც ერთი მძლავრი ტალღა დასტურდება – გავიხსენოთ თუნდაც მთავარანგელოზთა ეკლესიისა და საეპისკოპოსო სასახლის კომპლექსის აგება. აქვე უნდა ითქვას შემდეგი: მიუხედავად იმისა, რომ ამ ხანებში ნეკრესის ეპარქიის არსებობა კახეთის სამეფოს საეკლესიო ერთეულებად დაყოფის რუკის ფარგლებში დოკუმენტურად არ არის დადასტურებული, თვით ფაქტი მონასტრის ტერიტორიაზე ამდენად გრანდიოზული სასახლის მშენებლობისა, რომელიც მომდევნო ეპოქებში დანამდვილებით ნეკრესის ეპისკოპოსთა რეზიდენციას წარმოადგენდა, გვაფიქრებინებს, რომ ამჟამადაც თავდაპირველი სახით შემონახული ეს მონუმენტური სასახლე IX-X საუკუნეებშივე იგივე დანიშნულებით იყო აგებული; მეტად დიდია იმის ალბათობა, რომ ნეკრესის მონასტერი იმხანადაც და მომდევნო საუკუნეებშიც ნეკრესის ეპარქიის წინამძღოლის კათედრის მოვალეობას ითავსებდა.

მიუხედავად იმისა, რომ მონასტრის კომპლექსს და მის სოხასტერს სამების მთაზე, XI-XIII საუკუნეებში მნიშვნელოვანი საეკლესიო თუ საყოფაცხოვრებო ნაგებობები აღარ შემატებია, არქეოლოგიურ ფენებში ამ ეპოქათა ნივთიერი მასალის დიდი სიჭარბე შეინიშნება, რაც საქართველოს სახელმწიფოს საერთო პოლიტიკურ-კულტურული აღმავლობის ხანისთვის სრულიად კანონზომიერად გამოიყურება. უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ ხანაში ნეკრესის მონასტერი

ალბათ უკვე იმდენად იყო უზრუნველყოფილი ეკლესია-ნაგებობებით კახეთის დამოუკიდებელი, თითქმის თეოკრატიულად მმართველობის მხრივ განსაკუთრებული ზრუნვის შედეგად, რომ XI-XII სს-თა მიჯნაზე ერთიანი საქართველოს შემადგენლობაში დაბრუნებული კახეთის არისტოკრატიას თუ ცენტრალურ ხელისუფალთ, დამატებითი მონუმენტური ნაგებობების აღმართვა, უბრალოდ აღარ დასჭირდათ.

რაც შეეხება მონღოლთა შემოსევებისა და საბოლოოდ, თემურ-ლენგის გამანადგურებელი ლაშქრობების შედეგად გამოწვეულ, საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს ძლიერების დაქვეითების პირველ სტადიას, XIII ს-იდან XVI ს-მდე ხანას, ეს ეპოქა ნეკრესის მონასტრის განათხარ მასალაშიც შესაბამისად არის ასახული – ამ დროის ნივთიერი მასალა იმდენად მცირეა და უსახური, რომ ცხადია, ეკონომიკური საფუძვლის მოშლის კვალობაზე, სამონაზვნო ცხოვრება აქაც მეტად შეკეცილი სახით მიმდინარეობდა.

XVI საუკუნეში, ლევან კახთა მეფისა და

ნეკრესის მონასტერი. წმ. გიორგის ეკლესია. XV-XVI სს

მისი ძის, ალექსანდრეს ზეობის დროს, კახეთი ყველაზე ძლიერი და მდიდარი სამეფო იყო სხვა ქართულ სამეფო-სამთავროთა შორის. კახეთის სამეფოს ამ დროებითი პოლიტიკურ-ეკონომიკური სტაბილურობის ხანაში, გარკვეული აღმავლობა და რესტავრაცია-აღმშენებლობა ნეკრესის მონასტერსაც შეეხო – ამის დასტურია თუნდაც საფორტიფიკაციო სისტემის განახლება და თავდაცვითი კოშკის მშენებლობა, აგრეთვე ღმრთისმშობლის მიძინების VI ს-ის ტაძრის რეკონსტრუქცია და ინტერიერის მოხატვა.

ამ დროს, და ნაწილობრივ მომდევნო 2 საუკუნის განმავლობაშიც, ნეკრესის ეპარქია

მეტად მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა კახეთის სამხედრო-პოლიტიკურსა თუ სასულიერო ცხოვრებაში. კახეთის სამეფო დაყოფილი იყო ოთხ სამხედრო ტერიტორიულ ერთეულად, ანუ სადროშოდ. კახეთის მეფემ სადროშოების სარდლობა ეპისკოპოსებს უბოძა. ოთხი სადროშოდან მეორე სადროშოს წინამძღოლად ნეკრესელი მღვდელმთავრები ითვლებოდნენ – მათ მთელი გაღმა მხარის დროშა ებარათ და მემარჯვენე ბრძოლასაც მეთაურობდნენ. ამ ეპოქიდან კი ჩვენთვის კვლავ დოკუმენტურად ცნობილია ნეკრესის ეპარქიის წინამძღოლთაგან ზოგიერთის ვინაობა.

მაგალითად, კახთ ეპისკოპოსების „ერთგულების წიგნში“ დომენტი კათოლიკოსისადმი (1556-1560), ხელრთვაში მოხსენიებულია ნეკრესელი ეპისკოპოსი ბასილი. „ერთგულების წიგნს“ კახთ ეპისკოპოსებისა ნიკოლას კათოლიკოსისადმი (1562-1588 წწ) ხელს აწერს ნეკრესელი ეპისკოპოსი კლიმე.

XVII-XVIII საუკუნეების ნეკრესელ ეპისკოპოსთა შესახებ კი მნიშვნელოვნად მეტი ინფორმაცია მოგვეპოვება.

ცნობილ ქართველ ისტორიკოსს და მკვლევარს, პლატონ იოსელიანს 1845 წელს უცდია დაედგინა ნეკრესში მოღვაწე მღვდელმთავრების ქრონოლოგია. ხელმისაწვდომ საეკლესიო საბუთებზე დაყრდნობით მან გამოაქვეყნა გვიანი შუა საუკუნეების ნეკრესელი ეპისკოპოსების ნუსხა. XIX საუკუნეშივე ქართველმა ქრისტიანმა მოღვაწემ და მკვლევარმა, პოლიევქტოს კარბელაშვილმა დამატებით მოძიებული დოკუმენტების საფუძველზე დააზუსტა ნეკრესელ ეპისკოპოსთა სია XVI-XIX სს-ში. ამ ორი მეცნიერის

ნეკრესის მონასტრის ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია.
ხედი საკურთხევისკენ

მონაცემების შეჯერებით, ნეკრესის ეპარქიის წინამძღოლთა არასრული სია გვიან შუა საუკუნეებსა და XIX საუკუნის დასაწყისში დაახლოებით ასე უნდა გამოიყურებოდეს:

ბ ა ს ი ლ ი – დაახ. 1556 – 1560 წწ;

კ ლ ი მ ე – დაახ. 1562 – 1588 წწ;

დ ა ნ ი ე ლ ი – ჩოლოყაშვილი, დაახ. 1480/1490 – 1500 წწ;

ზ ა ქ ა რ ი ა – მთავარეპისკოპოსი, 1598-1610. კახეთის მეფე ალექსანდრეს მიერ 1604 წელს რუს დიპლომატ ტატიშჩევთან მივლენილი;

რ ო მ ა ნ ო ზ I – 1610-1639 წწ; დაესწრო მეფე თეიმურაზის კარზე 1637 წელს რუსეთის ელჩების მიღებას;

ნ ი კ ი ფ ო რ ე – ნეკრესელი (1640-1673) (ჩოლოყაშვილი?). 1666 წელს გააყვია მოსკოვში ბატონიშვილ ნიკოლოზს ვითარცა დესპანი;

ი ო ა ნ ე – 1674-1708 წწ;

ნ ი კ ო ლ ა ო ზ – 1709-1725 წწ;

ზ ე ნ ო ნ ი – 1729-1734 წწ. შემდეგ ალავერდელი;

ი ო ა ნ ე II – ჯორჯაძე. არქიეპისკოპოსად ყოფილა 1739 წელს. წინად დავით გარეჯის წინამძღარი, შემდეგ ბოდბელი. 1740 წელს მეფე თეიმურაზის და დედოფალ თამარის მეცადინეობით მიტროპოლიტად აღყვანილი;

ი ო ა ნ ე III – ნეკრესელი მიტროპოლიტი და გარეჯის ლავრის არქიმანდრიტი, მეფე თეიმურაზ II-ის მიერ გრემის მთავარანგელოზთა ეკლესიაში განწესებული 1748 წელს (ნეკრესის მონასტრის ლეკთა მიერ დაკავების გამო);

დ ა ვ ი თ – ნეკრესელი მიტროპოლიტი, 1749;

დ ო ს ი თ ე ო ს – 1739-1785, ჩერქეზიშვილი, არქიეპისკოპოსი;

ი ო ა ნ ე IV – დიასამიძე, 1789 წლის საბუთში მოხსენიებული;

ტ ი მ ო თ ე – 1799 წელს გადამდგარი მოხუცებულობის გამო;

ა მ ბ რ ო ს ი – მიქაძე, 1798-1811 წწ.

ნეკრესის ეპარქია გაუქმდა 1811 წელს, მალევე რუსეთის იმპერიის მიერ ქართლ-კახეთის

ნეკრესის მონასტრის „ლია“ პარანი.
საწნახელი რესტავრაციის შემდეგ

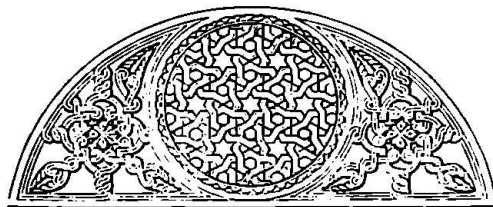
სამეფოს ანექსიის შემდეგ: იმხანად რუსეთის იმპერიის მმართველობამ საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობაც გააუქმა და რუსეთის სინოდს დაუქვემდებარა. ამ დროს ქართლ-კახეთში მანამდე არსებული 13 ეპარქიის ნაცვლად 2 ეპარქია ჩამოყალიბდა – ქართლისა და კახეთისა.

ნეკრესის ეპარქია მხოლოდ 1997 წელს აღდგა, საქართველოს სახელმწიფოს მიერ დამოუკიდებლობის ხელახლად მოპოვებისა და საქართველოს მართლმადიდებლური სამოციქულო ეკლესიის მიერ ავტოკეფალიის დაბრუნების შემდეგ.

ამრიგად, ჩვენთვის ისტორიული წყაროებით და ამჟამინდელი არქეოლოგიურ-ხელოვნებათმცოდნეობითი კვლევებით ნათელი შეიქმნა ნეკრესის მონასტრის დაარსებისა და იქ მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში მიმდინარე

სულიერი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი როლი ქართული ქრისტიანული კულტურის აღმავლობის გზაზე, შემდეგ კი სათანადო დონეზე შენარჩუნების საქმეში. მიუხედავად ამისა, ცხადია, დაუკმაყოფილებლობის გრძნობას იწვევს ის გარემოება, რომ გარდა ამ მონასტრის დამაარსებელი უდიდესი ქართველი წმიდანის ღვანლისა, ჩვენ ჯერჯერობით მხოლოდ წარმოსახვა შეგვიძლია სასოებითა და დიდი სიბრძნით აღსავსე სხვა წმიდა მამებისა მიერ ნეკრესში მოღვაწეობისას საუკუნეების განმავლობაში გაღებული ძალისხმევისა.

იმედს ვიტოვებთ, რომ მომავალი კვლევები კიდევ არაერთი ცნობილი ნეკრესელი მოღვაწისა და თეოლოგის დამსახურებას აეხდება დავიწყების ფარდა; დღესდღეობით კი უნდა დავკმაყოფილდეთ გვიანი შუა საუკუნეების მინურულის ნეკრესის ეპარქიის ჩვენთვის სახელდობრივ ცნობილ იმ წინამძღოლთა ქრისტიანული სულისკვეთებით აღსავსე მოღვაწეობის მიმოხილვით, რომლებიც უაღრესად არასახარბიელო პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ვითარებაშიც ახერხებდნენ საგანმანათლებლო-მნიგნობრული, ხოლო ზოგჯერ დიპლომატიური საქმიანობითაც კი, ქვეყნისთვის სამაგალითო თავდადებით სამსახურს.

**ნეკრესი – ქართული ქრისტიანული
საგანმანათლებლო-სამწიგნობრო
კულტურის კერა XVIII საუკუნის
40-იან წლებიდან ვიდრე ეპარქიის
გაუქმებამდე (1811 წლამდე)**

ნეკრესის მონასტერი კახეთის მნიშვნელო-
ვანი სამეცნიერო – საგანმანათლებლო კულტუ-
რის კერას წარმოადგენდა XVIII საუკუნის და-

ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია.
ჩრდილოეთის კარის თალი. წმიდა მონაჰე

მდეგიდან XIX საუკუნის დასაწყისამდე, ვიდრე
ნეკრესის ეპარქია გაუქმდებოდა. განსაკუთრე-
ბით ნაყოფიერი იყო ნეკრესელ მღვდელმთა-
ვართა ძალისხმევა XVIII საუკუნის ორმოციანი
წლებიდან. დროის ამ მონაკვეთში მოღვაწე მღ-
ვდელმთავრები ენერგიულად იბრძოდნენ სა-
მწყოსო სულიერად ასაღორძინებლად, ეპარქიის
გასაძლიერებლად, აშენებდნენ და აღადგენდნენ
ტაძრებს, ეწეოდნენ კულტურულ-საგანმანა-
თლებლო მუშაობას, წერდნენ და თარგმნიდნენ
წიგნებს.

ჩვენთვის დოკუმენტურად განსაკუთრებით
კარგადაა ცნობილი ნეკრესელი ეპისკოპოსების
– იოანე ჯორჯაძის, დოსითეოს ჩერქეზიშვილის
და ამბროსი მიქაძის მიერ ამ მიმართულებებით
გაღებული ღვაწლი.

იოანე ჯორჯაძე

ნეკრესის ცნობილი მოღვაწეა ენისელთ მოუ-
რავის, გივი ჯორჯაძის ძე, იოანე ნეკრესელი.
ის ძველ დოკუმენტებში ასე იხსენება: „იოანე
ნეკრესელი მიტროპოლიტი და დავით გარეჯის
მამა“, „დავითის მონასტრის მამა და მეურნე“,
ვინაიდან ნეკრესამდე ის გარეჯის უდაბნოში
მოღვაწეობდა, დავითის ლავრას უწვლიდა.

1740 წელს მეფე თეიმურაზ II-ის, თამარ დე-
დოფლის და ქართლ-კახეთის სამღვდელთა პირ-
თა თხოვნით დომენტი კათოლიკოსმა ნეკრესის
საეპისკოპოსო კათედრა სამიტროპოლიტოდ
გადააქეთა და პირველ მიტროპოლიტად იოანე
ჯორჯაძე განაწესა. ბისონი მას ამბა ალავერ-
დელმა უკურთხა.

როგორ მოხდა ეს?

მელიც იოანე ჯორჯაძის ბისონის კურთხევის დამადასტურებელი საბუთია (დოკუმენტი დაცულია თედო ჟორდანias მიერ გამოქვეყნებულ „ქართლ-კახეთის მონასტრებისა და ეკლესიების ისტორიულ საბუთებში“). სიგელში წერია:

„ჩვენ... კახთა მფლობელმან თეიმურაზ და თანამეცხედრემან ჩვენმან ქართველ მეფის ვახტანგის ასულმან დედოფალმან თამარ და პირმშომან... და მალლის ხელმწიფეთ ხელმწიფის მიერ აღზრდილმან და კეთილმორწმუნეობით განმტკიცებულმან ბატონიშვილმან ერეკლე და ძისწულმან ჩვენმან მირზა, ესე მტკიცე... ნიგნი დასაფიცარი დავედეთ... წმინდის გიორგის ტაძრისა ალავერდს ასე რომე ნეკრე-

სელმან იოანემ ბისონით კურთხევა მოინდო-
მა. ჩვენ არ ვიცოდით, ასე რომე, ამიტომ რომ უნინ ჩვენს ხსოვნას და მოსწრებაში უკურთხი ნეკრესელი იჯდა და მახსოვარი არავინ იყო და ქვეყნისა არეულობისაგან უკურთხი დარჩენილიყო ეს ვიცოდით, ნეკრესი ქალაქიც ყოფილიყო და ათორმეტ მამათაგანი, წმიდა აბიბოს მის ქალაქის ეპიკოფოზი ყოფილიყო, და მისი მოსაყდრე უნდა ბისონიანი ყოფილიყო, ჩვენც მისი მიზეზით ნება და კურთხევით რომ ნეკრესელი ბისონის ღირსი იყო ამ წმინდის აბიბოს მოსაყდრეობისათვის და რადგან წმინდის გიორგის მონასტერი ალავერდი ჩვენ მამა პაპათ აემალებინათ და უმეტეს ყოველთ კახთ ეპისკოპოსთაგან განედიდ და გვირგვინოსან

წმიდა მეომრების ფრესკული გამოსახულება
ნეკრესის ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესიის სამხრეთ კედელზე

ექმნა ალავერდელი, მისი წინააღმდეგი და უნდობი და დაუმონმებელი, კახთეპისკოპოზებისა კურთხევაც არ იქნებოდა. ალავერდელმა ნება დართო ნეკრესელის ბისონით კურთხევისა. თუ ამას იქით სხვამ ეპისკოპოზმან ბისონი ან მიტრა ალავერდის შეუნდობლად ჩაიცვას და დაიხუროს წყეულ იყოს ქრისტესაგან და ჩვენც შერისხვით გარდავადგინოთ საყდრისაგან თვისისა... დაინერა წიგნი ესე ხელითა დისა ჩემისა მონაზონის მაკრინესითა თვესა დეკემბერსა 1741 ქრონიკონს“. ბეჭედი თეიმურაზის.

აქედან გამომდინარე, ბისონის ჩაცმის უფლება ჰქონიათ არა მარტო მღვდელმთავრებს, რომლებიც დროშის პატრონი და სარდლები იყვნენ, არამედ მათაც, ვინც ქალაქებში ისხდნენ და ათორმეტ წმიდა მამათა თანამოსაყდრეობად ითვლებოდნენ.

იოანე ჯორჯაძე მოხსენებულისა დავით ბოდბელი მიტროპოლიტის (ვაჩნაძე) ანდერძშიც. აი რას წერს დავით ბოდბელი: „სიტყვისა ღვთისა

განხორციელებითგან ჩლკთ [1729 წ] მშობელთა ჩემთაგან, ვიქმენ წმიდასა მონასტერსა და ვიზრდებოდი სულიერად სწავლითა და ღვანლითა ყოვლად სამღვდელოებისაგან წინწმინდელის ვაჩნაძის იოსებისაგან, რომლისაცა სისხლითა თანაზიარეიყავ. შემდგომად ამიერ საუკუნოდ ნეტარებად გარდაცვალებისა მისისა, მის მიერ შევედრებულ ვიქმენ ყოვლად სამღვდელოსა ნეკრესელ მღვდელმთავრისა, ძისა ენისელთ მოურავისა იოანესა და ამის მიერ ვიღვწებოდი სულიერად და ხორციითაც, რომელი იყო მამა ამ მონასტრისა. ოდეს ამის ყოვლად სამღვდელოება ნეკრესობით ბოდბელად გარდმოიცვალა, მას ჟამსა მე საქართველოს მეფის ძის ანტონის პატრიარქისაგან ამ მონასტრის არქიმანდრიტად დადგინებულ ვიქმენ“ (იოანე ბატონიშვილი, „მცირე უწყებანი“).

იოანეს ნეკრესელ მიტროპოლიტად კურთხევის შემდეგ გარეჯის მონასტერთან კიდევ დიდხანს არ გაუწყვეტია კავშირი – იგი ეწეოდა საგანმანათლებლო მოღვაწეობას. მიდრეკილება ჰქონდა საეკლესიო სასულიერო მწერლობისადმი, ზრუნავდა ხელნაწერების გამრავლებაზე. ცნობილია მისი თაოსნობით გადაწერილი წიგნები, რომლებიც იოანემ ლაერას შესწირა: მაგ. ასკეტურ თხზულებათა კრებული – 1746 წელს, გრიგოლ ღვთისმეტყველის ცხოვრება, დიალოგონი – 1748 წელს. შემონახულია მისი მინაწერი ამ ხელნაწერზე: „მე უღირსმან ენისელთ მოურავის შვილმან, ნეკრესელ მიტროპოლიტმან და მამისა მამათასა ღირსისა მრავალმთის დავითის მონასტრის მამამან და მოურნემან მონაზონმან იოანემ... ვიღვანე... და აღვანერინე საფასითა ჩემითა და დავდევე მონასტერსა ამას წმინდის

გარეჯის მრავალმთ. წმ. დავითის ლავრა

გრემის მთავარანგელოზთა ეკლესიის კომპლექსი

დავით მამისა ჩვენისაა“.

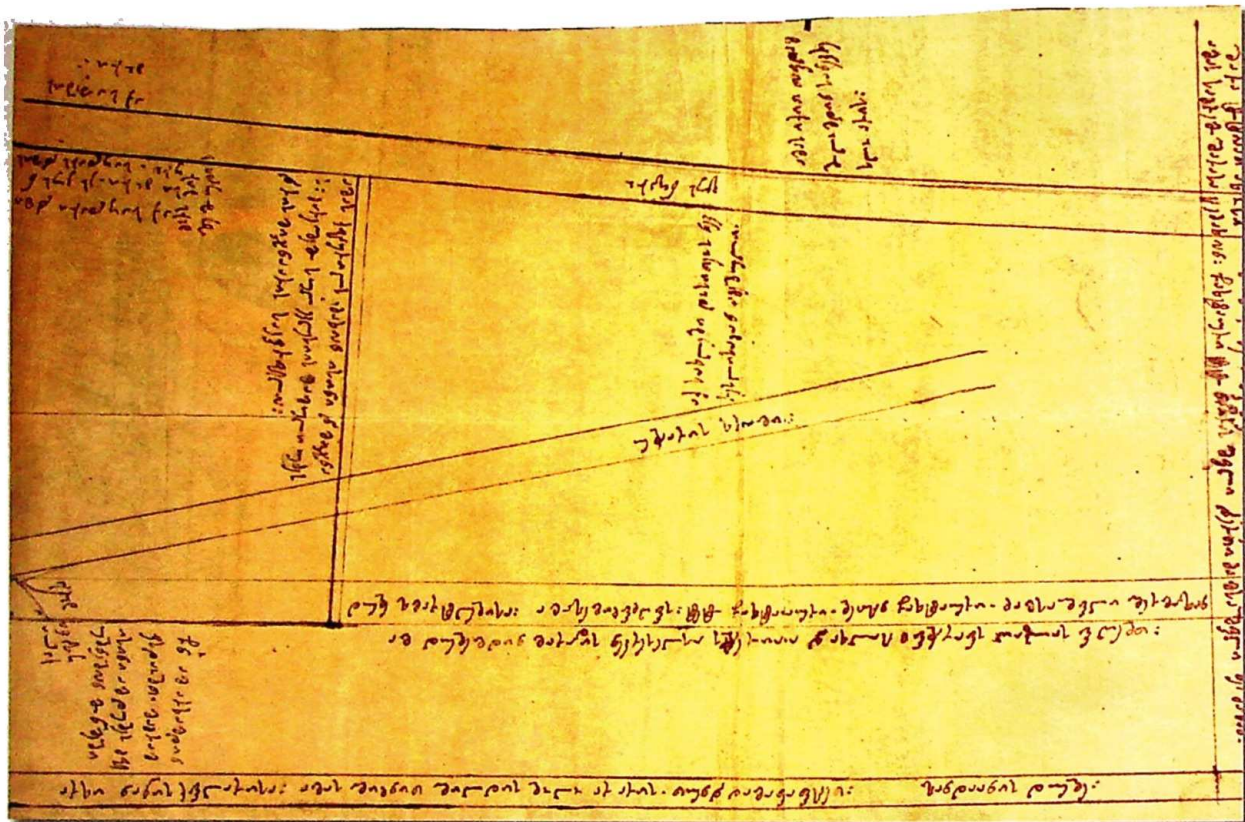
1748 წელს ალავერდელ და ნეკრესელ ეპისკოპოსებს შორის გაჩაღდა დავა გრემის მთავარანგელოზის ეკლესიის თაობაზე, რომელიც ლეკებისაგან მუდმივი თავდასხმის ობიექტი იყო. ამავე წლის საეკლესიო კრების დადგენილების საფუძველზე, ერეკლე მეორემ გრემი ნეკრესის ეპარქიას დაუქვემდებარა. იოანე ჯორჯაძე ასე იხსენიებოდა – „იოანე ქალაქ ნეკრესის, ქალაქ გრემის ეპისკოპოსი და გარეჯის არქიმანდარი“ (მეფე ერეკლეს დროს მომხდარი საეკლესიო კრება).

პლატონ იოსელიანი „ცხოვრება გიორგი XVIII-ისა“-ში იხსენებს იოანე ჯორჯაძეს, რომელიც 1797 წელს, 78 წლის ასაკში გარეჯის

მრავალმთის ნათლისმცემლის მონასტრის არქიმანდრიტად ყოფილა.

დოსითეოს ჩერქეზიშვილი

ნეკრესში მოღვაწე მღვდელმთავართა პლეადაში საპატიო ადგილი უკავია დოსითეოს ჩერქეზიშვილს (ნეკრესელს). იგი ნეკრესის ეპარქიას განაგებდა XVIII საუკუნის II ნახევარში. „კაცი მეცნიერი და ღვთისმეტყველებისაცა მცოდნე“ (იოანე ბატონიშვილი). იგი ქართველ თეოლოგ-ლიტერატორთა შორის მნიშვნელოვანი ფიგურაა, ჩინებული წარმომადგენელი ანტონ I კათოლიკოსის სკოლისა. ენერგიულად მუშაობდა

ნეკრესის მონასტრის მიდამოების განაშენიანების პროექტი,
შედგენილი დოსითეოს ჩერქეზიშვილის მიერ

ლიტერატურულ ასპარეზზე და ქართულ ფილოსოფიურ მწერლობას ამდიდრებდა სომხურიდან თარგმნილი ძეგლებით. მთარგმნელობით მუშაობას ეწეოდა თელავის სკოლის რექტორ ფილიპე ყაითმასაშვილთან ერთად.

დოსითეოსს გადმოჰქონდა სომხურიდან ის წიგნები, რომლებიც ქართულ ენაზე არ მოიპოვებოდა. დოსითეოსი დაუღლელი მუშაკი იყო,

ერთობ პროდუქტიული – „არა დავსცხრებოდი მე მდაბალი მუშაკობასა გადმოღებისასა ფილოსოფოსობითა ნათქვამთასა, რომელნი აკლდენ ენასა ჩვენსაო“, წერდა იგი. დოსითეოსი და ფილიპე ერთად მუშაობდნენ, ფილიპე თარგმნიდა სომხურიდან, დოსითეოსი კი მის თარგმანს ასწორებდა და სტილისტურად ხვეწდა. „მებრძანა მე თანამწეობაი თარგმანებისა მისისაი,

(ფილიპესი) კეთილწყობითა ლექსთაითა, ქართველთამებრ ენისა კანონისათაო" – გვამცნობს ის. დოსითეოსი და ფილიპე ასე იხსენებიან – „დაბალნი მუშაკნი და მოღვაწენი, მთარგმნელი მღვდელი ჰარმანთა ფილიპე და მწერალ მოღვაწე დოსითეოსი“. მათ ერთად თარგმნეს დავით უძლეველის „ნიგნი საზღვართა“, მხითარ სევასტიელის „რიტორიკა“, არისტოტელეს „პერეარმენია" – თარგმნილი და განმარტებული დავით უძლეველის მიერ, „მცირე ლოლიკა“, ან „მცირე ნაცვალსიტყვაობაი“, „ახსნა პორფირისა" და სხვა. ეს ნიგნები ითარგმნა 1758–1764 წლებში.

დოსითეოსი ნაყოფიერად მუშაობდა პოეზიაშიც. ჟამთა სიავის გამო ჩვენამდე მხოლოდ რამოდენიმე ლექსმა მოაღწია. მაგ., კიდურწერილობა – „დოსითეოს ნეკრესელი" (ვრცელი ლექსი, აღნიშნავს მეფე ერეკლე II-ის კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობას), სულხან-საბა ორბელიანის ქება, ანბანთქებანი.

საფიქრებელია, რომ მის ყველა შრომას ჩვენამდე არ მოუღწევია; პროფ. ხახანაშვილის აზრით მას სომხურიდან უთარგმნია აპოკრიპები, მაგ., „სიყრმე უფლისა".

დოსითეოს ჩერქეზიშვილი მჭერმეტყველი და ნიჭიერი მქადაგებელი ყოფილა. 1758 წელს დოსითეოსმა აკურთხა თელავის საფილოსოფოსო საღვთისმეტყველო სკოლა და მიუხედავად თავისი განათლებისა, პირველ მსმენელთა შორის თავადაც ჩაირიცხა; შემდეგ საკუთარ ეპარქიაში დააარსა პირველდანყებიითი სკოლა სამწყსოსათვის, რამაც ძალიან გაახარა და დაინტერესა ერეკლე მეორე. მეფე წერდა: „შემატყობინე რა მდგომარეობაში არის სკოლა, ხომ იცი მე ძლიერ მესიამოვნება, თუ ბეჯითი

მზრუნველობა გექნება სკოლაზეო".

დოსითეოს ჩერქეზიშვილი აქტიურად შრომობდა და ენერგიულად იღწვოდა ეპარქიის გაძლიერებისათვის. მოღწეულია სანეკრესელოს გეგმა, რომელშიც აღნიშნულია დოსითეოსის მიერ აგებული შენობები.

იოანე ბატონიშვილი ასე ახასიათებდა დოსითეოსს: „ვითარცა მონაზვნებასა შინა, ეგეტვე ერისკაცულთაცა შინა გამოცდილ იყო, რომელი ჟამსა მტრიანობისა და ომიანობისასა, ყოველთვის ამხნობდის ერთა და კეთილი რჩევითა თვისითა კარგად წარმართაედის საქმეთა".

პლატონ იოსელიანის ცნობით „ესე დოსითეოზ იყო გვარით ჩერქეზიშვილი, კახელი კაცი, ღვთისმეტყველი და ფილოსოფოსი. მეფესა ირაკლისა უნებდა ებოძა მისთვის კათოლიკოსობა შემდგომად ანტონისა პირველისა, გარნა არა ჰქმნა მეფის ძემან გიორგი და მიუბოძა შვილსა თვისსა ანტონის".

1788 წელს დოსითეოსს დიდი უსიამოვნება შემთხვევია მღვდლის თვითნებურად კურთხევისათვის – ის სასტიკად გაიციხა ანტონ II კათოლიკოსმა. ამის შემდეგ დოსითეოსს აღარ ედგომებოდა ნეკრესის კათედრაზე.

ჩვენთვის ცნობილ დოკუმენტებში დოსითეოსი უკანასკნელად იხსენიება 1789 წელს – პლატონ იოსელიანის ცნობით დოსითეოსი ამ წელს გარდაიცვალა, საკმაოდ მოხუცებული. მასზე ლექსი დაუნერია დავით რექტორს. თელავის სემინარიის რექტორს კი უთქვამს „სიტყვა მადლობისა. ყოვლადსამღვდელო ნეკრესის ეპისკოპოს ჩერქესისადმი".

ამბროსი მიქაძე

ბიოგრაფიული ცნობები საჭირო სისრულით ამბროსის შესახებ არ მოიპოვება. ავტობიოგრაფიული მინაწერით მას ნეკრესელობა 1793 წლის ოქტომბერში მიუღია. მის სამწყსოს შეადგენდა კახეთის გაღმა მხარე და დიდოეთი. მან ნეკრესამდე რამდენიმე ეკლესია-მონასტერი გამოიცვალა (გარეჯის, ნილკნის, მანგლისის). ზოგიერთ ქადაგებების სათაურში ის იწოდება როგორც „ნილკნელ, მანგლელ ყოფილი ამბროსი ნეკრესელი“.

ნილკანში ამბროსი მიქაძე ძალზედ რთულ პირობებში მართავდა სამწყსოს – გვიან შუა საუკუნეებში, მეტად რთული პოლიტიკურ-ეკონომიკური ვითარების გამო, სამღვდელოების გარეშე დარჩენილ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის მრევლში ქრისტიანულ ღვთისმსახურებას „გახალხურების“, კერპთაყვანისმცემლობის მსგავსი ელემენტები შეერია. ამბროსი მიქაძე თავგამოდებით იღწვოდა თავის სამწყსოში ქრისტიანობის სწორი მიმართულებით აღდგენისა და განმტკიცებისათვის. „სამღვდელობას ვალი გვაქვს, რომ თქვენ უნდა მოგიაროთ, გასწავლოთ და კეთილად გიძლოდეთ... თქვენი სულისა და ქრისტიანობის სადიდებელ სიტყვას მოგახსენებდე, გამცნებდე და გამხილებდე. და თუ ამას არ ვიზამ, მაშინ ჩემს თანამდებობას ღმერთი მომთხოვსო“ – წერდა იგი.

სამისიონერო მიზნით ამბროსის ხშირად ბატონიშვილ გიორგისთან ერთად უხდებოდა ხალხში სიარული. საინტერესო ცნობას გვანვდის ეპისკოპოსის შესახებ პ. იოსელიანი „ცხოვრებაი

გიორგი XII-ისა“-ში: „1788 წელსა მოვიდა მეორედ მეფის ძე გიორგი დუშეთსა და თან ჰყვა მას ნილკნელი ამბროსი, კაცი სათნო და კეთილი, დახელოვნებული სწავლასა შინა, გარნა ყოვლად ტკბილი, დუმილის მოყვარე და მშვიდი“.

1788 წელს გიორგი ბატონიშვილს განეზრახა „ქრისტიანობის გამო მათათა შინა გარდასვლა კობსა და ვიდრე დარიალამდე, სადაცა იყო სამზღვარი ქართველთა“. ბატონიშვილს თან წაუყვანია რჩეული სასულიერო და საერო პირები, რომელთა შორის ამბროსი ნილკნელიც ყოფილა. „დუშეთიდან დარიალამდე სვლა მეფისა, იყო სვლა მოციქულთა, ყოველთა ნიშთა და ნმიდათა ხატთა თაყვანისსაცემელთა ადგილთა ზედა მოვიდოდნენ და გალობდნენ პარაკლისსა და დაასვენებდნენ ჯვართა, მიუბოძებდნენ ბავრაცთა და ადიდებდნენ მაცხოვრისა სახელსა.ხოლო, სადაც იყოფოდა ეკლესია შერყეული, აკურთხევდნენ, და არაშერყეულთა შინა შესწირავდნენ უსისხლოსა მსხვერპლსა“ – წერს პ. იოსელიანი.

ამბროსი მიქაძე XVIII ს-ის მეორე ნახევრისა

სოფელ შილდის ციხე-გალავანი. XVIII ს

და XIX ს-ის დამდეგის საეკლესიო მოღვაწე და დიდი მქადაგებელია. 1881 წელს თბილისში გამოცა კრებული მისი ქადაგებებისა, რომელიც შეიცავს 43 ქადაგებას. „ექვთი არაა რიცხვი მისი ქადაგებებისა უფრო მეტია, მაგრამ ჯერ ცნობაში არაა მოყვანილი“ – წერს აკადემიკოსი კ. კეკელიძე.

ამბროსი 20 წლის განმავლობაში განაგებდა ნეკრესის კათედრას. მისი ქადაგებები ყველა ნეკრესელობის პერიოდს მიეკუთვნება, მაგრამ იქ აღძრული საკითხები არაგვის მხარის იმდროინდელ მდგომარეობასაც ეხება.

მას ჩვეულება ჰქონდა თავისი ქადაგება რამდენიმე ცალად გადაენერა და სოფლებში გაეგზავნა მღვდლებისათვის, ეკლესიაში წარმოსათქმელად. „ახლა მე, რადგან უმაღლესისა მეფისაგან და უწმინდესისა პატრიარქისაგან თქვენი მწყემსობა მეზრძანა, თანამდებობა მაქვს, რომ რაოდენ ძალვიდვა თქვენის სულისა და ქრისტიანობის სადიდებელს სიტყვას, მოგახსენებდე გამცნებდე და გამხილებდე, ამისათვის მოწყალებითა ღვთისათა, თვითოს სოფელში, თვითომ ეკლესიის დღესასწაულის სწავლა და ქადაგება შემიმზადებია, დამინერია და იმ ეკლესიაში დამიდვია“ – წერდა იგი.

მის ქადაგებაში ისმის წუხილი იმის გამო, რომ გვიანი შუა საუკუნეების ქართლ-კახეთის მოსახლეობაში ქრისტიანულ რწმენას ცრუმორწმუნოება შერეოდა. „ნუ მისდევთ და ნუ აჰყოლიხართ ეშმაკის სიტყვას, ქრისტეს ჯვარს დაეკითხებით, წმიდასა ეკლესიასა, და მის შინა მდებარეს წმიდას სახარებასა, წმიდათა ხატთა... ნუცა თილისმა, ნუცა ჯადეგი, ნუცა მხარი, ნუცა ბეჭი და სიზმარი. ყოველივე ამისებრი

საქმე საეშმაკო, ესე ყოველივე არ არს შვილნო ღვთისანი, არამედ ეშმაკისა და ბოროტისა მისმაცდურობისა მისისანი“ – წერდა ამბროსი ნეკრესელი („ქადაგებანი და მოძღვრებანი“).

ამბროსის მარტო მრევლის დამოძღვრა კი არ უხდებოდა, არამედ სამღვდელოებისაც, რომელიც ხშირად იჩენდა საქმისადმი გულგრილობას და ზოგჯერ უცოდინარობისა გამო თვითონ არღვევდა ქრისტიანული მსახურების წესებს. მისი დოგმატური ქადაგებებიდან აღსანიშნავია „სწავლა მღვდელმთავრისაგან ახლად დადგინებულთა მღვდელთა მიმართ“. ერთ-ერთ ქადაგებასი იგი ამბობს: „ეგრეცა რათა შენცა თვით ისწავებდე საღმრთოსა წერილისაგან, და გულმოდგინედ აღმოიკითხავდე, და გონიერებით სცნობდე სიტყვასა მას წერილისასა: ეგრეთვე შენცა ასწავლე და ამცენ სულიერთა შვილთა შენთა, და განუმარტე კეთილად და უცდომელად: უკეთუ ჰყო ესრეთ აცხოვნო თავიცა შენი და იგინიცა მეტად... ამას მცნებაზე დაგადგენ შენ შვილო ჩემო, რამეთუ შენ გამოგირჩია ღმერთმან ძმათა შორის შენთა და გიჩინა შენ წინასწარმეტყველად ერთა თვისა ზედა, რამეთუ არავინ თავით თვისით მიიღებს პატივსა, არამედ რომელი წოდებულ არს ღმრთისა მიერ“.

ნეკრესში დოსითეოსის შემდეგ მღვდელმთავარი არ ყოფილა. ლეკთა თარეშის შედეგად გაძარცვულ-გაპარტახებული სამღვდელმთავრო კათედრა ამბროსის ნეკრესიდან სოფელ შილდაში, ღმრთისმშობლის ეკლესიაში გადმოუტანია, თვითონაც იქ დასახლებულა და სამწყსოს იქიდან უვლიდა. მას შილდაში მნიშვნელოვანი აღმშენებლობითი სამუშაოები ჩაუტარებია, აუ-

შილდის ღმრთისმშობლის სახელობის ეკლესია. VIII ს.

შენებია ეკლესიის გალავანი და სხვ.

მძიმე იყო იმ დროს კახეთის მდგომარეობა – დარბეული ქვეყანა, გალატაკებული ხალხი, მაჰმადიანთა თარეში, ისლამის გაძლიერება; ეს კი ხალხში ქრისტიანული ზნე-ჩვეულებების შერყევას იწვევდა. როდესაც გალმა მხრის კახელები ლეკდებოდნენ, იგი მათ სასტიკად ამხელდა, ნებას არ აძლევდა მიეღოთ მუსულმანობა. მრავალი მოღალატე სამშობლოს გამცემი დაუყენებია კეთილ გზაზე.

ლეკთა თარეში განსაკუთრებით დიდი იყო შილდა – ყვარელზე, დაღესტანთან ტერიტორიული სიახლოვის გამო. თითქმის განუწყვეტლად ხდებოდა თავდასხმები, რასაც მოსდევდა

ოჯახების აწიოკება, ბავშვების, ქალების, ახალგაზრდების გატაცება.

გავერანებული სამშობლოს სურათი მღვდელმთავარს იძულებულს ხდიდა მდულარე ცრემლები ეფრქვია და შთაეგონებინა თავისი სამწყსოსთვის მაღალი ღირსება ადამიანისა და ქრისტიანისა.

ამბროსის ქადაგებებს დიდი მორალური და ამლზრდელობითი მნიშვნელობა ჰქონდა მორწმუნეთათვის და, კერძოდ, თავისი ეპარქიის მრევლისათვის. თვითონაც „დაჯილდოვებული იყო მაღალი ზნეობრივი თვისებებით. მას არ უყვარს: შური, უმზრახობა, მოპარვა, ტაცება, ვალის მიუცემლობა. იგი სპეტაკი დარაჯია თავისი მრევლის“ (დ. ჯანაშვილი, ნარკვევი

„ნეკრესის ეპარქია და ამბროსი“).

ამბროსი შესანიშნავი ისტორიკოსი იყო. მას აღწერილი აქვს ცნობილი ისტორიული მოვლენები: ლეკიანობა, ალა მაჰმად ხანის შემოსევა და კრწანისის ომი, ქვეყნის აშლილობა და ბატონიშვილთა უთანხმოებანი. მას ალა მაჰმად ხანის შემოსევისა და კრწანისის ომის შესახებ დაწერილი აქვს „ქადაგება ერისა მიმართ მდაბიურთა“.

ამბროსის სურვილი იყო, რომ ღმერთმა ბატონიშვილებს შორის „შერიგება და სიყვარული ინებოს და ამით მტრებისა და ჩუენზედ უსჯულოებით აღძრული მეზრძოლის დაცემა, დამარცხება და შერცხვენა გვაღირსოს და ის ურჯულონი, რომელიც გვეცინიან და ჩვენს ბატონიშვილებს ერეთმანეთს აბრძოლებენ, ისინი უფრო დაეცნენ“.

რუსეთის იმპერატორმა 1801 წელს გააუქმა ქართლ-კახეთის სამეფო და დავით ბატონიშვილი საქართველოს გამგედ (და არა მეფედ) გამოაცხადა.

ამბროსი, მართალია აღშფოთებული იყო აღმოსავლეთ საქართველოში მეფობის გაუქმებით, მაგრამ დიდი სურვილი ჰქონდა რათა „მათმა ძლიერებამ ქართლ-კახეთის მტერი დაამდაბლოს“ და „საქართველოს მშვიდობა ეღირსოს“. დიდად გაიხარა, როდესაც რუს-ქართველთა მხედრობამ ომარ ხანის ლაშქარი დაამარცხა. დიდი იმედი ჰქონდა ერთმორწმუნე რუსეთის მფარველობის. სჯეროდა რომ ქართლ-კახეთის გადარჩენა მოძალებული მტრისაგან და ომით გადაღლილი მოსახლეობის შესვენება ერთმორწმუნე რუსეთის მფარველობით და მხარდაჭერით შეიძლებოდა.

ამბროსი ნეკრესელი ნაყოფიერად მუშაობ-

ნეკრესის საეპისკოპოსო სასახლე აღდგენამდე

და პოეზიაშიც. იგი მრავალი საუკეთესო ლექსის ავტორია.

ხუთტაიპიანი ოდა ნაუმძღვარებია ამბროსის ჯვართამაღლების ქადაგებისათვის. წმიდა მღვდელმონაქმე აბიბოს ნეკრესელის ქებაც შეუთხზავს იამბიკოთი. მისი შეფასებით აბიბო ნეკრესელი იყო დიდი მხედართმთავარი, სასწაულმოქმედი, ძირობით მწყემსი, ზღაპრით განმაქარვი, ცეცხლის მსახურთა დამბნელი, ეშმაკთა საცთური, ცოდვათა მრიდი, განსაცდელთაგან მხსნელი, „ცით გადმომნათი და სიმხნით მორტყმული“ რომელმაც ღირსად მოიგო სულის სინძინდე; იყო უბინოდ მცხოვრები და უმანკოდ განწმენდილი.

წმ. აბიბოსს იგი ერთგან შემდეგი სიტყვებით მიმართავს:

„აბიბოს მწყემსო, ჩვენდა ზესთ განანესო, მსრბოლო ასურით, წმიდათ მამათ უზესო,

ერცელ მნათო, ქართველ-კახთ
მოზრწყინო უმზესო,
როს გეტრფი შენდა კათედრით
მოსაყდრესო“.

ამბროსი ნეკრესელს დაწერილი აქვს ორი საგალობელი. ერთი მათგანი მიძღვნილია ქრისტესადმი, რომელიც მას წარმოდგენილი ჰყავს როგორც:

„სულთა და ხორცთა მკურნალი,
ცოდებათა მომტევებელი,
ეშმაკთა მაოტებელი, მტერთა
ჩვენთა დამცემელი,
განსაცდელთაგან დამხსნელი, სიკვდილის
დღეს შემნე მცველი,
ჯოჯოხეთით გამომხსნელი,
სასუფეველში შემყვანი,
ანგელოზებთან მამყოფი, ღმრთის
ნათლისა დამნახელი,
სამარადისოდ ყოფნისა, უკედავების
მომცემელი...
მერმედ მეორედ მოსვლის ჟამს
პირნათლად მიმგებელი“.

ამბროსი ნეკრესელი ქებას შეასხავს თავის თანამედროვე ისტორიულ პირებსაც: ატნონ II კათოლიკოსს, ლევან და ვახტანგ ბატონიშვილებს.

ცალკე უნდა ავლენიშნოთ მისი მოზრდილი ხელნაწერები, რომლებიც ამბროსი ნეკრესელის სასულიერო საეკლესიო კრებულების სახელითაა ცნობილი.

ამბროსის მრავალი წიგნი შეუწირავს ნეკრესისათვის. ერთ-ერთ უკანასკნელ წიგნს (სულხან საბა ორბელიანის ლექსიკონს) დაცული აქვს შემწირველის ანდერძი. ის საინტერესო ცნო-

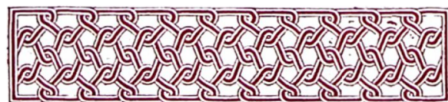
ბებს შეიცავს და კარგად გვამცნობს ამბროსის მოღვაწეობის ზოგიერთ მხარეს: „ქ. ნეკრესელი ამბროსი ვწერ რაც ჩემს შეწირულობის წიგნებში სწერია, რომელიც შემინირავს: წიგნი დაბადებისა, წიგნი კარგი კურთხევანი და ჟამნი... ახლა ეს ლექსიკონის წიგნიცა სამს თუმნად ნასყიდი და ეგრე ზემოწერილი წიგნებიცა და სხვები, ზოგი დამინერია და ყველას ვერ დავსწერდი და ან აქ რაღა დავსწერო. ესეები შევიძელ უწინაცა და ახლა ამ დამწვარ-დაქცეულობაშიაცა გავრჯილვარ და დავმაშვრალვარ და თუ კიდევ მონადინე ვყოფილვარ და ვარ დღესაცა, ჭეშმარიტებით, თულა სოფელმა მაცალა. მაგრამ მეტმა აქაურმა მწუხარებამაცა და სწეულობამაცა და ან მოხუცობამაცა სიცოცხლის ღონე მიმტაცა“.

ამბროსი ნეკრესელს დოსითეოსის მსგავსად სკოლაც გაუხსნია შილდაში, რომელმაც 1806 წლამდე იარსება.

ამბროსის ნეკრესელობა დასრულდა 1811 წელს, როდესაც საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობა გაუქმდა და აღმოსავლეთ საქართველო ორ ეპარქიად გაიყო: მცხეთა-ქართლისა და კახეთ-ალავერდისა.

ნეკრესის სამღვდელმთავროც გაუქმდა. დიდი შრომით დაღლილ-დაქანცული, დასწეულებული მოხუცი მღვდელმთავარი თბილისში გადმოვიდა საცხოვრებლად, მაგრამ დიდხანს აღარ უცოცხლია.

პ. იოსელიანის ცნობით ამბროსი ნეკრესელი დაკრძალულია თბილისის სიონში.

უცხოელი მოგზაურების და XIX საუკუნის კორესპონდენტების ცნობები ნაერისის მონასტრის შესახებ

1. XVI საუკუნის 80-იან წლებში ნეკრესის მონასტერს რუსი ელჩები ესტუმრნენ. ზვენიგოროდსკის საელჩოს 1589 წლის ჩანაწერს შემოუნახავს ნეკრესის მონასტერში დაცულ სიძველეთა აღწერილობა: „Некресская храм успения Богородицы, подписан все золотом с красками. Образ местный пречистия Богородицы, обложен золотом с камением с дорогим; да Образ Спасов местной же, обложен серебром, позолочен; да Образ другой Успение Пречистия Богородицы, обложен серебром да позолочен с камением; и иные Обrazy много да числом не упомянуть сколько“.

ნეკრესის ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესიის
დასავლეთ კედლის მოხატულობა.
მაცხოვრის ამაღლება

2. ჟურნალი ივერია, 1879. „კორესპოდენცია კახეთიდან“:

„.....ნეკრესის მონასტერი კავკასიის მთების ერთს გამოშვერილს კარგად მაღალს ქედზე მდებარეობს; ისე მაღლა, რომ არც თუ ურემს-ცხენსაც არც ძალუძს იქამდინ ასვლა. ამისათვის მლოცველების ურმები აქა-იქ ჭალაში დგებიან ხოლმე.

რადგანაც ჩვენ ადრე მოვედით, მე მაშინვე შევუდეგ ნეკრესის აღმართსა, რომელიც იქნება არა ნაკლებ ორის ვერსტისა. როგორც იყო ავალნიე მონასტრის გაღავნამდის, სადაც შევდექი ცოტა ხანს. ღმერთო ჩემო! ნეტავ კიდევ იქნება ისეთი ადგილი, საიდანაც ასეთი მშვენიერი სურათი წარმოუდგება მაყურებელს, როგორც მე ნეკრესიდან?! არა მგონია! თითქმის მთელი თელავის მხარე წარმომიდგა თვალის წინ! ძირს დაცემული, ნახნავეებით აჭრელებული მინდვრებით, შემდეგ ჭალა, რომლის შუა მომდინარეობს შეუპოვარი ალაზანი!... ღმერთს ჩემთვის პოეტური ნიჭი რომ მოეცა ვრცელს ეპოპეას დავსწერდი ნახულს სურათზე, იმდენი ვიგრძენი!... გაღავნის გარედ დავინახე რამდენიმე ხე-

ხილი: ბროწეული, ლეღვი, ქლიავი, ვაზები და სხვა. შევედი გალავანში და გავემართე პირდაპირ უმთავრესს ეკლესიისაკენ, საითაც მიმდინარეობდა აუარებელი კაცი და ქალ-რძალი სხვა და სხვა კახეთის სოფლებიდან, მომეტებულად ს. შილდისა. შევედი ეკლესიაში დასავლეთის კარებით ჯერ წინ მოდგმულს სამხროში, შემდეგ თვით ეკლესიაში.

ეკლესია მთლად მოხატულია ზეთით შეზავებული მკვიდრის ფერებით. მხატვრობა სრულიად ეტყობა, მხოლოდ დროთა ვითარებას გაუცვეთია ნანერები ხატებზე და თვით ხატების სახელებიც ძლივსაა სჩანან. ყველაზე უკეთესად საკურთხეველში ეტყობა მღვთისმშობლის ძითურთ სახე „საბაოთს“ ადგილას. მხატვრობა ფრიად მშვენიერია, მაგრამ მე გამაკვირვა იმ გარემოებამ, რომ ხსენებულს ხატზედ რუსული (სლოვენური) ზედ-წარწერა არის. მ. ა-ვმა მითხრა, რომ თავის მყოფობის დროს საქართველოში შესანიშნავი მხატვარი თ. გაგარინი იყო, უკ. პ. იოსელიანი თურთ აქაოდა, თუ იმან განაახლა ზედ წარწერა რუსულად, არ ვიცი. შეიძლება ისიც ვიფიქროდ, რომ ეს ტაძარი რუსების გადმოსვლის შემდეგ იყო განახლებული, როდესაც ნეკრესის უკანასკნელი ეპისკოპოსი ს. შილდაში გადავიდა ლეკების შიშის გამო...

საკურთხეველი იყოფა ქვიტიკირის კანკელით, რომელზედაც ეტყობა მხატვრობა, ამისათვის ვგონებ რომ ეს კანკელი, უწინდელი უნდა იყოს, რადგანაც ზოგს სხვა ძველს ეკლესიებსაც ქვიტიკირის კანკელი აქვს; მაგალითად: ს. ურბნისის ეკლესიას, რუისისას, ზემო ნიქოზისას (ქართლში) და სხვებისას: საკურთხეველში

მარჯვნივ (სამხრეთის) მხარეს აქვს ერთი პატარა სამხრო (სალარო თუ იყო), რომელშიც ამჟამად დღეობაში შემონიშნულს ქათმებს და სხვა რამეს ინახავდნენ (რასკვირველია დროებით)! თვით ეკლესია ცოტა სინათლიანია, რადგანაც პატარა და ცოტა ფანჯრები აქვს. არქიტექტურა ამ ეკლესიისა ფრიად ძველია: ეს არის აშენებული ბერძნულის ბაზილიკისა გეგმაზე (პლანზე) ორკუთხიანი, მოგრძო და სიგრძეზე შეკრულის თალით, რადგანაც სახურავი არღარა აქვს, შიდგდგნიდგან ადგილ-ადგილ ბათქაში სცივია და თუ არ დაიხურა ბათქაში დაიწყებს დენას. და შემდეგ დაიქცევა კიდეც... ეს ეკლესია აშენებულია ღვთისმშობლის სახელზე და დღესასწაულობენ შობის დღეს... ზემოთ მოვიხსენიე, რომ წინ (დასავლეთის მხარეს) სამხრო აქვს მიშენებული მეთქი. ეს სამხრო გაგრძელდება სამხრეთისაკენ და სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ კუნჭულში აქვს პატარა კარები. ამ კარით შეველ მეორე სამხროში, რომელიც მიშენებულია სამხრეთის მხარეს მთელს ეკლესიის სიგრძეზე: ეს სამხროც ხსენებულის ეკლესიის მსგავსად არის აშენებული. აღმოსავლეთის კედელში ამ უკანასკნელს სამხროს აქვს ერთი ფრიად პატარა კარები, რადგანაც პანანინა ოთახი უფანჯრო იყო უსინათლოდ, ფრიად ბნელოდა კარებშივე. ამისათვის მე სანთლის უქონლობის გამო სპიჭკას ვანთებდი და ისე ვათვალიერებდით ამ ერთს საუენიანს (არც იყო) ოთახსა. მე შევნიშნე აქ მხოლოდ ორი საფლავი: ერთი მარჯვნივ კედელთან, მეორეც მარცხენივ კედელთან. ეს საფლავები, ვგონებ ძალიან ძველები უნდა იყვნენ, რადგანაც უწინდებურად არიან გაკეთებულნი: სიპის კედლები, სიპისავე

საფარით, როგორც ლოლოჭობში (სოფ. ყვარლის გვერდით დურუჯის მარჯვენა ნაპირზე), წყაროს თავში (ს. ლალისყურეში), ს. ვაჩნაძიანში, წმ. მარინეს ეკლესიასთან და სხვანაირად... რადგანაც ეს საფლავები შიგ სამხროში არიან, უნდა ვიფიქროთ, რომ განსვენებულნი უბრალონი არა ყოფილან... ეკლესიის და აღწერილის სამხროს გვერდით, სამხრეთისავე მხარეს, არის ერთი დიდი ორსართულიანი შენობა ორპირად აშენებული. დაბლა სამხრეთის პირში, ყოფილა მარანი, რადგანაც ამჟამადაც ქვევრებით (წყლით იყენენ ავსებულნი) არის სავსე: ხოლო მეორე პირი სენაკები უნდა ყოფილიყო, თუ ტრაპეზი სწორედ არ ითქმის... ამ შენობების წინ, დსავლეთის მხარეს აღმართულია მაღალი ოთხკუთხიანი კოშკი, მშვენივრად მთლად შენახული თითქმის გუშინ აუგიათო. ეს კოშკი, როგორც მითხრეს მოხუცებულებმა უკანასკნელ დროს თურმე სამრეკლოებას ეწეოდა... ეკლესიისა და შენობის აღმოსავლეთ მხარეს, არის ერთი ფრიად პატარა შენობა, რომელშიც ტრაპეზი არის ახლაც აღმოსავლეთის კედელზე მიდგმული, ეს პატარა შენობა, ვგონებ ნიში უნდა იყოს დიდის ეკლესიისა; ან არა და სენაკი ერთის მლოცველის ბერისა... დიდის ეკლესიის ჩრდილოეთ მხარეს არის უშველებელი მარანი, რომელის მხოლოდ სამხრეთი კედელიდაა დარჩომილი, ამ მარნიდგან ჩრდილოეთით დასავლეთის მხარეს არის ერთი ოთხკუთხიანი შენობა თაღებით, როგორც ტფილისის აბანოებში. რა შეველ შიგ აღმოსავლეთის მხარეს დავინახე ჩაქცეულსავე. მე ვიფიქრე, აქ უთუოდ აკლდამები უნდა იყოს მეთქი. ამ ფიქრში რომ ვიყავ, მოვიდა ერთი შილდელი მოხუცი კაცი და

მითხრა, რომ ეს წყლის გზა ყოფილაო ხევამდის. ეს მოხუცის აზრიც ჭკუასთან ახლოა, რადგან მონასტრის ახლო მახლო წყალი არ არის გარდა ხევისა, რომელიც დაბლა ჭალაშია, სადაც ურმები დგებიანო... ეს აზრი ჭკუასთან ახლოა მეთქი, რადგანაც ძველად „გვირაბები“ გახშირებულნი ყოფილან, მაგ. თელავში არის, ენისელში, შილდაში, და სხვა. ამ აღწერილის შენობების ჩრდილოეთ მხარეს არის კიდევ მარანი, და ამ ჩრდილოეთ-დასავლეთის მხარეს არის მეორე ეკლესია მთავარანგელოზისა. ეს ეკლესია

არის ნაშენი ვიზანტიის არქიტექტურაზე, განიერის გუმბათით, როგორც „ჯაჭვის“ ეკლესია მცხეთასთან, ს. ძველ გაგაზის მღვთისმშობლის ეკლესია და სხვები... შიგნით სვეტი არა აქვს, რადგანაც პატარაა. კანკელი ამასაც ქვიტიკირისა აქვს, მხატვრობაც აქა-იქ ეტყობა, ეს ეკლესია შედარებით ახალია უმთავრეს ეკლესიაზედ... აქ აღწერილი შენობების გარდა ბევრი ნანგრევებია... თუმცა ბევრი ვეძებ ნაწერი რომ მეპოვა ეკლესიაზე, გარედ და შიგნით, მაგრამ ყოველი ჩემი მეცადინეობა ამაო იყო: არამც თუ ნაწერი, ნიშანიც ვერ ვნახე, რომ ამ მონასტრის კედელზედ წარწერა ყოფილიყოს ... მონასტრიდამ მთელს ჩრდილოეთის მხარეს ფერდობს „ნაზრევს“ უწოდებენ, რადგანაც ამ ფერდობზე ზვარი (ვაზის ვენახი) ყოფილა. ახლაც შეხვდებით აქა-იქ ხეებზე ასულ ვაზებს, რომელშიც, როგორც დამარწმუნეს, მშვენიერს ყურძენს ისხავენ. ერთის სიტყვით ხეხილის სიმრავლე და ვაზების გვარწმუნებს, რომ მონასტრის არე-მარე ოდესმე მშვენიერ ბაღს წარმოადგენდა...

ნეკრესის მონასტერში იყო საეპისკოპოსო კათედრა IV–VII საუკ. დაწყებული ვიდრე XVIII საუკ. ნახევრამდის, როდესაც კათედრა სრულიად გადმოტანილი იქმნა ს. შილდაში, მღვთისმშობლის ეკლესიაში.

დაარსება ნეკრესის მონასტრისა ეკუთვნის წმ. აბიბოსს, ნეკრესის ეპისკოპოსს, რომელიც იყო ერთი ათ-ცამეტაგან, რომელნიც მოვიდნენ საქართველოში მე-VI საუკ. სირიითგან ქრისტიანობის დასამკვიდრებლად (წმ. ნინოს შემდეგ), რადგანაც არც ერთ ამ წმიდა მამათაგანს არ აუშენებია თავის სამყოფელს

ადგილას გვარიანი ეკლესია, ამისათვის უნდა ვიფიქროთ, რომ ნეკრესის უმთავრესი ეკლესია არ არის აშენებული წმ. აბიბოსისაგან (პირველისაგან). როგორც სხვას, აბიბოსსაც ექნებოდა აქ მხოლოდ პატარა სენაკი, სადგომად და სალოცავად, როგორც სოფ. მცხეთაში წმ. ნინოს, სადაც თვით მოციქულთა სწორი ნიშნო მდგარა (ასე ამბობენ), მაგრამ რაც უნდა იყოს ნეკრესის ეკლესია უნდა იყოს აშენებული არა ადრე მე-VI საუკუნისა და არა გვიან მე-VII საუკუნისა, რადგანაც მხოლოდ ამ საუკუნეებში მეფობდა „ბაზილიკის“ არქიტექტურა ეკლესიებისათვის და არ იყო ჯერ გავრცელებული ვიზანტიური არქიტექტურა, შემოღებული იმპერატორის იუსტინიანე დიდისაგან სოფიის ტაძრის აშენებით მე-VI საუკუნის ნახევარში.

ნეკრესის მონასტერს ჰყოლია ყმები, სოფელ ნეკრესში, რომელიც მდებარეობდა მონასტრის დაბლა, დაცემულს ადგილზედ, და რომელიც კათედრის გაუქმების თანავე, XVIII საუკუნეში სოფელიც სოფ. შილდაში გადასახლებულა. ამჟამად სოფ. ნეკრესი შეადგენს სოფ. შილდის ერთ უბანს, რომელიც იწოდება „ნეკრესის“ უბნად; ზოგი კი „მირიანანთ“ უბანს უწოდებს, რადგანაც ხსენებულს უბანში მომეტებული მეკომურები გვარად მირიანანვილები არიან...

დღეობაზე ხალხი ბლომად იყო, მაგრამ მეტად შორი-შორს იდგნენ ერთმანეთზედ, რადგანაც დაბლა საშინელი ხშირი ჭალაა.

რ. ძამასაშვილი.
ქ. თელავი 1879წ. თებერვლის 24

3. ჟურნალი „ივერია“, 1888 წელი. „ნეკრესი“:

„ნეკრესს უწოდებს ან ერი ერთს დანგრეულს დაძველებულს ეკლესიას, რომელიც სოფ. შილდიდან ხუთის ვერსის მანძილზეა და არის გაშენებული კავკასიონის მთების ერთ პატარა სერზედ; ამ სერსაც ნეკრესის გორას ეძახიან. ძირს ამ სერს ერთი პატარა ხევი ჩამოუდის დასავლეთის მხრით; ამ ხევს, რომელსაც ეწოდების სასახლე ხევი, ნაპირები ქალითაა მოფენილი; ამ ქალასაც ნეკრესის ქალას ეძახიან. დაბლა ქალიდან სერის წვერამდე, სადაც ეკლესიაა, პატარა ვიწრო ბილიკი ადის, რომელზედაც ცხენით ან ფეხით შეიძლება გავლა და ეტლით კი შეუძლებელია. ის პატარა ალაგი ანუ მოედანი სერის წვეროზედ, სადაც ეკლესიაა აშენებული, ირგვლივ შემოზღუდულია ქვიტყირის გალავნით, რომელიც ორპირია; შიგნითა პირი გალავნისა ჰზლუდავს ნეკრესის ღვთისმშობლის ეკლესიას

და იმასთან გვერდით მიდგმულს მაღალს ორსართულიან სახლებს. მეორე პირი კი გალავნისა გარშემორტყმული აქვს მთელს მოედანს. ეს გალავანი რა თქმა უნდა არ არის მთლად შენახული. ზოგან ნახევრამდეა დანგრეული, ზოგან კი სულ მიწასთანაა გასწორებული.

როგორც მოგახსენეთ, შიგნით პირს გალავანში დგას ნეკრესის ღვთისმშობლის ეკლესია და მასთან ორსართულიანი სახლები; ეკლესია რომ ვსთქვათ, არაა ძალიან დაძველებული, შიგნით თითქმის მთელი მხატვრობა კედლებზედ სუფთად და გარკვევითაა შენახული; მხოლოდ თითოთოროლა ალაგს მხატვრობა გაშავებულია სანთლის ალისაგან (კარგი იქმნება ადგილობრივმა მღვდლებმა დაუშალოს მლოცავს კედლებზედ სანთლის დანთება) მაინცადა მაინც მხატვრობა ისე კარგადაა დაცული, რომ არაშეიარაღებულის თვალით შეიძლება ზოგიერთის ზედ წარწერების წაკითხვა და სხვადასხვა საღმრთო პირთა ცნო-

ბა. ზედ წარწერა, როგორც მე შევიტყვე, სამს ენაზეა: ქართულ-ხუცურს, ბერძნულსა და სლავიანურზედ. რაიცა შეეხება მხატვრობის ღირსებას, ფრიად ხელოვნურია და მშვენიერი. ამისი მაგვარი მხატვრობა მე მარტო სიონში მინახავს; ღვთისმშობლის სახე, მარჯვნივ და მარცხენით ანგელოზებითურთ, ერთნაირადაა დახატული ორივეგან. ეკლესიას ქვიტიკრის კანკელი აქვს, როგორც სხვა ძველს ეკლესიებს; მარჯვნივ და მარცხენით სამხროები აქვს, მაგრამ მარცხენით სულ დანგრეულა. ამ ეკლესიას, როგორც ზემორე მოგახსენეთ, მარჯვნივ მიშენებული აქვს გრძელი და მაღალი ორსართულიანი შენობა. შენობას სახურავი სრულებით ჩამონგრევა; ფანჯრები მაღალი აქვს ყველა მხრით; შიგ დაყოფილია დგიტი რამდენსამე პატარ-პატარა ოთახად; დაბლა სართულში მარანია, სადაც ქვევრები ეხლაც მთლადაა შენახული.

გარდა ამისა აქ კიდევ არის ცალცალკე შენობა, ერთი ეკლესია მთავარ ანგელოზისა. ეს ეკლესია ზემორე აღწერილ ეკლესიაზედ სულ ათის საყენის მანძილზე სდგას, დაძველებულია, მაგრამ დანგრეული კი არ არის; შენობა ფრიად მკვიდრია, შიგნით არავითარი მხატვრობის კვალიც არ ეტყობა. მარტო ფორმაზედ ემჩნევა, რომ ეკლესიაა და არა სახლი. მაგრამ ამ ეკლესიის ფორმა სრულებით არა ჰგავს ეხლანდელ ეკლესიების ფორმას; ამისი ფორმა თავისებურია; ეკლესია გარედამ შეხედვით სულ რგვალია. შესავალი მარჯვნივ აქვს ერთი და მეორე დასავლეთის მხრით. ეს კარები ჯერ სამხროებში შეიყვანს კაცს და მერე ეკლესიაში; ეკლესიის კედლები მაღლა თაღით არის გაერთებული; ხოლო საკურთხევის თაღი

უფრო მაღლა მიდის მრგვლად და იქ ერთდება, ასე რომ საკურთხეველი სიმაღლი ორჯერ აღემატება დანარჩენ ნაწილებს ეკლესიისას.

მეორე შენობა სივრცით პატარაა და დაძველებული; შენობას ძირს დაბლა ჩასავალი კიბე აქვს; ეს კიბე საუენ ნახევარზედ მიდის ძირს, ამ კიბეს მიჰყავს კაცი გამოთხრილს ოთახებში, რომლებშიც უმარხავთ მიცვალებულები. ეხლა კი ამ მიცვალებულთა მარტო ძვლებილა დარჩენილი. ეს აკლდამები მე თვითონ არ დამითვალიერებია, რადგანაც შიგ ძალიან ბნელა და ამასთანავე უზარმაზარი მცურავებიც ბუდობენ. მაგრამ ბევრს გაუბეღია და ჩასულა სანთლით; ამ გამბედავთ ახლო-მახლო კი დაუთვალიერებიათ აკლდამა და შორს მაინც კიდევ ვერ გაუბედნიათ ჩასვლა; როგორც ესენი გვიანბობენ, აკლდამა ფრიად ფართოა.

გარდა ამისა, ზოგნი ამბობენ, ვითომც გვირაბი იყოს გაყვანილი ზევიდამ ძირს სასახლის ხევამდე, მაგრამ ამ გვირაბისა არავითარი კვალი არ ეტყობოდა.

ვგონებ, რომ, ტყუილი უნდა იყოს, ჯერ ერთი იმიტომ რომ ამოდენა მანძილზედ ძნელია და შეუძლებელიცაა გვირაბის გაყვანა, მეორედ იმიტომ, რომ საჭირო არ იქნებოდა გვირაბის გაყვანა, რადგანაც პატარა მდინარე წყალი ზემოთაც გამოდის. აქვე გორაზედ უნდა შევნიშნოთ ორი ალაგი, ერთი ნავენახარი, რომელიც გალავნის გარეთ ჩრდილოეთის მხრით ყოფილა, და აგრეთვე ნაბალარი; აქნობამდე დარჩომილა ლეღვისა და ბრონეულის ხეები.

ამრიგად მე ავუწერე მკითხველს მოკლედ ყველაფერი, რაიცა ღირსშესანიშნავი იყო მაღლა ნეკრესის გორაზედ. ახლა ჩამოვიდეთ ძირს

ჭალაში, სადაც სასახლე ხევი მომდინარეობს. აქ ბევრი ნანგრევი ციხეებია; მთლად არის შენახული ერთი ციხე (ამასაც სახურავი აქვს ჩამონგრეული), რომელსაც აღნიანთ ციხეს ეძახიან მარნებისა და სახლების ნიშები ეტყობა; ბევრს ალაგს შეხვდებით ქვევრებს, აგრეთვე დანგრეულ ყორეებს და ლობეებს, რომლებიც პყოფდნენ ოდესმე ერთ სახლკარს მეორისაგან. ყველა ეს ნიშნები ცხადად გვიჩვენებ, რომ სადაც ეხლა დიდი ნეკრესის ჭალაა, იქ ყოფილა სოფელი, ან ქალაქი და ოდესმე უცხოვრია ხალხს.

ნეკრესის ეკლესიას თავისი დღეობა აქვს და დღეს აქამომდე მლოცველნი დაიარებიან. „ნეკრესობა“ მოდის ოცდახუთს ქრისტეშობის თვეს, ზამთრობით; მაინცა და მაინც სიცივეს არ ეპუება ხალხი და მიდის დღეობას ღამის თევით; მთელი ის ნეკრესის ჭალა სულ ერთიანად ივსება მლოცავით, მლოცავი უფრო შილდიდან მიდის. სასიამოვნოა ამ დროს მალლა გორიდან

ძირს ჭალის ცქერა, საცა აქა იქ ანთებულია დიდი ცეცხლები, რომელიც ცალ-ცალკე უნთი-ათ ყველა ოჯახებს, მშვენიერ ნათელს მოჰყენენ მთელს მიდამო არემარეს. ამას დაუმატეთ ცეცხლის პირას გახურებული ღვინის სმა ლხინი და ძველებური კახური სიმღერა, რომელიც ატკობს ყოველი ადამიანის ყურთასმენას, ქალების ლხინი – მუსიკა-დაირა, მხიარული ჟრიალი, ხუმრობა, და თქვენ წარმოგიდგებათ სრული სურათი „ნეკრესობისა“.

ვისაც ჰსურს ნეკრესის დათვალიერება, სჯობს ზამთრობით ან შემოდგომით მობრძანდეს შილდაში; ზაფხულობით ძნელია და დიდი სიფრთხილევცა სჭირს დამთვალიერებელს უზარმაზარ გველებისაგან. 1886 წელს ნახა ბ-ნმა დ. ფურცელაძემ. ვგონებ საჭიროა რომ კარგად და დანვრილებით გამოიკვლიონ ეს ძველი ნაშთი, რადგან ვინ იცის რა არ აღმოაჩინოს ამ გამოკვლევამ“.

მ. მ-ძე მირიანაშვილი.

საქართველოში ქრისტიანობის დამკვიდრებიდან მოყოლებული, მოქმედი ეკლესიები სარიტუალო დღეებში სხვა სასმელ-სანოვაგესთან ერთად, შესანიშნავად იღებდნენ საკლავს – ძროხას, ცხვარს, ფრინველს. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ საქართველოში არც-ერთი ეკლესია შესანიშნავად ღორს არ იღებდა, გარდა კახეთის ნეკრესისა. ამ მოვლენის მეცნიერული ახსნა ასეთია – ნაქალაქარ ნეკრესის წარმართულ ტაძრებს შორის სპარსულ-რომაული ლეთაებისადმი, მითრასადმი მიძღვნილი სამლოცველოც იქმნებოდა, რომელსაც მსხვერპლად ტახებს სწირავდნენ. ეს უძველესი ტრადიცია ამ მხარეში ისეთი გამძლე აღმოჩნდა, რომ მისი აღმოფხვრა ქრისტიანულმა ეკლესიამაც კი ვერ შეძლო და შემგუებლობა გამოიჩინა.

ახლა კი უინტერესო არ უნდა იყოს, როგორაა წარმოდგენილი ამ ტრადიციის ხალხური, გულუბნური ახსნა კახეთის ამ მხარეში ფრიად გავრცელებულ ლეგენდაში „ღორებმა გადაარჩინეს“ (ჩანერილია სოფელ შილდაში):

„ძველად თათრებს ერთი ავი მეფე ჰყოლიათ, სახელად შაურბაზი [შაჰ-აბასი ხომ არ იგულისხმება? ნ. ბ.]. შაურბაზი რომ დაბადებულა, მარჯვენა ხელი წითლად ჰქონია შეღებილი. მოლებს სიტყვა წინ დაუგდიათ და უთქვამთ: „ჩვენი შაჰი მკლავ უძლეველი იქნებაო. ქვეყანას დალაშქრავს, დედამიწას სისხლით მორწყავსო“.

თითქოს აცხადდა მოლების წინათქმა. შაურბაზმა თავის ტახტზე ასვლის დღეს მამისეული ხმალი სისხლით სავსე კასრში ამოავლო და ბაი-

ყუშად განაცხადა: ამიერიდან ჩემს ხმალს პირზე სისხლი არ უნდა შეაშრეს. ადამიანის ხორცილთ დღენიდაც გაუმაძღარი უნდა იყოსო.

შაურბაზმა მოკლე დროში მთელი ხმელეთი დაიპყრო. ხალხმა მეორე სახელად „შავი ჭირი“ შეარქვა, რადგანაც, სადაც კი შეესეოდა შავი ჭირივით ავლებდა მუსრს ყველას. არ ინდობდა არც დიდსა და არც პატარას, არც ქალსა და არც კაცს.

ერთ წელიწადს შაურბაზი საქართველოსაც შემოესია. „შავი ჭირის შიშმა მთელი კახეთი ააფორიაქა. ხალხი პირალებით აიყარა. მთებსა და ტყეებში გაიხიზნა. გაქცეულებმა თან წაიყვანეს ყველა შინაური ცხოველი: ცხენი, ძროხა, ვირი, ღორი, ცხვარი, თხა, ძაღლი და სხვანი. საოჯახო ქონება კი ლოგინსაფენი, ჭურჭელი, სპილენძი და სხვა ორმოვებში დამალეს.

დაიწყო ომი. დღისით და ღამით სისხლის წვიმა მოდიოდა. ბოლოს გაუჭირდათ ქართველებს და ნელ-ნელა უკან დაიწყეს დახევა. მტრის ჯარი კალიასავით მოედო გაუკაცრიელებულ ქვეყანას. არნახული საცოდაობა დატრიალდა კახეთის მიწა-წყალზე, ყველგან ცეცხლის ზღვა ბრიალებდა. იწვოდა მოუმკელი ყანები, გაფიცებული ბალახი და თივის ზვინები. სოფლებსა და ქალაქების თავზე ავარდნილი ცეცხლის აღსაგან ცა წითლად იყო შეღებილი. სისხლით გამძღარმა შაურბაზმა, ქვეყნის აოხრებას რომ მორჩა, ათასკაციანი რაზმები შეუსია ხალხს ტყეში.

რამდენიმე ქართული ოჯახი ნეკრესის საყდარს შეჰხიზნებოდა, რომელსაც საიმედო ქვიტ-

კირის კედელი ჰქონდა შემოვლებული. ერთ-ერთ-მა რაზმმა მათაც მიაგნო და ალყა შემოარტყა. შეუთვალეს: „აქედან ფეხს არ მოვიცვლით, ამიტომ გიჯობთ ახლავე დაგვენებდეთო!“

ქართველები საგონებელში ჩავარდნენ. რა ელონათ, რა ხერხი ეხმარათ, რომ ყიზილბაშებს ცოცხალი ხელში არ ჩავარდნოდნენ. იფიქრეს, ითათბირეს და ბოლოს გაახსენდათ, რომ თათრებს ღორი ძალიან ეჯავრებათ, სადაც კი იმას დაინახავენ იქ გავლას ერიდებიან. მოაგონდათ ეს და გადანყვიტეს: შიგნით მყოფ ღორებისათვის თავი მოეყარათ. სამ დღეს მშვიერი ჰყოლოდათ, მე-4 დღეს კი გათენებისას, გალავნის კარები გაეღოთ და გარეთ გაეყარათ, თვითონ კი შიგნიდან სეირი ეყურებიან. ასეც მოიქცნენ. თათრები ახალი ამდგრები იყვნენ, რომ გალავნიდან გამოყრილი ღორები ღრუტუნით მიესივნენ. ყიზილბაშებს თავგზა აებნათ, ისინი ქუდმოგლეჯილი გარბოდნენ და გაიძახოდნენ:

- დონლუზ!.. დონლუზ!... ალაჰ!... ალაჰ!...

-ო. ღორებს ეგონათ საქმელზე გვეძახიანო და უკან ღრუტუნითა და ჭყვიტინით მისდევდნენ. ბევრმა ყიზილბაშმა თავი ძალად დაიღუპა. ზოგი კლდეზე გადაიჩეხა, ზოგი წყალში გადავარდა, ვინც გადარჩა შაჰს ეახლა და მოახსენა:

- დიდებულო შაურბაზ! გურჯებს სანად-ირო ძაღლებივით ღორები დაუგეშიათ, დილას გამოგვიყვანეს და ვიდრე ალაზანს არ გამოგვაცილეს თავი არ დაგვანებეს. წყეულები არ-შინის სიგრძე ეშვებს აღმასებივით მოაეღებდნენ. ახლა ვინც ჩვენთან ერთად არ გამოცხადდა, არ ვიცით რას უზამდნენ, შესჭამდნენ თუ ტყვედ წაიყვანდნენ.

შაურბაზმა იმავე დღეს ბრძანება გასცა: ნეკრესის ციხეს ალყა მოხსენით და იმ ადგილებს ახლო არ გაეკაროთ.

რაკი ეკლესიაში შეხიზნული ქართველები ღორებმა გადაარჩინეს, იმ დღიდან წესად შემოიღეს, ყოველწლიურად ნეკრესობის დღეს ღორი დაეკლათ და მსხვერპლად შეენირათ“.

ნეკრესის მონასტრისა და ეპარქიის აღმშენებლობა

საბედნიეროდ, საქართველოში ძალადობით დამყარებული, თითქმის 70-წლიანი კომუნისტური, ათეისტური რეჟიმის მიერ უაღრესად შევიწროებული, ქრისტიანული ეკლესიის წიაღში და ქართველ ერში, სავსებით მაინც არ მიწველებულა მართლმადიდებლური რწმენისადმი ერთგულებისა და უფლისადმი სასოების გრძნობა. ქართველი ხალხის დედა-ეკლესიისკენ მობრუნება განსაკუთრებით საგრძნობი გახდა 1977 წლის შემდგომ პერიოდში, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის საჭეთმყრობელის, უნ-მიდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის დაუღალა-

ვი, თავდადებული მოღვაწეობის შედეგად. 1990 წლიდან მოყოლებული, საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ ხანაში, ჩვენი ქვეყანის მოსახლეობაში ქრისტიანულ რწმენის გაძლიერების, ქრისტიანული ინსტიტუციების აღმავლობის პროცესი კიდევ უფრო ნაყოფიერი და თვალნათელი გახდა. მთელ საქართველოში დაიწყო ეკლესია-მონასტრების რეაბილიტაცია-აღმშენებლობა.

ღვთის განგებითა და წმიდა აბიბოს ნეკრესელის ლოცვა-კურთხევით, 1997 წლის შობის

ნეკრესის მამათა მონასტრის ძმობა

12 დეკემბერი. ნეკრესობა. მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა, ნეკრესელი მიტროპოლიტი ლოცავს მრევლს

მარხვაში, საუკუნეთა შემდეგ აღდგა ისტორიული ნეკრესის ეპარქია, რომლის მმართველადაც საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის წმინდა სინოდის განჩინებით დაინიშნა მთავარეპისკოპოსი სერგი (ჩეკურიშვილი). 2000 წლიდან იგი მიტროპოლიტის ხარისხშია. სწორედ საღმრთო საქმეთა აღსრულების დიდი უნართა და პატრიოტიზმით აღსავსე ამ მღვდელმთავრის სახელთანაა დაკავშირებული ნეკრესის ეპარქიაში ქრისტიანული სულიერი ცხოვრების აღმავლობა უკანასკნელ წლებში. 2000 წლის 7 იანვარს, მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, ნეკრესელი მიტროპოლიტი სერგის ლოცვა-

კურთხევით განახლდა სამონასტრო ცხოვრება ნეკრესის მამათა მონასტერში და აქვე სამიტროპოლიტო კათედრაც აღდგა.

თავდაპირველად მონასტრის ძმობას წარმოადგენდნენ 1 მღვდელმონაზონი და 4 მორჩილი. 2001-2008 წლებში ისტორიული მონასტრის ტერიტორიაზე მცირე მასშტაბის რესტავრაცია ჩაუტარდა ძველ ეკლესიებს და დამხმარე ნაგებობებს, აშენდა ბერების საერთო საცხოვრებელი ხის სახლი. ისტორიული მონასტრისკენ მიმავალი ციცაბო აღმართის დასაწყისთან, ახლად დაფუძნებულ ქვედა მონასტერში აიგო წმინდა მღვდელმონაშე აბიბოს ნეკრესელის სახელობის

წირვა ნეკრესის მონასტრის
ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძარში

გუმბათიანი ტაძარი, მის მახლობლად კი აშენდა ქვის სენაკები, ახალი სატრაპეზო.

2009-2010 წლებში მიტროპოლიტი სერგის ლოცვა-კურთხევით და საქართველოს მთავრობის დახმარებით (კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროსა და საქართველოს კულტურის დაცვის ფონდის უშუალო ძალისხმევით) ჩატარდა ნეკრესის სამონასტრო კომპლექსის ფართომასშტაბიანი სარეაბილიტაციო და აღმშენებლობითი სამუშაოები. რესტავრაცია ჩაუტარდა ყველა ისტორიულ ეკლესიას და ნაგებობას, მოეწყო ზედა და ქვედა მონასტრების დამაკავშირებელი თანამედროვე ტიპის საავტომობილო გზა, კეთილმოეწყო მონასტრის ტერიტორია და ამოქმედდა სამომლოცველო-ტურისტული ინფრასტრუქტურისთვის გან-

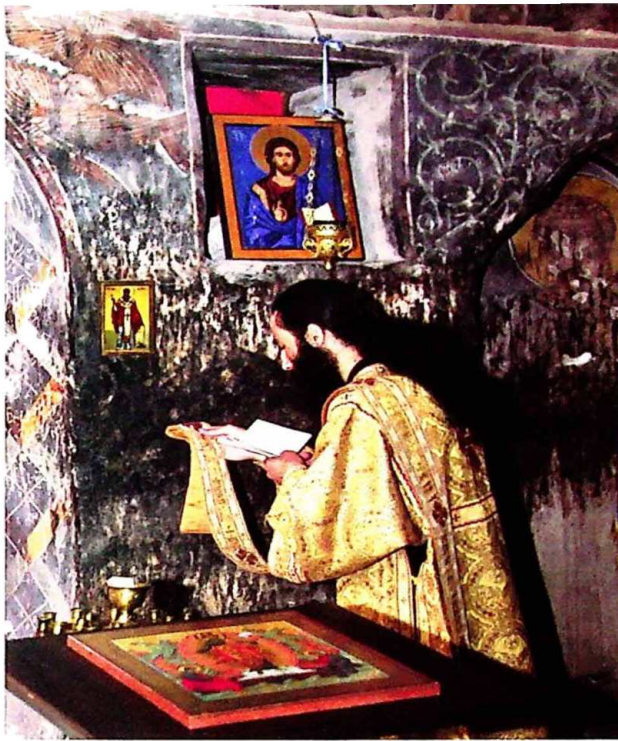

წმიდა აბიბოს ნეკრესელის პარაკლისი

კუთვნილი ობიექტები – საეკლესიო მაღაზია, დასასვენებელი კუთხეები, სატრაპეზო სტუმართათვის. ქვედა მონასტერში აიგო ნაკურთხი წყლით განსაბანი აუზი, აგრეთვე სასტუმრო მომლოცველთათვის, სადაც მათ, სურვილისდა მიხედვით, შეეძლებათ მონასტრული ტიპიკონით ცხოვრება.

მარშრუტს ამშვენებს ბიბლიურ და სახარებისეულ სიუჟეტებზე შექმნილი ნახატი პანოები, რომელთა დანიშნულებაა ტურისტთა და მომლოცველთათვის, (განსაკუთრებით ახალგაზრდა მოგზაურთათვის) ქრისტიანობის შესახებ ცოდნის ამაღლება და მართლმადიდებლური რწმენის განმტკიცება

მონასტრის ტერიტორიაზე მდებარე, IX ს-ის რესტავრირებულ საეპისკოპოსო სასახლეში მოწყობილია მუზეუმი, რომლის ექსპოზიცია დამთვალიერებლებს მოუთხრობს ქართული კულტურის ისტორიაში ქრისტიანული მრწამსის

წმიდა აბიბოს ნეკრესელის დაუჯდომელი

მნიშვნელობის შესახებ, აგრეთვე, უშუალოდ ნეკრესის მონასტრისა და ეპარქიის მდიდარ, საინტერესო ისტორიულ წარსულზე. მუზეუმში წარმოდგენილია აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებული წერილობითი და ნივთიერი დოკუმენტები, ხატები და საეკლესიო დანიშნულების ნივთები, ნეკრესის მონასტრისა და უძველესი ნაქალაქარის ტერიტორიაზე ჩატარებული არქეოლოგიური გათხრებისას მოპოვებული ნივთები.

ხატწერის სახელოსნოში

მონასტრის ტერიტორიაზე დამონტაჟებულია ძლიერი ხილვადობის ჭოგრიტი, რომლის საშუალებითაც ტურისტებსა და მომლოცველებს შეუძლიათ დატკბნენ მთელი კახეთის ულამაზესი სანახებით, ხელისგულივით გაშლილი ალაზნის ველით, ქალაქების — თელავის, გურჯაანის და სიღნაღის პეიზაჟებით.

წმიდა აბიბოს ნეკრესელის მამათა მონასტერში ამჟამად მოღვაწეობს 3 მღვდელმონაზონი, 3 ბერდიაკონი, 2 ბერი, 3 კაბიანი და

ხის ნივთების ხევნა, ნახშირის დამზადება
და ფუტკრის მოვლა

ნ უკაბო მორჩილი. მონასტრის წინამძღვარია მღვდელმონაზონი ანტონი (პავლიაშვილი). მონასტერში ყოველდღიურად აღესრულება წირვა; ასევე ყოველდღიურად იკითხება წმ. აბიბოს ნეკრესელის პარაკლისი და დაუჯდომელი საგალობელი; აღევლინება პანაშვიდები მიცვალებულთათვის.

2007 წლიდან მონასტერში არსებობს ხატწერის სკოლა, სადაც ბერები და მორჩილები წერენ მართლმადიდებლური კანონიკით, მაღალმხატვრულად შესრულებულ, ქართული და ბიზანტიური სტილის ხატებს.

ნეკრესის მამათა მონასტრის ძმობის წევრების ყოველდღიური მორჩილებანია: სანთლების და სასაქმევლე ნახშირის დამზადება, ხის მხატვრული ნივთების ხევნა და სხვა ხელსაქმე. ვენახისა და ხილის ბაღების მოვლა, ბაღჩეული კულტურების მოყვანა, ფუტკრის მოვლა.

როგორც ნიგნის წინა ნაკვეთებში აღვნიშნეთ, ნეკრესის მონასტერი ისტორიულად, საუკუნეების განმავლობაში, კახეთის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სასულიერო და კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრი იყო. ნეკრესის მონასტერი, მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის ლოცვა-კურთხევით, ამ ტრადიციას ამჟამადც აგრძელებს.

2009 წლის 24 აპრილს, ნეკრესელი მიტროპოლიტი სერგის ლოცვა-კურთხევით დაარსდა წმიდა აბიბოს ნეკრესელის სახელობის სასულიერო სემინარია (მომავალში, შესაბამისი მატერიალური ბაზის შექმნის შემდეგ, დღესდღეობით გრემის მთავარანგელოზ მიქაელის სახელობის მამათა მონასტრის ტერიტორიაზე განთავსებული ეს საგანმანათლებლო დაწესებულება, ნეკრესის მამათა მონასტერში დაიდებს ბინას).

სასულიერო სემინარიის მიზანია მოამზადოს

სასულიერო პირები სრულიად საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის საჭიროებისათვის, საღვთისმეტყველო საგნების სპეციალისტები საერო სასწავლებლებისათვის, აგრეთვე ქრისტიანული გამოყენებითი ხელოვნების სპეციალისტები.

სემინარიის რექტორია ნეკრესელი მიტროპოლიტი სერგი (ჩეკურიშვილი). სემინარიაში სწავლის ხანგრძლივობა 4 წელია. დღესდღეობით სემინარიას გააჩნია თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი ინვენტარით აღჭურვილი სასწავლო აუდიტორია, კეთილმოწყობილი სატრაპეზო და საერთო საცხოვრებელი სტუდენტთათვის. ამჟამად სემინარიაში სწავლობს 10 სტუდენტი და 1 თავისუფალი მსმენელი. სემინარიეს სასწავლო-აღმზრდელობით მუშაობას ხელმძღვანელობს 2 მოძღვარი და 10 კვალიფიციური პედაგოგი. სემინარიაში დიდი ყურადღება ეთმობა შემდეგი საგნების შეს-

წმიდა აბიბოს ნეკრესელის სახელობის სასულიერო სემინარიის სტუდენტები მეცადინეობისას

სემინარიის სტუდენტები გალობენ
გრემის მთავარანგელოზის ტაძარში

წავლას: ძველი და ახალი აღთქმა, კატეხიზმო, ლიტურგიკა, მსოფლიო საეკლესიო ისტორია, საქართველოს ისტორია, ხატწერა, საეკლესიო გალობა და სხვ. სემინარიის რამდენიმე სტუდენტს საუკეთესო შედეგი აქვს ხატწერაში. სემინარიის მგალობელ ვაჟთა გუნდი რეგულარულად მსახურობს ნეკრესის ეპარქიის სხვადასხვა ტაძრებში და მონასტრებში. სემინარია თანამშრომლობს საერთაშორისო ორგანიზაციებთან. მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოების ლოცვა-კურთხევით სტუდენტები უკვე იმყოფებოდნენ ქრისტიანული საზღვარგარეთის წმინდა ადგილების მოსალოცად და ასეთი კონტაქტები კვლავაც გაგრძელდება.

1999 წელს, ყვარლის სკოლა-ინტერნატის ბაზაზე დაარსდა წმიდა ილია მართლის სახელობის გიმნაზია. გიმნაზია მოქმედებს სრულიად საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის სახელით, თანახმად სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მიერ მინიჭებული უფლებამოსილებისა.

გიმნაზიის მიზანია მოსწავლეთათვის ზოგა-

დი – დანყებითი საბაზო და საშუალო განათლების მიცემა, სულიერად და ფიზიკურად ჯანსაღი, ქრისტიანული კულტურისა და ეროვნული ტრადიციების მატარებელი მომავალი თაობების აღზრდა. გარდა ამისა, მოსწავლეები გიმნაზიაში სახელობო და სახელოვნებო განათლებასაც ეუფლებიან.

გიმნაზიაში სწავლება ქართულ ენაზე მიმდინარეობს, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ეროვნული სასწავლო პროგრამებით, ამასთან, ისწავლება სასულიერო საგნებიც. დიდი ყურადღება ექცევა უცხო ენების – ინგლისურის, რუსულის, გერმანულის შესწავლას, მუსიკალურ განათლებას. გიმნაზიის 235 მოსწავლის სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობას უძღვება 34 კვალიფიციური პედაგოგი.

გიმნაზიის მოსწავლეები აქტიურად მონაწილეობენ სასაწავლო-შემოქმედებით კონფერენციებში, განათლების და მეცნიერების სამინისტროსა და რაიონის რესურსცენტრის მიერ ჩატარებულ ყველა სასკოლო ღონისძიე-

წმიდა ილია მართლის სახელობის ყვარლის გიმნაზია

ბაში. გიმნაზიაში სისტემატურად იმართება სასწავლო კონფერენციები, სპორტული შეჯიბრებები, ბავშვთა შემოქმედების გამოფენები, ექსკურსიები, შეხვედრები გამოჩენილ ადამიანებთან. გიმნაზიის 2008-2009 სასწავლო წლის 12 კურსდამთავრებულიდან ხუთმა წარმატებით ჩააბარა მისაღები გამოცდები და ჩაირიცხნენ სხვადასხვა უმაღლეს სასწავლებელში.

დღეს გიმნაზიას აქვს განახლებული ინვენტარით აღჭურვილი, გარემონტებული საკლასო ოთახები, კომპიუტერული კაბინეტი, თანამედროვე ტიპის, განახლებული სპორტული დარბაზი, თანამედროვე სტანდარტების დონეზე აღჭურვილი სასადილო და 200 ადგილიანი სააქტო

დარბაზი. მოსწავლეები უზრუნველყოფილნი არიან ერთჯერადი უფასო კვებით. გიმნაზიაში სწავლება უფასოა.

უალრესად თბილი და მშვიდი გარემო, მოსწავლეებისა და მასწავლებლების ურთიერთპატივისცემა, კეთილგანწყობილ მშობლებთან თანამშრომლობა და ერთობლივი ზრუნვა აღსაზრდელთა პარმონიულ პიროვნებად ჩამოსაყალიბებლად – ასეთია გიმნაზიის სავიზიტო ბარათი.

წმიდა ილია მართლის სახელობის გიმნაზიის მოსწავლეთა სულიერი და ზნეობრივი აღზრდის წმინდათანმინდა საქმეს მზრუნველებთან და პედაგოგებთან ერთად ემსახურებიან ნეკრესის ეპარქიის სასულიერო პირები.

საქართველოს საპატრიარქოს ნეკრესის ეპარქიაში მოქმედი მონასტრები

1. წმიდა აბიბოს ნეკრესელის სახელობის ნეკრესის მამათა მონასტერი.
მღვდელ-მონაზონი ანტონი (პავლიაშვილი) – მონასტრის წინამძღვარი.
2. მთავარანგელოზთა სახელობის გრემის მამათა მონასტერი.
ბერდიაკონი იოანე (ბალიაშვილი) – მონასტრის წინამძღვარი.
3. წმიდა იოანე მხედრის სახელობის ლომისციხის მამათა მონასტერი.
მღვდელმონაზონი იოანე (გივიშვილი) – მონასტრის წინამძღვარი.
4. ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის შობის სახელობის დუბის დედათა მონასტერი.
მღვდელმსახური ბადრი (არჩუაძე) – ტაძრის წინამძღვარი.
მონაზონი თეკლა (კანანაძე) – მონასტრის წინამძღვარი.
5. ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის ხარების სახელობის დედათა მონასტერი
(ყვარლის მეურნეობის დასახლება).
მონაზონი მართა (კერესელიძე) – მონასტრის წინამძღვარი.
6. წმ. ნიკოლოზის სახელობის დედათა მონასტერი.
მონაზონი ეფროსინია (კორნიჩენკო).

საქართველოს საპატრიარქოს ნეკრესის ეპარქიაში მოქმედი ტაძრები

ყვარლის რაიონი

1. წმიდა იოანე ნათლისმცემლის ტაძარი.
დეკანოზი ბენიამინი (ჩოხორლიშვილი) –
ტაძრის წინამძღვარი.
2. მაცხოვრის ფერიცვალების სახელობის
ტაძარი.
მღვდელმსახური მიქაელი (ღულუნიშ-
ვილი).
3. წმიდა სამების სახელობის „ქინძმარაუ-
ლის მარნის“ ტაძარი.
4. წმიდა თომა მოციქულის სახელობის ტაძარი –
სოფ. ჭიკაანი. მღვდელი დავითი (სუთიძე) ტაძრის წინამძღვარი.
5. ღმრთისმშობლის შობის სახელობის ტაძარი – სოფ. შილდა.
მღვდელი მიქაელ (ღულუნიშვილი) – ტაძრის წინამძღვარი.
6. ფერიცვალების სახელობის ტაძარი – სოფ. შილდა.
7. ღმრთისმშობლის შობის სახელობის
ტაძარი – სოფ. საბუე.
მღვდელი მარკოზი (ხატიაშვილი) – ტაძ-
რის მღვდელმსახური.
8. ივერიის ღმრთისმშობლის ხატის სახელო-
ბის ტაძარი – სოფ. კუჭატანი.
მღვდელი მიქაელი (ღულუნიშვილი) – ტაძ-
რის მღვდელმსახური.
9. ღმრთისმშობლის შობის სახელობის
ტაძარი – სოფ. ახალსოფელი.
მღვდელი ზაქარია (მაყაშვილი) – ტაძრის
წინამძღვარი.

ყვარლის წმიდა იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ტაძარი
(ჭაჭაყაძეების საგვარეულო საძვალე)

ახალსოფლის (ძველი გავაზის)
ღმრთისმშობლის შობის სახელობის ტაძარი

10. წმიდა იოანე ნათლისმცემლის სახელობის ტაძარი – სოფ. ახალსოფელი.
მღვდელი ბესარიონი (ზურაბიშვილი).
11. წმიდა დიდმონამე გიორგის სახელობის ტაძარი – სოფ. გაეაზი.
12. წმიდა მოციქულ თომას სახელობის ტაძარი.
მღვდელი დავით (სუთიძე) – ტაძრის წინამძღვარი.

ლაგოდეხის რაიონი

1. წმიდა სამების ტაძარი.
მღვდელი ნიკოლოზი (ნატროშვილი) – ტაძრის წინამძღვარი.
2. ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარი – სოფ. ვარდისუბანი.
მღვდელი მამუკა (ქამბაძე) – წინამძღვარი.
3. წმიდა ნიკოლოზ სასწაულთმოქმედის სახელობის ტაძარი – ყარსუბანი.
მღვდელი გიორგი (ხაჩიძე) – წინამძღვარი.
4. წმიდა თეოდორე ტირონის სახელობის ტაძარი – სოფ. ლელიანი.
მღვდელი გიორგი (კირკიტაძე) – წინამძღვარი.
5. წმიდა დიდმონამე გიორგის სახელობის ტაძარი – სოფ. გიორგეთი.
6. ყაზანის ღმრთისმშობლის ხატის სახელობის საკათედრო ტაძარი.
 - 1) დეკანოზი თეოდორე (ხუციშვილი) – ტაძრის წინამძღვარი.
 - 2) მღვდელი ავთანდილი (ჯავახიშვილი) – ტაძრის მღვდელმსახური.
 - 3) მღვდელი რევაზი (გელაშვილი) – ტაძრის მღვდელმსახური.
 - 4) მღვდელი კახაბერი (გოგოლაძე) – ტაძრის მღვდელმსახური.

ლაგოდეხის ყაზანის ღმრთისმშობლის ხატის სახელობის საკათედრო ტაძარი

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მროველი ლეონტი. ცხოვრება ქართველთა მეფეთა. ქართლის ცხოვრება, ტ. I. თბ., 1955.
2. მოქცევა ქართლისაჲ. შატბერდის კრებული X საუკუნისა. თბ., 1979.
3. ბატონიშვილი ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება, ტ. IV. თბ., 1973.
4. აბულაძე ი. ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები. თბ., 1955.
5. ალექსიძე ზ. „ეპისტოლეთა წიგნი“. თბ., 1968.
6. ალექსიძე ზ. რელიგიური სიტუაციის შესახებ VI ს. კავკასიაში. საქართველოს მეცნ. აკად. „მაცნე“, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნ. ისტორიის სერია, №1. თბ., 1974.
7. ანდლულაძე ნ., თუმანიშვილი დ., საყვარელიძე თ. ბოლნისის სიონის საკითხისათვის. „მაცნე“, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნ. ისტორიის სერია, №3. თბ., 1984.
8. ასურელ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები. ს. კაკაბაძის რედაქციით. თბ., 1928.
9. აფხაზავა ნ. ქვემო ალევი ადრეულ შუა საუკუნეებში, თბ., 1988.
10. აფხაზავა ნ. ადრეული შუასაუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოს ნივთიერი კულტურა, თბ., 1979.
11. ბახტაძე ნ. კლდის ხუროთმოძღვრების გენეზისი და განვითარების გზები საქართველოში. თბ., 2007.
12. ბახტაძე ნ. ნეკრესის ნაქალაქარზე გამოვლენილი ჭაბუკაურის ბაზილიკის დათარიღებისათვის. „ძიებანი“, 19. თბ., 2009.
13. ბახტაძე ნ. ნეკრესის მონასტრის მემორიალური სამლოცველოს არქეოლოგიური კვლევის შედეგები. საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მოამბე, I (46-B). თბ., 2010.
14. ბახტაძე ნ., ზენდერი კ., მირიანაშვილი ლ., კუპრაშვილი ნ., ჯოჯუა თ. პირღებულის მონასტერი, თბ., 2005.
15. ბახტაძე ნ. ქართული სამონასტრო მოძრაობის სათავეებთან. ძეგლის მეგობარი, 112. თბ., 2001.
16. ბახტაძე ნ. შუა საუკუნეების ქართული მონასტრების გენეზისისა და სტრუქტურის ზოგიერთი პრობლემა თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ლოგოსი, 1. თბ., 2003.
17. ბერიძე ვ. ძველი ქართული ხუროთმოძღვრება. თბ., 1974.
18. გამყრელიძე თ. წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა. თბ., 1990.
19. გოილაძე ვ. ასურელ მამათა სამშობლო და საქართველო. თბ., 2002.
20. გოილაძე ვ. ფარნავეზიანთა სახლის ქრისტიან მეფეთა ქრონოლოგია. თბ., 1990.
21. გოილაძე ვ. ქართული ეკლესიის სათავეებთან. თბ., 1991.
22. დათუნაშვილი ნ. ნეკრესის ღმრთისმშობლის მიძინების ტაძრის მხატვრობა. საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მოამბე, I (46-B). თბ., 2010.
23. ელიზბარაშვილი ი. ნეკრესი. თბ., 1986.
24. იოანე ბატონიშვილი. კალმასობა. ტ. II. თბ., 1948.
25. იოსელიანი პ. ცხოვრება გიორგი XII. თბ., 1978.
26. იოსელიანი პ. ცხოვრება გიორგი მეათცამეტისა. ქართული მწერლობა. ტ. X. თბ., 1995.
27. კარბელაშვილი პ. იერარქია საქართველოს ეკლესიისა. თბ., 1900.
28. კეკელიძე კ. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია. თბ., 2010.

- რია, ტ.1. თბ., 1980.
29. კიკნაძე, ზ., მირზაშვილი თ. კულტურის ისტორიის კვლევის მეთოდებისათვის. „კრიტიკა“, №2. თბ., 1987.
 30. ლომთათიძე გ. ქალაქი რუსთავი არქეოლოგიური ძეგლების მიხედვით. კრებულში: რუსთავი. არქეოლოგიური გათხრები 1946-1965. თბ., 1988.
 31. მამაიაშვილი ნ. ქალაქი ჭერემი. თბ., 2004.
 32. მენაბდე ლ. ძველი ქართული მწერლობის კერები. ტ. I. თბ., 1980.
 33. მირიანაშვილი გ. ნეკრესი. „ივერია“, 1888, №203. თბილისი.
 34. მიწიშვილი მ. მოჭიქული ჭურჭელი ძველ საქართველოში, IX-XIII სს. თბ., 1969.
 35. მოქალაქეობა და წამება აბიბოს ნეკრესელი ეპისკოპოსისაი. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I. თბ., 1964.
 36. მუსხელიშვილი დ. საქართველო IV-VIII საუკუნეებში. თბ., 2003.
 37. მუსხელიშვილი დ. ციხე-ქალაქი უჯარმა. თბ., 1966.
 38. მუსხელიშვილი ლ., ზიდაშელი შ., ჯაფარიძე ვ. გუდარეხის პირველი და მეორე (1938 და 1939 წწ) არქეოლოგიური კამპანიის ანგარიში. თბ., 1954.
 39. თ. პაპუაშვილი. შერეთ-ალბანეთის ისტორიიდან (ქართულ-სომხური წყაროების მიხედვით). მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ტ. 35. თბ., 1963.
 40. ჟორდანიას თ. ქართლ-კახეთის მონასტრებისა და ეკლესიების ისტორიული საბუთები. ფოთი, 1903.
 41. ჟორდანიას თ. ქრონიკები. ტფილისი, 1892.
 42. რამიშვილი რ. ივრის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, I, სიონი. თბ., 1970.
 43. საბინინი მ. საქართველოს სამოთხე. პეტერბურლი, 1882.
 44. სინაურიძე მ. აღმოსავლეთ საქართველოს ადრე-ფეოდალური ხანის კერამიკა. თბ., 1966.
 45. ქადაგებანი და მოძღვრებანი თქმულნი ამბროსი ნეკრესელ ეპისკოპოსის მიერ, გამოცემული საფასითა ალექსანდრე ეპისკოპოსის მიერ. ტფილისი, 1881.
 46. ყიფიანი გ. კოლხეთისა და იბერიის წარმართული ტაძრები და ქართული ქრისტიანული ხუროთ-მოძღვრების წარმოშობის საკითხები. თბ., 2000.
 47. შილდელი. შილდა (არქეოლოგიური ნერილი). „მოამბე“, 1895, IV, განყ. II. თბ., 1895.
 48. ჩიკოძე ც. ქალაქი თელავი. თბ., 1979.
 49. ჩუბინაშვილი გ. ქართული ხელოვნების ისტორია, ტ. 1. თბ., 1936.
 50. ძამასაშვილი რ. კორესპოდენცია კახეთიდან. „ივერია“, 1979, №2. თბილისი.
 51. ჭილაშვილი ლ. ნაქალაქარი ურბნისი. თბ., 1964.
 52. ჭილაშვილი ლ. ნეკრესის წარმართული სამლოცველოები. თბ., 2000.
 53. ჭილაშვილი ლ. ნეკრესის უძველესი ქართული წარწერები და ქართული დამწერლობის ისტორიის საკითხები. თბ., 2004.
 54. ჭილაშვილი ლ. ქალაქი რუსთავი. თბ., 1958.
 55. ჭილაშვილი ლ. ძველი გაეაზი. თბ., 1975.
 56. ხახანაშვილი ა. გუჯრები. კუთაისი, 1891.
 57. ჯავახიშვილი ივ. ქართველი ერის ისტორია, ნ. I. თხზულებანი 12 ტომად, ტ. II. თბ., 1979.
 58. ჯავახიშვილი ივ. ქართული სამართლის ისტორია. სახელმწიფო სამართალი. თხზულებანი 12 ტომად,

- ტ. VII. თბ., 1984.
59. ჯანაშვილი მ. დიდი ხელნაწერი. „მოამბე“, VI, განც. II. თბ., 1901.
 60. ჯანაშია ლ. აღმოსავლეთ საქართველო (ქართული) IV-V საუკუნეებში. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. II. თბ., 1973.
 61. ჯაფარიძე ვ. კერამიკული წარმოება XI-XIII სს საქართველოში. თბ., 1956.
 62. ჯღამაია ჯ. სამშენებლო კერამიკა ფეოდალური ხანის საქართველოში. თბ., 1980.
 63. Атлас сильных землетрясений СССР до 1975 года. Москва, 1977.
 64. Банк А.. Византийское искусство в собраниях Советского Союза. Москва-Ленинград, 1966.
 65. Вачнадзе М. Некоторые особенности и хронологическая последовательность группы Кахетических росписей XVI века. ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი II საერთაშორისო სიმპოზიუმი. თბ., 1977.
 66. Иоселиани П. Краткая история Грузинской церкви. Тфл., 1843.
 67. Иоселиани П. Путевые записки по Кахетии 1845 г. Тфл., 1846.
 68. Кондаков Н. Археологическое путешествие по Сирии и Палестине. С.П., 1904.
 69. Пурцеладзе Д. Грузинские церкви. Гуджари. Тфл., 1881.
 70. Сабинин М. Полные жизнеописания святых Грузинской церкви, ч. II. С-Петербург, 1871.
 71. Хаханов А. Материалы по археологии Кавказа. Москва, 1898.
 72. Чубинашвили Г. Архитектура Кахетии. Тбилиси, 1959.
 73. Чубинашвили Г. К вопросу о начальных формах Христианского храма. Вопросы истории искусства, т. I. Тбилиси, 1970.
 74. Bank A. Byzantine Art in the Collections of Soviet Museums. Leningrad. 1985.
 75. Beyer H.. Der Syrische Kirchenbau. Berlin, 1925.
 76. Butler H. Early Churches in Syria. London, 1929.
 77. Clarke S. Cristian Antiquities in the Nile Valley. Oxford, 1912.
 78. Couasnon A. The Church of the Holy Sepulchre (Jerusalem). London, 1974.
 79. Djuric S. The Anawati Collection, Catalog 1: Ancient Lamps from the Mediterranean. Toronto. 1995.
 80. Efeenberger A. Koptische Kunst. Leipzig, 1975.
 81. Hirschfeld Y. The Judean Desert monasteries in the byzantine Period. New Haven and London, Yale University Press, 1992.
 82. Lofreda S. Light and Life: Ancient Christian Oil Lamps of Holy Land. Jerusalem. 35. 1976.
 83. Marrou H. Origins of Monasticism. The Cristian Centuries. London, 1964.
 84. Nango C. Byzantine Architecture. New York, 2001.
 85. Netzer E., Birger-Calderon R., Feller A. The Churches of Herodium. Ancient Churches Revealed. Jerusalem, Israel Exploration Society, 1993.
 86. Patrich J. Hermitages of the “Great Laura” of St. Saba. Jews, Samaritians and Cristian in Bizantine Palestine. Jerusalem, 1988.
 87. Tchalenko G. Villages antiques de la Sirie du nord, 3 vols, Paris, 1953.

სარჩევი

ისტორიულ ქალაქ ნეკრესის და ნეკრესის მონასტრის მდებარეობა, დაარსების ეპოქა და ვითარება	5
ნეკრესის მონასტრის სავარაუდო პირველსახე	16
ნეკრესის სამონასტრო ანსამბლის აშუაყინდელი სტრუქტურა და იერსახე	19
ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესია	20
მთავარანგელოზთა ეკლესია	26
ეპისკოპოსის სასახლის კომპლექსი და თავდაცვითი კოშკი	28
ნეკრესის მონასტრის მემორიალური სამლოცველო	32
მთავარანგელოზთა ეკლესიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე ტერასული განაშენიანება	39
ნეკრესის ნაქალაქარი ანტიკურ ხანაში და ადრეულ შუა საუკუნეებში	44
ცეცხლის ტაძარი	44
ნაგებები	48
ჭაბუკაურის ბაზილიკის კომპლექსი	56
ნაქალაქარ ნეკრესის ტერიტორიაზე მდებარე ყოვლადწმიდა სამების სამეკლესიოიანი ბაზილიკის კომპლექსი	65
ნეკრესის მონასტრისა და ეპარქიის ისტორია განვითარებულ და გვიან შუა საუკუნეებში	72
ნეკრესი – ქართული ქრისტიანული საგანმანათლებლო-სამწიგნობრო კულტურის კერა XVIII საუკუნის 40-იან წლებიდან ვიდრე ეპარქიის გაუქმებამდე (1811 წლამდე)	77
უცხოელი მოგზაურების და XIX საუკუნის კორესპონდენტების ცნობები ნეკრესის მონასტრის შესახებ	89
ლეგენდა ნეკრესზე	96
ნეკრესის მონასტრისა და ეპარქიის დღევანდლობა	98
გამოყენებული ლიტერატურა	108